

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

XINJIANG CIVILIZATION

6
1990

ئاتاقلىق قازاق شائىرى تاڭجارىق جولدىبايېۋ (1947 — 1903)

ئەدەبىيات ژورنىلى

ئۇيغۇر يېزىقىدا چىقىدىغان ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژورنال

39- يىغىنچاق سانى 1990 - يىل 6- سان (ئومۇمىي 187- سان)

مۇندەرىجە

بېيجىڭ ئاددىيلاشتۇرۇلغان گاۋنچەلەرگە ..... (شېئىر) ..... سەيپىدىن ئەزىزى 2

◄ مەدەنىيەت - سەنئەت گېزىتى ►

سەنئەت خاتىرىلىرى ..... ئابدۇجان ئابدىمىدى، تۇردى مەتنىياز، پاتىگۈل مۇھەممەت 3

◄ مۇزىكا گۈلزارى ►

بارچە مىللەت ئىتتىپاق ..... شېئىرى: مۇھەممەت زۇنۇنىمك، مۇزىكىسى: ئىسمائىلجان ئۆمەرنىك 5

◄ ئەدەبىيات گۈلزارى ►

تۆگىمىنىڭ چوشلىرى ..... (پوۋېست) ..... مۇھەممەت باغراش 6

كۆرۈمسىز تاغچا ..... (ھېكايە) ..... ئابباس مۇنىياز 52

ياۋروپادا تۇغۇلغان شېئىرلار ..... قۇربان بارات 41

◄ دۇنياغىنا نەزەر ►

ھازىرقى زامان ئۇسسۇلنىمك ئانىسى ..... ئەنۋەر تەۋكۈلى 47

◄ تۇرمۇش ئەينەكىدە ►

«كوچا چاقچۇسى» توغرىسىدا ..... (فېلىيېتون) ..... ھېزىم تاسىم 65

◄ ئەخلاق- ئادەم زىننىتى ►

دانىشمەنلەر ئەدەپ - ئەخلاق توغرىسىدا 70

◄ چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن ►

چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئادەم ..... (ھېكايە) ..... ئەزىز نەسىين 73

◄ خەلقئارا تىلار مۇنبىرى ►

ھۆسن خەتلەر ..... ھاجى ئابدۇقادىر يازغان 80

مۇقاۋىدا: ئاتاقلىق خەلق ناخشىچىسى داۋۇتجان ئادىر (1988—1940) ئىسىملىك ئابدۇرېھىم سەزغان. دۇقاۋىنىمك 4 - بېتىدە: قايىنام - تاشقىنلىقتا چۆرگەن ئادەمزى مەدەنىيەت پائالىيىتى (تەشۋىقات رەسىمى) پارداز ئىبراھىم سەزغان. رەسسام ۋە خەتتات: ئابدۇلھەمىت ئابلىز (تەكلىپ قىلىنغان).

مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رىسالەت مۇھەممەت

تەھرىر ھەيئىتى مۇدىرى، باش مۇھەررلەر: مۇھەممەت زۇنۇن

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر: قۇربان مامۇت (بۇسانىمك مەسئۇل مۇدىرلىرى ۋە تېخنىكا مەسئۇل مۇھەررلەر: ساتتار توختى

تەھرىر ھەيئىتى ئەزالىرى:

مۇھەممەت زۇنۇن، مۇھەممەت تاتلىق، ئىبراھىم پاخىرىددىن، نەزاكەتخان ھوسەيىن، مۇھەممەتئىمىلى زۇنۇن، قۇربان مامۇت، ساتتار توختى

بېيجىڭ ھېنىسىدىكى گۈل - غۇنچىلەر گۈلى

سەيپىدىن ئەزىزى

شىنجاڭ سەنئەت گۇرۇپپىسى 11 - نۆۋەتلىك ئاسىيا تەرەققىيات سەنئىتى
سەنئەت بايرىمىدا ئويۇن قويۇش ئۈچۈن پەيدا قىلىنغان گۈزەل پەسىل تۈپەيلىدىن،
پايتەخت ئېتىنىغان ئۇيغۇر مەيدانىدا گۈل - غۇنچىلەر گۈلدەك چەچىلىپ تۇرماقتا.
باشقىلارنىڭ ھەم ئاسىيا تەرەققىيات شىركىتىنىڭ ھەيئەتلىرى ئىشتىياق
بىلەن ئۆگىنىشتى.

ئۆتكەن چەت ئەل مۇتەخەسسىسلىرى ئىچىدىكى شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ
ئالاھىدە مەيدانغا كەلگەنلىكى ئۇيغۇرنى كۆپتىن ئالدى. بۇنىڭ بىلەن ئېلىمىزدە ئىشلەۋاتقان
چەت ئەل مۇتەخەسسىسلىرى ئاسىيا تەرەققىيات يىغىنى مەزگىلىدە شىنجاڭنىڭ
ئېسىل مىللىي ناخشا - ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. ھەر
قايسى ئەل مۇتەخەسسىسلىرى كونسېرت ئومۇرلىرىنى زور قىزغىنلىق بىلەن
كۆردى، ئويۇن باشتىن - ئاياغ ھەرئىن كەپ پىيالىتا ئوينىتى.

مەملىكەتلىك سەلىق ھۆرۈلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ئوبىيوە بىجالى
يولداش سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئويۇنىنى كۆرگەندىن
كېيىن يازغان «بېيجىڭ سەنئەتكارلىرى گۈل - غۇنچىلەرگە!» ناملىق شېئىرىنى ئېلان
قىلدۇق.

— مۇھەررىردىن

ناخشا - ئۇسسۇل ماكانىنىڭ گۈلزارىدا،
يايراپ - كۈلگەن گۈزەل غۇنچە - گۈللەر كۆڭۈلنى ئوچۇق؛
گۈل پەيزىگە پەرۋانە، ئاشىق مەردانە،
خەندان گۈرۈپ شوخ سايرىغان بۇلبۇلنى كۆردۈم.

ھۆسنىگە تولۇپ كۈلگەن ئۈزۈم غۇنچىلەر،
ئاشىق بۇلبۇل كۈلەر، شۇنچە شادۇ - خۇرام؛
گۈلباغ ئىچرە جاراڭلىسانە نەغمە - ناۋا.
دوست - يارانلار كۆڭلىگە بېرۇر ئارام.

ئەل سەنئىتى كويىدا قەلسىڭ ئەمگەك،
ئەلخەت ئالىي مۇكاپاتتۇر خەلق ئىزىتى؛
بىر ئۆمۈر ئەل بەختىگە تۆھپە قوشساڭ،
ساڭا بەخت - شان، شەرەپتۇر خەلق ھۆرمىتى.

سايرا - ئوينا، ئوينا - سايرا جۇرگەت بىلەن،
باغۋەتا تولىسۇن يەنە كۆپلەپ ئىزگۈزەت گۈللەر؛
گۈل بەرگىدە چاقنىغان ئوچۇنچىلەردىن.
يايرىسۇن - خۇشال ئالىسۇن تەشنا دىللەر.

1990 - يىل 26 - سىنتەبىر، بېيجىڭ

شەرق سەنئەتىدىكى بىباھا گۆھەر — ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نادىر كلاسسىك مۇزىكىسى «12 مۇقام»نى قايتىدىن تەكشۈرۈپ رەتلەپ چىقىش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن تاماملاندى

ئەمەتجان ئەھمەدى

(شىنجاڭ مۇقام ئانسامبلىنىڭ باشلىقى)

بۇ يىل 9 — ئاينىڭ 7 — كۈنى شىنجاڭ «خەلق» سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنىدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەت: ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نادىر كلاسسىك مۇزىكىسى «12 مۇقام»نى قېزىش، تۈپ-لاش، قايتىدىن تەرتىپكە سېلىش بويىچە رەتلەپ چىقىش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن تاماملانغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ، پارتىيە ۋە مىللىي سىياسىتى-نىڭ پارلاق نۇرىدا، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەدەنىيەت سەپىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن يەنە بىر شانلىق نەتىجە. بۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭلا ئەمەس، پۈتكۈل ئىلىمىز خەلقىنىڭ كلاسسىك مىللىي سەنئەت ساھەسىدىكى شايەت زور زەپەر تەنتەنىسى.

«شەرق مۇزىكىسىنىڭ گۆھىرى» دەپ شۆھرەت تازىلانغان «12 مۇقام» ئەڭگەكچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەقىل — پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى، ھەقىقىي ھەنىسە-دىن ئالغاندا، ئۇ پۈتۈن ئۇيغۇر ھاياتىنىڭ ھەدە تەرەپلىرىنى مۇزىكىلىق تىل بىلەن ئىپادىلىگەن چوڭ ھەجمدىكى بەدىئىي قاموس، شايەت زور ھەجمدىكى قېلىپلاشتۇرۇلغان نادىر مۇزىكا ئەسىرى بولۇپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ھەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى قىممەتلىك — بىباھا ميراس ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، ئىلمىي، تارىخىي، بەدىئىي، ھوزۇر ئېلىش ۋە ئۆرنەكلىك قىممىتىگە ئىگە.

«12 مۇقام» ئەلئەغمە، ھەشرەپ مۇزىكىلىرى ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەنلىكى ئوچۇن، ئىنتايىن قويۇق خەلق ئاھاڭلىرى خۇسۇسىيىتىگە، يارقىن مىللىي خاسلىققا، روشەن مۇزىكىلىق ئالاھىدىلىككە، سىستېمىلاشقان مۇزىكىلىق ئۇرۇلمىغا، مول ئاھاڭ-دارلىققا، مۇرەككەپ-قىيىن ئودار-رېتمىچانلىققا ئىگە.

غايەت زور ھەجمدىكى قېلىپلاشتۇرۇلغان، يۇرۇش-لەشكەن مۇزىكا بايلىقى «12 مۇقام» 12 پارچە مۇزىكا قامۇسى بولۇپ، ئۇلار: راك مۇقامى، چەبدە-يات مۇقامى، مۇشاۋرەك مۇقامى، چارىگاھ مۇقامى، پەنجىگاھ مۇقامى، ئۆزھال مۇقامى، ئەجەم مۇقامى، ئۇششاق مۇقامى، بايات مۇقامى، ناۋا مۇقامى، سىگاھ مۇقامى، ئىراق مۇقامىدىن ئىبارەت.

ھەر بىر مۇقام ئۆزگىچە كۈي شەكلى ۋە خىلمۇ-خىل ئاھاڭ ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇپ، «چوك نەغمە»، «داستان»، «مەشرەپ»تەن ئىبارەت ئوچ چوڭ قىسىمدىن تەركىبلەنگەن.

«12 مۇقام» تەدىقىدىن تارتىپ خەلق ئارىسىدا ئاغزاكى ناخشا ۋە مۇزىكا شەكلى ئارقىلىق تارقىلىپ كەلگەنىدى. تارىختىن بۇيان فېئودال ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ نابوت قىلىشى تۈپەيلىدىن مۇقاملارچىلار بارغانسېرى ئازىيىپ كەتكەن، شىنجاڭ ئازاد بولۇش ھارپىسىدىچە «12 مۇقام»نى بىرقەدەر تولۇق ئېيتالايدىغان ئەككى، ئۈچ نەپەر ياشانغان مۇقامچىلارلا قالغان بولۇپ، «12 مۇقام» يوقىلىپ كېتىش گىردابىغا بېرىپ قالغانىدى.

شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، پارتىيە، خەلق ھۆكۈمىتى بۇ قىممەتلىك مۇزىكا مىراسىنى جىددىي

(1990- يىل 2- سان، ئۇيغۇرچە 6 -سان)

قۇتقۇزۇۋېلىشتا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. 1950 - يىلىدىن باشلاپ مەخسۇس مەبلەغ ئاجرىتىپ «شىنجاڭ مۇزىكا خەزمەت گۇرۇپپىسى»نى قۇردى.

بۇ گۇرۇپپىدىكى ۋەنىڭشۇ قاتارلىق 12 نەپەر ھەر مىللەت مۇزىكا خادىملىرى ئاتاقلىق «مۇقام» شۇناس تۇردى ئاخۇن ئاكا (1956 ــ 1881) بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى ھوشۇر ئاخۇن ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە ۋارىسلىق قىلىپ ئېيتىپ ساقلاپ كەلگەن «12 مۇقام»نى توپلاش، لېنتىغا ۋە نوتىغا ئېلىش خىزمەتلىرى ئىشلەپ، ئون يىل جاپالىق ئىجادىي سىغدۇرۇشى نەتىجىسىدە، تۇردى ئاخۇن ئاكا بىلەن ھوشۇر ئاخۇن ئورۇندىشان نۇسخىسىغا ئاساسەن نوتىغا ئېلىنغان «12 مۇقام» 1960 - يىلى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى بىلەن مۇزىكا نەشرىياتى تەرىپىدىن ئىككى تومлуق كىتاب بولۇپ نەشر قىلىندى.

1978 - يىلى ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى مۇقام ئۇچۇرىنىش گۇرۇپپىسى تۈزۈلدى. 1981 - يىلى ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى مۇقام تەتقىقات ئىشخانىسى قۇرۇلدى. شۇ ئاساستا 1989 - يىلىي شىنجاڭ مۇقام ئانسامبلى قۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن «12 مۇقام»نى قېزىش، توپلاش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش، ئورۇندىش، سەھنىلەشتۈرۈش، نەشر قىلىش خىزمىتى ئىلگىرى كۆرۈلمىگەن يۇقىرى سەۋىيەگە كۆتۈرۈلدى. يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئاخىرقى قېتىم ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت ئىدارىسى تەشكىللەپ، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ۋە ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ساقچى ئىدارىسىنىڭ ياردىمىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

مۇقامشۇناس تۇردى ئاخۇن ئاكا ۋە ھوشۇر ئاخۇن ئورۇندىغان نۇسخىسىغا ئاساسەن 1960 - يىلى نەشر قىلىنغان «12 مۇقام»نىڭ پۈتكۈل ئاھاڭلىرى 245 نەغمە، 2482 مىسرا تېكىستتىن تەركىب تاپتى. بۇ ئاساستا بۇ قېتىم يېڭا قايتا تولۇقلاپ رەتلەپ چىقىلغان «12 مۇقام» نىڭ پۈتكۈل ئاھاڭلىرى 320 نەغمە، 3123 مىسرا تېكىستتىن تەركىب تاپتى.

ھازىرغا قەدەر «12 مۇقام»دىن داۋا مۇقامى، پەنجىگاھ مۇقامى، مۇشاۋرەك مۇقامى، ئۆزھال مۇقامى، ئەجەم مۇقامى قاتارلىق ئۇيغۇر ئالقىشىغا ئېرىشكەن قىلىپ ئىشلىنىپ دۇنيانىڭ نۇرغۇن جايلىرىغا تارقىتىلدى. قالغان يەتتە مۇقامنى قاتارلىق ئېلىپ تارقىتىش خىزمىتى كېلەر يىلنىڭ ئاخىرىغىچە ئىشلىنىپ بولىدۇ.

مۇقامنى سەھنىلەشتۈرۈش خىزمىتىمۇ يېقىنقى يىللاردىن بېرى ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلەندى. «چەبىيات مۇقامى» 1986 - يىلى 10 - ئايدا بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن «4 - ئۆۋەتلىك جۇڭخۇا ئاۋازى مۇزىكا كېچىلىكى»گە، 1987 - يىلى 7 - ئايدا ئەنگلىيىنىڭ پايتەختى لوندون شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «4 - ئۆۋەتلىك خەلقئارا ئەنئەنىۋى مۇزىكا بايرىمى»غا، شۇ يىلى 9 - ئايدا ئۆزبېگىستان قېتىملىق «جۇڭگو سەنئەت بايرىمى ــ تەڭرىتاغدا كۈز» سەنئەت بايرىمىغا، 1988 - يىلى 7 - ئايدا چىڭخەي ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى شىنىڭ شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «4 - ئۆۋەتلىك غەربىي شىمال مۇزىكا ھەپتىلىكىنىڭ شىخەي مۇزىكا كۆرۈنكىسى»ئە، شۇ يىلى 10 - ئايدا شياڭگاڭدا ئۆتكۈزۈلگەن «ئاسىيا سەنئەت بايرىمى»غا ۋە بۇ يىل 3 - ئايدا پاكىستاندىكى ئويۇن قويۇشقا قاتناشتۇرۇلۇپ جۇڭگو ۋە چەت ئەل تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدىكى ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرى باشلىقلىرىنىڭ مەملىكەتلىك 2 - نۆۋەتلىك يىغىنى ئۇرۇمچىدە ئېچىلدى

تۇردى مەتنىياز، پاتىگۈل مۇھەممەت

(«شىنجاڭ گېزىتى» مۇخبىرى)

ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدىكى ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرى باشلىقلىرىنىڭ مەملىكەتلىك 2 - نۆۋەتلىك يىغىنى 8 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە ئۇرۇمچىدە ئېچىلدى.

يىغىندا سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇ، رۇش فاڭچېنى ۋە مىللىي مەدەنىيەتنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇش مەزكەزدىكى رەھبەرلەرنىڭ يوليورۇقىنىڭ روھى ئاساسىدا چوڭقۇرلاشتۇرۇلدى. يىغىندا مىللىي ئەنئەنىۋى سەنئەت ئۇسۇلىدا قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش، مىللىي شەكىل ۋە مىللىي خاراكتېرنى ئاساس قىلىش سوتسىيالىستىك دەۋر روھىنى تېخىمۇ ياخشى ئىپادىلەش، ئاممىۋى مەدەنىيەتنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈش ۋە مىللىي مەدەنىيەتنى يۇكسەلدۇرۇشتىكى رولىنى كۆچەيتىش قاتارلىق مۇھىم مەزمۇنلار ئۈستىدە قىلىنىدى، تەجرىبە - ساۋاقلار يەكۈنلەندى، ئىلمىي ماقالىلەر ئوقۇلدى.

يىغىنغا ئېچىكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى، نىڭشيا خۇيزۇ ئاپتونوم رايونى، شىزاڭ ئاپتونوم رايونى، گەنسۇ، چىڭخەي، سىچۈەن، يۈننەن، گۇيچۇ، خەينەن ئۆلكىلىرىدىكى ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە ئاپتونوم رايونمىزدىكى 16 ۋىلايەت، ئوبلاست، شەھەردىكى ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرىنىڭ مەسئۇللىرى بولۇپ جەمئىي 32 كىشى قاتناشتى. كۆپچىلىك يىغىن جەريانىدا سانجى، تۇرپان قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرىنىڭ خىزمىتىنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە ئېكسكۇرسىيىدە بولدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئاممىۋى سەنئەت يۇرتلىرى باشلىقلىرىنىڭ مەملىكەتلىك 1 - قېتىملىق يىغىنى 1987 - يىلى 10 - ئايدا ئېچىكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى كۆكخوتا شەھىرىدە چاقىرىلغانىدى.

بارچە ملەت ئىشپاق

B = 1 3/4

| 3 3 3 3 5 | 4 5 6 . 5 | 5 6 6 7 7 1 | 7 1 2 3 2 1 | 7 7 7 7 6 | 6 6 5 5 . 5 | 4 3 3 0 0 |
| 5 6 . 5 | 4 3 0 0 :|| (— — 3 | 2 3 4 3 2 3 | — — 3 | 4 5 4 5 4 | 6 6 6 . 4 |

بارچە ملە

| 2 3 4 3 2 3) | — — 3 | 3 4 4 5 4 | 6 5 6 . 4 | 3 3 3 . 3 | — — 5 | 5 5 5 5 4 |
| 5 6 . 5 | 5 6 6 7 1 | 7 2 1 3 2 1 | 7 7 7 7 6 | — 6 5 | 4 3 0 0 :|| (— 3 |

| 7 7 7 . 7 :|| (— — 3 | 2 3 4 3 2 3) | — — 3 | 3 4 4 5 4 | 6 5 6 . 4 | 3 3 3 3 5 |
| — — 7 | 7 1 1 1 7 | — — 7 | 7 7 0 0 | (— — 7 | 7 1 1 1 7 | — — 7 |

| 1 7 0 0 | (— — 7 | 1 2 1 2 3 . 2 | 3 4 5 7 . 0 — — 7 | 7 1 2 2 2 1 | 2 3 . 1 | 7 7 7 . 7 |
| 3 4 5 7 . 0 — — 7 | 7 1 1 2 2 1 | 2 3 . 1 | 7 7 2 2 | — 2 1 3 2 | 2 2 2 2 1 | 2 3 . 2 |

| 5 6 6 7 1 | 7 1 2 1 3 2 | 2 2 2 2 1 | 2 3 . 2 | 1 7 0 0 | (— — 7 | 1 2 1 2 3 . 2 |

| 3 4 4 4 3 | 3 3 3 3 2) | — — 3 | 3 4 4 5 4 | 5 6 . 4 | 3 3 3 3 5 | 5 6 . 5 |
| (— — 3 | 4 5 4 5 6 . 5 | 6 7 1 3 3 | 3 4 4 5 4 | 5 6 . 4 | 3 3 3 3 0 | — — 3 |

| 3 4 4 5 4 | 5 6 . 4 | 3 3 3 . 3 | — — 3 | 3 4 4 . 3 | — — 3 | 3 3 0 0 |
| — — 5 | 5 5 5 5 4 | 5 6 . 5 | 4 3 0 0 | (— — 3 | 4 5 4 5 6 . 5 | 6 7 1 3 . 0 — — 3 |

| 4 3 0 0 | (— — 3 | 4 5 4 5 6 . 5 | 6 7 1 3 . 0 — — 3 | 3 4 4 5 4 | 5 6 . 4 | 3 3 3 3 5 |
| 5 6 . 5 | 4 5 5 . 6 | — — 1 | 1 2 2 3 4 | — — 3 | 5 5 5 5 4 | 5 6 . 5 |

| 7 7 7 7 6 | — 6 5 | 4 3 0 0 :|| (— — 3 | 2 3 4 3 2 3) | — — 3 | 3 4 4 5 4 |

| — — 3 | 3 4 4 5 4 | 5 6 . 4 | 3 3 3 3 5 | 5 6 . 5 | 5 6 6 7 1 | 7 2 1 3 2 1 |

| — — 3 | 3 4 4 5 4 :|| (— — 3 | 2 3 4 3 2 3 | — — 3 | 2 3 4 3 2 3 |

بارچە ملەت ئىشپاق دوست - قېرىنداش تائەبەد.
غايىمىز تەقدىرىمىز بىر چىن قەلبىداش تائەبەد.
قار - شۇيرغانلىق سەپەردە ئەڭ خەتەرلۇك ئارا.
ھەرزامان ئەھدىگە سادىق يولدا يولداش تائەبەد.

چىڭ تۇتاشقان رېشتىمىز پايتەختىمىز بېيجىڭ بىلەن.
بىر نىشانغا تۇپلۇنۇپ بولدۇق ئۇ يولتاش تائەبەد.
بۇ گۇلۇغ جۇڭخۇا ئىلىمدە. ياشىندى دوستلۇق گۇلى
مەڭگۇ ياشىنار، پارتىيە بولغاچقا يولباش تائەبەد.

تۇگىمە بىر چۈشلەر

(پوۋېست)

مۇھەممەت باغراش

1

بىز ئاخىرى ئاجرىشىدىغان بولدۇق ۋە ئىدارىمىزدىن ئالىدىغان رەسمىيەتلەرنى ئېلىپ رايونلۇق نىكاھ ئىشلىرى بۆلۈمىگە ماڭدۇق. بۇ بىزنىڭ بۇ يولدا تۆتىنچى قېتىملىق مېڭىشىمىز ئىدى.

ئۆيدىن بىللە چىقتۇق. لېكىن پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ مەن ئالدىغا ئۆتۈۋالدىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭغىم يوق ئىدى، شۇنداقلا، ئۆزۈمنىڭ ئاجرىشىشتىكى تەشەببۇسكار ئوبرازىمنى نامايەن قىلىپ، ئۇنى تېخىمۇ ئازابلىماقچى ئىدىم.

لېكىن... راستىنى ئېيتسام ئۆزۈمنىڭ كۆڭلىمۇ غەش ئىدى. نېمىلا قىلغان بىلەن ئۆزۈم ياخشى كۆرۈپ ئالغان خوتۇن، ئالتە-يەتتەيىلدىن بېرى بىر تەكىيگە باش قويدۇق، بىر - بىرىمىزنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۈيىدە قايىندۇق. ئۇ مېنىڭ جاپايىمنى ئاز تارتىمىدى، مەنمۇ ئۇنىڭ دەردىنى ئاز چەكمىدىم... ئۆگىنىپ قالغان تاماكىنى تاشلىۋېتىشكە كۆزۈم قىيمايدۇ - يۇ، ئوڭلۇقى تۇتقاندا مېنى بېشىغا ئېلىپ ئەر قىلغان قەدىناس خوتۇننى قويۇۋېتىشكە چىدىماق ئوڭاي گەپمۇ؟

ئىچىمنىڭ بىر يېرىنىڭ ئاچچىق ئېچىشىۋاتقىنىنى سەزمەكتىدىم. مېنىڭ ئۇنى تاشلاپ ئالدىغا چۈشۈپ شاپاشلاپ مېڭىشىم يەنە بىر تەرەپتىن كۆڭلۈمدىكى مۇشۇ غەشلىكنى ئۇنىڭغا چاندۇروپ قويماسلىق ئۈچۈن ئىدى. «ئەركەك دېگەن ئۇنداق بوشاڭ بولمايدىغان، چىدىغانغا چىقارغان، ئەمدىكى جىمى بولغۇلۇقنى مەيدەمنى تىك تۇتۇپ ئەركەكلەرچە كۈتۈۋالاي...» دەپ ئويلىدىمەن. شۇڭا مەن، گويا جەڭگە ماڭغان ئەسكەردەكمەردانە قەدەم تاشلاپ كېتىپ بارىمەن. گاھى - گاھىدا ئارقامغا ئۆرۈلۈپ، قەدىمىنى چوڭ ئېلىشقا تىرىشسىمۇ مېنىڭ تۆگىدەك چامداپ مېڭىشلىرىمغا يېتىشەلمەي مۆدۈرۈپ - چوقۇرۇپ ئاران كېلىۋاتقان خوتۇنۇمغا، كۆزۈمدە زەھەرلىك ئوت ياندۇلۇپ ئالىيىپ ئۇنسىز قاراپ قويىمەن.

رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا كەلگەندە خوتۇنۇم ئاران يېتىشىۋالدى. ئۇنىڭ دېمى كېسىلىپ قالاي دېگەنىدى. نەپىسى-نەپىسىگە ئۇلاشمايتتى. يۈرەك سانجىقى تۇتقان ئادەمدەك چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى. كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش تۆكىلەتتى.

— يەنە يۇنداڭنى ئېقىتقىلى تۇردۇڭمۇ؟ — مەن خوتۇنۇمنىڭ ئالدىغا يېقىنلاپ كەلدىم، — بۇ يەرگە ئۆزلىرى پۈتۈشكەنلەر كېلىدۇ، بۇنداق ماشىلدىغىلى تۇرساڭ بىزنى ئاجراشتۇرامدۇ؟ بۇنداق قىلساڭ ئىشنى بۇزىسەن، سوتقىلا ئەرز قىلايمۇ - يا؟ قايسىغا تۇرىسەن؟

خوتۇنۇم تېخىمۇ ئەدەپ يىغلاپ كەتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۆزىنى تەسلىكتە بېسىپ كۆز يېشىنى سۈرتتى:

— بولدى، يىغلىماي... سىز... سىزلا خۇشال بولىدىغان ئىش بولسا... مەن ھەممىگە رازى...، — ئۇ يەنە ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى.

— ئۇنداق بولسا خوتەن دەمدىرىدەك بۇقۇلدىماي كۈلۈپ كىرمەمسەن؟

ئايالىم ياشلىق كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلدى:

— مۇشۇ ھالدا كۈلەلەمدىم؟ مەن كۈلەلەيمەنمۇ؟ سىز كۈلۈۋېلىڭ...

— كۈلەلمىسەڭ، ھىجاي بولمىسا...، — دېدىممەن ھىجىيىپ تۇرۇپ. ئۇ تېخىمۇ بەكرەك ماشىلدىغىلى تۇردى. مەن ئۇنىڭ يىغىسىنىڭ پەسىيىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم.

بىركەمدە ئۇ ئۆزىگە كەلگەندەك بولدى ۋە رايونلۇق ھۆكۈمەت بىناسىغا قاراپ ماڭدى. ئەمدى ئۇنىڭ چىرايىدىكى بايىقى ئاجىزلىقنىڭ ئورنىنى بىر خىل بىشەملەرچە سۆرۈنلۈك ئىگىلىگەنىدى.

بىزنى ئاق پىشماق، دوغلاققىنە كەلگەن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال كۈتۈۋالدى. بۇ ئايال بىلەن ئانچە - مۇنچە تونۇشاتتۇق، بىرەر ئايدىن بۇيان «سالام - سەھەت» قىلىشىۋاتىمىز.

— يەنە كېلىپسىلەر - دە؟! دېدى ئۇ ئايال بىزگە ئەيىبلەش، ئېچىنىش ۋە ئۈمىدسىزلىك نەزەرىدە كۆز سېلىپ. مەن ئىشىمىزنى ئىتتىكىرەك پۈتتۈرۈپ بېرەرمىكىن دېگەن تەمە بىلەن ئۇ خوتۇنغا خوشامەت ئارىلاش ھىجايدىم:

— بۈگۈن ئاخىرقى قېتىمقىسى بولۇپ قالار، ھەدە.

ئۇ خوتۇننىڭ قاپىقى تۈرۈلدى. يۈرىكىم مۇزلىغاندەك بولدى. بۇ ئايال نىكاھ خىزمىتى بىلەن 30 يىلدىن بېرى ھەپىلىشىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ جەھەتتە قالتىس تەجرىبىلىك ھەم بىلىملىك ئىدى. «كۈنىگە 30 ئادەمنى كۈلدۈرۈپ، 30 ئادەمنى يىغلىتىپ چىقىرىۋېتىدۇ، بەك يامان خوتۇن، يۇۋاش تۇرمىساڭ زەھىرىنى تىقىپ پوسكايتىۋېتىدۇ...» دېيىشكەنىدى ئاغىنىلەر بۇ ئايال توغرۇلۇق.

مەن «غىققىدە» بولۇپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇ ئايال مەندىن نەزەرىنى يۆتكەپ، ئايالىمنىڭ سولغۇن ۋە تاتارغان ئۈمىدسىز چىرايىغا دىققەت بىلەن ئۇنچىقماي تىكىلدى. شۇ تاپتا ئۇ ئايالىمغا ئاشكارىلا ئىچ

ئاغرىتىۋاتاتتى. ھەممىسى بىر خوتۇن خەق- تە!
بىر ھازادىن كېيىن ئۇ ئايال ماڭا دوق قىلغاندەك دېدى:

- قېنى قەغىزىڭلار؟

مەن ئالدىراپ قەغەزلەرنى ئۇزاتتىم. ئۇ ئايال قەغەزلەرگە تىكىلىپ يەنە بىر ھازاغىچە ئولتۇرۇپ كەتتى. مەن «قاچانغىچە كۈتىمىز!» دېگەندەك قىلىپ گېلىمنى ئەتەي كۈچ بىلەن قىرىپ قويدۇم. ئايال ئاخىرى قەغەزدىن بېشىنى كۆتۈردى ۋە بىزگە قاراپ دېدى:

- ھەر ئىككىڭلار زىيالىي، بىر- بىرىڭلارغا شۇنچىلىك ياراشقان ئەر - خوتۇن ئىكەنسىلەر، ئالتۇندەك بىر ئوغلۇڭلار بار- ئىكەن... لېكىن شۇنچە خىزمەت ئىشلىسەكمۇ بولمىدى، نېمە تالىشىسىلەركىنتاڭ؟ بىرىڭلار يازغۇچى، يەنە بىرىڭلار مۇئەللىم، - ئۇ، مەيىقىنى قىيشايتىپ ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى، - تەربىيىلىگۈچىلەر، باشقىلارنى مۇشۇنداق تەربىيىلەمسىلەر؟...

مەن «ھۈپپىدە» قىزىرىپ كەتتىم ۋە ئاغىزىمنى ئۆمەللەۋېرەك توختاپ قالدىم. نېمىلا دېسەم بىكار ئىدى.

- بوپتۇ. ئاجرىشىپ كۆرۈپ بېقىڭلار، مۇبادا پۇشايمان قىلىپ «يېنىشىۋالىمىز» دەپ كەلسەڭلار خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالىمىز. مېنىڭچە، سىلەر ئۇزۇنغا قالماي پۇشايمان قىلىسىلەر، - ئۇ ئايال ئاخىرى تارتمىسىنى تاراقلىتىپ ئاچقىلى تۇردى.

- مەن بىزارمەن بۇنداق تۇرمۇشتىن، ئىكەكىمبا ئىككىنچىزىپ...، - دەپ سالدىم ئۆزۈمنى باسالماي.

- مەنمۇ تويدۇم بۇنداق خورلۇقتىن.....- دېدى ئايالىم يىغلاپ تۇرۇپ.

- بۇرنى - قۇلىقىمغىچە تويدۇم، - دېدىممەن ئايالىمغا قارىماي تۇرۇپ.

- تارتىم يېرىلغۇدەك بولدى، - دېدى ئايالىم ياشلىق كۆزلىرى بىلەن ماڭا چەكچىيىپ.

.....

ئايالىم بىردىنلا «ھۈ» تارتىپ يىغلىۋەتتى. مەن بوغۇزۇمغا كەلگەن گەپنى يوتۇۋېتىپ جىم بولدۇم. ئايالىم ئەزەلدىن يىغىسى بىلەن قورقۇتۇپ كەلگەنىدى. بىرەرسى يىغلىسا چىدىمايدىغىنىمنى بىلەتتى.

مەن ياردەم تىلىگەندەك ھېلىقى ئايالغا قارىدىم. ئۇ ئايال قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ، ئايالىمنى بەزلىگىلى تۇردى.

2

شۇنداق قىلىپ بىز ئاجراشقان بولدۇق. مەن رايونلۇق ھۆكۈمەتتىن چىقىپ بىر شائىرنىڭ ھاياتىغا بېغىشلانغان خاتىرىلاش پائالىيىتىگە كېتىپ قالدىم. قەلبىمدە غەشلىك ئارىلاش «ئازادىلىق» تۇيغۇسى مەۋجىلىنەتتى. زىياپەتتە يەپ - ئىچىپ، ئويناپ- كۈلۈپ يېرىم كېچە بولغاندا ئۆيگە قايتتىم. ئىلگىرى ھەرگىزمۇ بۇنداق كەچ قالمايتتىم. مەن كەلگىچە ئايالىم پەلەمپەيدىن كېلىدىغان ھەر بىر تىۋىشقا قۇلىقىنى تىكىپ ئىشىككە قادىلىپ تاماقمۇ يېمەي ئولتۇراتتى. ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ چىراغنى ياندۇردۇم، ھۇۋۇللاپ قالغان بوش ئۆي مېنى تەرى سۆرۈنلۈك بىلەن كۈتۈۋالدى. قارىسام، كارىۋىتىمغا ئورۇن سېلىقلىق تۇرىدۇ. ئۆيلەر پاك - پاكىزە، ئايالىم كەچكىچە ئۆيدە بولغان ئوخشايدۇ. يېزىقچىلىق ئۈستىلىدە تۇرغان كىچىككىنە باغاقچىغا كۆزۈم چۈشتى. غىلايغان كۆزلىرىمنى قىسىپ باغاقچىغا تىكىلدىم ۋە «ئۆزىڭىزنى ئاسىراڭ، ۋاقتىدا تاماق يەڭ، قولىڭىزدىكى ئەسەرنى پۈتتۈرۈۋېتىڭ، يېرىم يولدا تاشلاپ قويماڭ. قازاندا تاماق بار، يەپ يېتىڭ» دېگەنلەرنى ئاران ئوقۇدۇم. باغاقچىنى ئۈستەلگە تاشلاپ قويۇپ ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ تۇۋاقنى ئاچتىم. بىر چىنىدە لىققىدە پىشۇرۇلغان گۆش بار ئىكەن. مەن تۇۋاقنى يېپىپ قويۇپ يالىڭاچلانغان تاملارغا، كۆچۈرۈپ كېتىلگەن نەرسە - كېرەكلەرنىڭ ھاڭغىرىپ قالغان ئورۇنلىرىغا كۆز يۈگۈرتتۇم. بىردىنلا كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ،

بوغۇزۇمغا بىر نەرسە قاپلاشقاندەك بولىدى. ئازدىراق ئىچىپ قويسام، ياكى بىرەر ئىشنى ئويلاپ ئولتۇرسام ئاغرىپ كېتىدىغان بېشىم ئېغىرلاشقاندەك بولىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئىچىملىكنى ئىچىشنى ئۆزۈمگە چەك قويدۇم. ئۇ ئىچىملىكنى ئىچىپ ئۇخلىغان كۈنلىرى ئەتىسى ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرغۇم كەلمەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ ئىچىملىكنى ئىچىپ ئۇخلىغان كۈنلىرى چۈشۈمگە ھەرخىل ئەجايىپ-غارايىپ ئادەملەر كىرىپ چىقىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى تونۇشتۇرمايدۇ، ئۆزىنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتمايدۇ. مەن بىرەر چەينەك چايغا بىر كۈنلۈك ئوزۇقلۇقنى ئىچىۋېتىپ، قازانداقلا بولمىسۇن ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭىمەن. ئۇلار بىرەر ئادەمنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ ئۇلارنى چىقىرىپ سوراق قىلىمەن. ئۇلار ماڭا ھېچقانداق جاۋاب بەرمەيدۇ. مەن ئۇلارنى ئۇرۇپ-سوقۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن. ئۇلار ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ئۆزۈمنىڭ ئىزچىللىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈ

جىجاشقا باشلايمەن. پېرسوناژىمىنىڭ قاش-كۆز، بۇرۇنلىرىنى ياساپ بولۇپ ئەمدى ئېغىز، چىش، لەۋلىرىنى «ياساي» دېيىشىمگە بىردىنلا قورسىقىم غولدۇرلاشقا باشلايدۇ. ئېغىز، چىش، كالپۇك دېگەنلەر تاماق يەيدىغان ئەزالار بولغاچقا مۇشۇ ئەزالار ھەڤقىدە ئويلىشىم ھامان تۇرۇپلا ئۆزۈمنىڭ قورسىقىدا ئىنكاس پەيدا بولىدۇ (بۇ، ئىنساندىكى يوشۇرۇن ئاڭنىڭ كارامىتى بولسا كېرەك). قورساق غولدۇرلاشقا باشلىغاندىن كېيىن كاللام ئىشلىمەي قالىدۇ. تەساۋۋۇرۇم شۇ ھامان ئاشپۇزۇل تامان پەرۋاز قىلىدۇ، ئاندىن كېيىن قەلەمنى تاشلاپ ئۆزۈم چاپىمەن... شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر مۇقەددەس ئىجاد كۈنۈمنى ئاشپۇزۇل بىلەن يېزىقچىلىق ئۈستىلى ئارىلىقىدا تىنىمسىز قاتىراش بىلەن ئۇزىتىمەن ...

بىزنىڭ بۇ يەردە كۆڭلەكنى پەقەت بىر كۈنلا كېيىش مۇمكىن، ئىككىنچى كۈنىگە قالسا كۆڭلەكنىڭ ياقىسى جۇۋازچىنىڭ پېشىگە ئوخشاپ قالىدۇ. ھېلىمۇ ياخشى، كىرئالغۇ دېگەن ئوقەت چىقىپتىكەن. (شۇنى ئىختىرا قىلغان ئادەمنىڭ روھى جەننەتتە بولغاي!) ئىككى كۈندە بىر قېتىم غولدۇرلىتىپ كىر يۇيىمەن. ئەتىگەندە يۇيۇشقا باشلىسام قاراڭغۇ چۈشكەندە ئاران تۈگىتىمەن. ياق، تۈگىتىمەن ئەمەس، ئاران توختايمەن. چۈنكى بىر قېتىمدا قانچىلىك سۇغا قانچىلىك سوپۇن سېلىپ، قانچە ۋاقىت «غولدۇرلىتىپ» قانچىلىك كىيىم - كېچەكنى يۇيغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن. شۇڭا، ماشىنىنىڭ قۇلىقىنى ئاخىرقى چەككىچە بۇراپ قويۇپ ئارقا-ئارقىدىن غولدۇرلىتىپ ماڭغۇزۇۋېرىمەن. پەقەت ئۆزۈم سېزىمگە تايىنىپلا «ئەمدىغۇ بولار» دېگىنىمدە ئاندىن توختايمەن. شۇنداق بولغاندا، ئويلاپ كۆرۈڭچۇ، بىر قۇچاق كىيىم - كېچەككە قانچىلىك ۋاقىت كېتىدۇ؟ بىر كۈن! تولۇق بىر كۈن. مانا، يەنە بىر ئۇلۇغ ئىجاد كۈنۈمنى كىرئالغۇنىڭ يېنىدا ئۆزۈم ئاچ، باش - كۆزلىرىمدىن تەر قۇيۇلۇپ، پۇت - قولۇم ئۈزۈلۈپ كەتكۈدەك دەرىجىدە تالغان ھالدا ئۇزىتىمەن. بۇنىسى يەتمەي قالغاندەك، كالامپايلىقىمدىن ئۇچامدىكى كىيىملىرىمنىڭمۇ ماشىنىغا چۈشمەي تۇرۇپ چۆپ - سۈزمە ھۆل بولۇپ كېتىشلىرىچۇ تېخى! بىر قېتىملىق كىر يۇيۇش مەن ئۈچۈن شەھەر ئالغانلىق بىلەن باراۋەر.

يالغۇزلۇقنى دېمەيسىز تېخى. مەن تېگىمدىن بىر ئادەم خۇمارى ئىدىم. ئۆزۈم يالغۇز يول ماڭغىم، يالغۇز ئولتۇرۇپ تاماق يېگۈم كەلمەيدۇ. ئەمدى بولسا ماڭا ھەر دائىم ھەمراھ بولىدىغىنى- ھەر دائىم بىر خىلدا بېزىرىپ تۇرىدىغان بەترەڭ، يالىڭاچ تۆت تام. ئادەملەر بىلەن سۆزلەشكۈم، مۇڭداشقىم، سىرداشقىم، ئىچ پۇشىقىمنى چىقارغۇم كېلىدۇ. لېكىن... تۆت تامدىن زۇۋان چىقمايدۇ. كەلدى - كەتتى ئاغىينىلەرنىڭ قارارى يوق. يوقسىنغاندا كېلىشمەيدۇ، ھەتتا بەزىدە ئىزدەپ چىقساڭمۇ قارىسىنى كۆرسىتىشمەي قويۇشىدۇ، نەدىكى بىمەنە ۋاقىتلاردا كېلىپ ۋاقتىڭنى ئالىدۇ. گاھىدا ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم مۇڭدىشىپ كېتىمەن، گاھىدا ئاۋازىمنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ ناخشا توۋلايمەن، ناخشا ئېيتىۋېتىپ: «قولۇم - قوشنىلار، بۇ ئەپەندى خوتۇنىنى قويۇپ بېرىپ ئېلىشىپ قالدىمۇ — نېمە، دەپ قالمىسۇن يەنە» دەپ ئويلاپ قالىمەن- دە، ناخشىنىڭ يېرىمىدا «چىپپىدە» توختاپ قالىمەن. ...

ئۇندا ئويلاپ، بۇندا ئويلاپ ئاخىرى ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدىم. بۇنداق ئۆتۈۋېرىشكە بولمايتتى. ياپياش تۇرۇپ دەرۋىش كۈنىگە قالايمۇ؟ ئۆيلەنسەم ھەممە ئىش ئىزىغا چۈشىدۇ، مەنمۇ نورمال ئادەملەرچە ياشاپ باقاي. لېكىن...

بالامنىڭ ئاپىسىنى ئەكىلىۋالاي دېسەم،

ئۇنىڭ بىشەملىكىدىن جاق تويغانىدىم. «چىك» دېسەم «پوك» دەپ يۈگۈرۈپ كېلىدىغىنىغا كۆزۈم يەتسىمۇ، ئۇنىڭ ئاشۇ تەرسالىقىنىڭ ئوڭشىلىشىغا كۆزۈم يەتمەيتتى. مىجەزىنى ئۆزگەرتكەن بولسىمىغۇ هەم! بۇنداق كۈنلەر بىزگە ئارمانمىدى. ۋاھ ... دەرىخا! ئەمدى ئۆيلەنسەم قانداق راق خوتۇنغا ئۇچقىشارمەنكىنتاڭ؟...

4

بىر كۈنى بىر دوستۇم توي چېيىغا چاقىرىپتۇ. زۇكام تېگىپ قىزىپ قالغانىدىم. يۆتەلمۇ بىئارام قىلىپ تۇراتتى. بارمايمىكىن دەۋراق ئاخىرى باردىم. كېچىككەنىكەنمەن، زالنىڭ ئىچى مېھمان بىلەن توشۇپتۇ. ئولتۇرغۇدەك جايىمۇ قالماپتۇ. دوستۇم ئالدىمغا چىقىپ قولۇمدىن تارتقىنىچە ئۆزى ئولتۇرىدىغان تۆرگە باشلاپ باردى ۋە ئۆزىنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇۋالدى. چالغۇچىلار تانسا مۇزىكىلىرىنى ئورۇندا ۋاتاتتى. بىر قىز مىكرافون بىلەن ناخشا ئېيتماقتا. مېھمانلارنىڭ ھەممىسى خۇش كەيىپ. جاز دۇمباقنىڭ ساداسى زال ھاۋاسىنى تىترىتىدۇ. دوستۇممۇ مېنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپلا ئايالى بىلەن تانسىغا چۈشۈپ كەتتى. قارىسام، مەن ئولتۇرغان يەردە بايا دوستۇمنىڭ ئايالى بىلەن ياندىشىپ ئولتۇرغان چىرايلىققىنە بىر قىز بىلەن ئىككىمىزلا تانسا ئوينىماي قېپقاپتىمىز. مەنغۇ تانسىنى ئەزەلدىن ئۇنچە ياقتۇرۇپ كەتمەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈن تاۋىم يوق ئىدى. بۇ قىز نېمىشكە ئوينىمايدىكىنە؟ تانسىغا تارتىپ كەلگەن بىر نەچچە يىگىت قىزنىڭ رەت قىلىشى بىلەن خىجالەت بولۇپ كېتىپ قالدى. بۇ قىزنىڭ چىرايىدىن نېمىشكىدۇر بىر غەمكىنلىك ۋە ئۆزىنىڭ جۈسۈنىغا ماس كەلمەيدىغان سولغۇنلۇق چىقىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ چوڭ - چوڭ كەلگەن ۋە كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان خۇمار كۆزلىرى باشقىچىلا مۇڭلۇق ... بۇ قىزنىڭمۇ تاۋى يوقمىكىن - يە؟!

كېيىنكى قېتىمدا دوستۇم تانسىغا چۈشىمىدى. مېنى زېرىكىپ قالدى، دەپ ئويلىدى بولغاي، دېمىسىمۇ، كەيپىم ناچار ئىدى. قائىدە يۈزىسىدىنلا ئولتۇراتتىم. ئەپلىك بىر پەيتنى تېپىپ «غىپپىدە» تىكىۋەتمەكچى ئىدىم. دوستۇم بۇ خىيالىمنى بىلىپ قالغاندەك، ئالدىمغا تاتلىق - تۈرۈملەرنى ئىتتەرگەچ:

- بىزنى ئۆيىمىزگىچە ئۇزىتىپ قويارسەن تېخى، كېتىشكە ئۇنچە ئالدىراپ كەتمە ...، - دېدى.

- ياقەي، ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ- دە، بىراق شۇ سەل زۇكامداپ قاپتىكەنمەن ...، - دېدىممەن قىسىلغاندەك بولۇپ.

- كېرەك يوق، قىزىق چاي ئىچ، تۈزۈلۈپ قالىسەن، بىر تەرلىگىدەك تانسا ئوينىغان بولساڭغۇ ساقىيىپ قالاتتىڭ، - دوستۇم نېمىشقىدۇر ھېلىقى قىز تەرەپكە قاراپ قويدى.

مەن بېشىمنى چايقىدىم. شۇ چاغدا بىرى پەتنۇستا چاي كۆتۈرۈپ كەلدى. قارىسام، بايىقى قىز ئىكەن. قارىغاندا ئۇ، دوستۇمنىڭ ئايالىنىڭ يېقىنلىرىدىن بولسا كېرەك. چاينىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا دوستۇمنىڭ ئايالى ئورنىدىن قوزغىلىپ بولغىچە چاي ئەكەپتۇ. مەن ئەدەب بىلەن پىيالىنى ئالدىم.

- رەھمەت، - دېدىممەن بېشىمنى سەلگىنە ئېگىپ. قىز كۆزىنى پەتنۇستىن ئالماي جاۋاب تەرىقىسىدە بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ قويدى. شۇ چاغدا بۇ قىزنىڭ غەمكىن چىرايى مېنىڭ كۆزۈمگە «ھۈپپىدە» ئېچىلغان گۈلنى ئەسلەتتى. «چىرايلىق دېگەننىڭ ھەسرەتلىك كۈلۈمسىرىشىمۇ چىرايلىق بولىدىكىنە؟» دەپ ئويلاپ قالدىم. ئۇشتۇمتۇت ۋە ئۆزۈمچە بۇ خىيالىمدىن خىجالەت بولۇپ قىزنىڭ چىرايىدىن كۆزۈمنى ئۈزۈپ ئىلمانلىشىپ قالغان تەمسىز

چاينى تەشنالىق بىلەن ئوتلۇدۇم. قىز يەنە ھېلىقى جايىغا بېرىپ ئولتۇردى.

دوستۇم بىلەن ئىككىمىز تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. تانسىچىلار بارغانسېرى قىزىماقتا ئىدى. مەن تانسىنىڭ ئاخىرلىشىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتىمەكتە ئىدىم. دوستۇمنىڭ سۆزلىرىمۇ قۇلىقىمغا ئانچە خوشياقمايۋاتاتتى. مەن «ھەئە»، «شۇنداقمۇ؟» دەپ زورىغا قوشۇق سېلىپ ئولتۇراتتىم. بىر كەمدە قارىسام ھېلىقى قىز، دوستۇمنىڭ ئايالى بىلەن پىچىرلىشىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇشتۇمتۇت قىز ماڭا «لەپپىدە» قاراپ قويۇپلا يەنە كۆزىنى مەندىن ئېلىپ قاچتى. ۋۇجۇدۇمغا بىر خىل ئىللىقلىق تارىغاندەك بولدى. قىز راستىنلا ماڭا قارىدىمۇ ياكى ماڭا شۇنداق بىلىندىمۇ دەپ ئويلاپ ئولتۇرۇپ كەتتىم. نېمىشقىدۇر مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا پات - پات قارىغىم كېلەتتى لېكىن «پاقا تەشكەن سويمىدەك ...» دەپ قالمىسۇن - يەنە، دېدىم- دە، ئالدىمدىكى تانسا ئالامانىغا قاراپ خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرۇۋەردىم. ئاخىرى تانسا توختىدى. خېلىلا كەچ بولۇپ قالغانىدى. مېھمانلار دوستۇم بىلەن خوشلىشىپ بىر - بىرلەپ ئۇزاشتى. ئاخىرىدا ئەر - ئايال بولۇپ يەتتە - سەككىزىمىز دوستۇمنى ھۇجرىسىغا (ئەسلىدە بۇلار توي قىلىپ بولغىلى ئىككى-ئۈچ ئاي بولۇپ قالغانىدى) ئۇزۇتۇپ قويىدىغان بولۇپ ئايرىلىپ قالدۇق ۋە ئىككى پىكاپقا بۆلۈنۈپ ئۇنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق.

5

ئۇ يەردىمۇ بىر سورۇن تەييارلاپ قويغانىكەن. قىزلار ئاۋۋال كېلىپ سورۇنغا جايلىشىپ بوپتۇ. بىزمۇ چاي شىرەسىنىڭ بىر تەرىپىگە. قىزلارنىڭ قارشىسىدىكى سافالارغا كېلىپ ئولتۇردۇق. كۈندۈزدەك يورۇق، ئالاھىدە كۆڭۈل قويۇپ بېزەلگەن مېھمانخانا ياسىداقلىقىدىن كىشىنىڭ كۆزىنى چاقىدۇ. بىر چاغدا قارىسام بايىقى قىزمۇ بار ئىكەن، يەنە كېلىپ خۇددى ئەتەي قىلغاندەك مەن ئۇ قىزنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتىمەن.

بۇ تەساددىپىيلىققا بىر تۇرۇپ ھەيران بولسام، يەنە بىر تەرەپتىن خۇشال بولدۇم. نېمىشقا خۇشال بولغىنىمنى ئۆزۈممۇ ئاڭقىرالمىدىم. ھاياجېنىمنى چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن مەن ئۇ قىزغا قارىماسلىققا تىرىشىپ يېنىمدىكى ناتونۇش بىر يىگىتنى گەپكە تۇتۇپ ئولتۇردۇم. تاماق تارتىلدى، كېيىن ئىچىملىكلەر ۋە قورۇمىلار كەلتۈرۈلدى. بىردەملىك كۈلكە - چاقچاقتىن كېيىن تانسا باشلاندى. ئۇ قىز بايىقى غەمكىن ھالىتىدىن ئۆزگەرمىگەنىدى. ئۇ، كۈلكە-چاقچاققىمۇ ئارىلاشمىدى، تانسىمۇ ئوينىمىدى. دوستۇم خۇشچاقچاق يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ ئايالىمۇ ئوچۇق چوكان ئىكەن، ئۇلار مېنى ھەدەپ ئىچىشكە ۋە تانسا ئويناشقا زورلايتتى. مەن ئۆزرە قويۇپ ئولتۇرۇۋەردىم. بىر خىل بىئارامىلىق ئىچىمگە كىرىۋالغانىدى. كەيپىياتىمنىڭ ئوڭشىلالمايۋاتقىنى ئۈچۈن ئۆزۈمگىمۇ ئۆچ بولۇپ كەتتىم. دوستۇمنىڭ كۆڭلىگە كېلىشى مۇمكىن. لېكىن زادىلا ئېچىلالمىدىم. ۋاقىتسىز كېلىۋاتقان يۆتەل تېخىمۇ خىجالەت قىلاتتى. بىركەمدە قارىسام ھېلىقى قىز كۆرۈنمىدى. مەن نېمىشقىدۇر بىردىنلا روھسىزلىنىپ قالدىم. ئولتۇرۇش ئاخىرلىشاي دېگەندە دوستۇم ئۇشتۇمتۇت مېنى چاقىرىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تاشقارقى ئۆيگە چىقتىم. قارىسام، ئۇ قىز بۇ يەردە ئولتۇرۇپتۇ. قايتىشقا تەرەددۇتلەنگەن ئوخشايدۇ، پەلتۇسىنى كېيىپ شارپىسىنى ئورىۋاپتۇ. چەت ئەل پاسىرنىدا تىكىلگەن پەلتۇ ۋە ئاپئاق شارپا ئۇنىڭ زىبا قامىتىگە شۇنچىلىك يارىشىپتىكى ئەدەبنىمۇ ئۇنتۇپ ئاغزىمنى ئاچقىنىمچە ئۇنىڭغا ھاڭۋېقىپ قاراپ قالغىنىمنى

سەزمەپتىمەن. ئۇ قىز مېنىڭ قارىشىمدىن ئۇ-ڭايسىزلىنىپ قىزىرىپ كەتتى ۋە دوستۇمنىڭ ئايالىغا گەپ قىلغان بولۇپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈۋالدى.

– مۇنداق گەپ، قارىسام، ئولتۇرغۇڭ كەلمەي قالدى. مىجەزىڭمۇ يوق ئىكەن، بىلىپ تۇرۇپتىمەن، مېنىڭ كۆڭلۈمنى دەپ ئولتۇرۇۋاتىسەن. كېرەك يوق، سەن بىلەن كېيىن ئايرىم ئولتۇرۇۋالىمىز، ئۇنىڭدىن كۆرە بېرىپ ئارام ئالغىن،– دېدى دوستۇم چىرايىمغا تىكىلىپ كۆيۈنۈش ئاھاڭىدا. مەن رازىمەنلىك بىلەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

دوستۇم ئىڭىكى بىلەن ھېلىقى قىزنى ئىشارەت قىلىپ دېدى:

– بۇ قىز بايىلا كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالغانىدى. پىكاپنى كەتكۈزۈۋېتىپتىمەن. يالغۇز يولغا سېلىپ قويغىلى تېخى بولمايدۇ. قارىسام، يولۇڭلار بىر ئىكەن، سەن بىلەن بىللە كەتسۇن دېدىم. ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ ئاندىن قايتارسەن.

مەن گاچا بولۇپ قالغاندەك «ماقۇل» دېيىشنىڭ ئورنىغا بېشىمنى لىڭشىتتىم. مېنىڭ بۇ گۆمۈشلەرچە قىياپىتىم دوستۇمنى گاڭگىرىتىپ قويدى بولغاي، ئۇ ئالدىراپ سوردى:

– نېمە بولدۇڭ بۈگۈن؟ مىجەزىڭ بولمىسا مۇشۇ يەردە قونۇپ قالامسەن – يا؟ بۇ قىزنى ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئاپىرىپ قويايلى...

– ياقەي... ئۆزۈممۇ كېتەلەيمەن، ئاۋارە بولماڭلار...دېدى ھېلىقى قىز ئىشىككە ماڭغاچ بىزگە قاراپ غەمكىن كۈلۈمسىرەپ.

– خاتىرچەم بولغىن، مېھمىنىڭنى ئۆيىگە كىرگۈزۈۋېتىپ ئاندىن قايتىمەن. ئەتە كەچ كېلىمەن، بىر ياققا چىقمايدىغانسەن؟– دېدىم– دە، ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتمەي ئىشىككە قاراپ ماڭدىم. دوستۇم ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىزنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى.

لەپىلدەپ قار چۈشۈۋاتسىمۇ ئايدىڭ ئىدى. ئايىقىمىزدا يېڭى قار يۇمشاق ۋە پاكىزە. ھاۋامۇ ساپ ۋە يېڭى. ئاياغ ئاستىمىزدىن دەسسەلگەن قارنىڭ كۆڭۈللۈك غىچىرلىشى ئاڭلىنىدۇ. ئاسماندىكى تولۇن ئاي گاھ – گاھ بولۇت ئىچىگە شۇڭغۇيدۇ. ئەتراپ جىمجىت. ئاھ... قانداق گۈزەل كېچە بۇ!

– ئىسمىڭىز دىلنارمۇ؟– مەن بىر ھازادىن كېيىن تولىمۇ قىيىندا ئېغىز ئاچتىم. كالىدەك پۇشۇلداپ مېڭىۋەرمەي بىرەر نەرسە دېيىشىم كېرەك– تە! مەن بىلەن ئارىلىق قويۇپ ياندىشىپ ئۈنچىقماي خىيال سۈرۈپ كېتىۋاتقان قىز ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ بېشى بىلەن تەستىقلىدى.

– مېنىڭ ئىسمىم...

– مەن بىلىمەن،– قىز «ھەيران قېلىۋاتامسىز؟» دېگەندەك قىلىپ ماڭا «لاپپىدە» قاراپ قويدى.

مەن ئۈنچىقمىدىم.

– نېمىدېگەن... نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك كېچە– ھە؟– دېدىممەن بىر ھازا پۇتۇمنىڭ ئۇچىغا قاراپ ئۈندېمەي ماڭغاندىن كېيىن باشقا گەپ ئويلاپ تاپالماي. لېكىن بىردىنلا ئۆزۈمنىڭ نەدىكى ھېكايە پېرسوناژلىرى قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرگىنىمنى سېزىپ ئۇيىلىپ قالدىم ۋە يەنە ئۈنۈم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇشتۇمتۇت قاتتىق يۆتەل تۇتۇپ كەتتى. مەن ھېچقاچان بۇنداق يۆتەلمىگەن ئىدىم. «ئۆپكەم چۇۋۇلۇپ كېتەمدۇ– نېمە؟» دەپ قورقۇپ كەتتىم. يەنە بىر تەرەپتىن «تازا بىر كونا چىخوتكا ئوخشايدۇ، دەپمۇ قالغاندۇ بۇ قىز...» دەپ قورۇنۇپ قالدىم.

– بەك يېلىڭ كېيىنىۋاپسىز. سوغۇق ئۆتۈپ كېتىدۇ، قېلىنراق كېيىنىپ يۈرۈڭ،– دېدى ماڭا ئىچ ئاغرىتقان نەزەرىدە تىكىلىپ قاراپ. ئۇنىڭ گېپى بىلەن تەڭ نېمىشقىدۇر باشقىچە بولۇپ قالدىم. ئاھ... ئادەملەر نېمىدېگەن ياخشى– ھە؟ چىرايىدىن

ئاق كۆڭۈلمۈكلۈكى چىقىپ تۇرىدۇ بۇ قىزنىڭ ...

ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتىدىغان دوقمۇشقا يېتىپ كەلدۇق. قارىسام، كوچا بەك قاراڭغۇ ئىكەن. ئۇنى ئىشىكىگە ئاپىرىپ قويىماقچى بولدۇم.

- ياق، بولدى. ئۆيۈم 50 قەدەم كەلمەيدۇ، كىرىپ كېتەۋېرىمەن، - دېدى ئۇ. مەن ئامالسىز توختاپ قالدىم. قىز ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى، ۋە:

- بىر مىنۇت توختاپ تۇرۇڭ، ھازىرلا چىقىمەن، - دېدى- دە، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ يۈگۈرگىنىچە قاراڭغۇلۇق ئىچىگە شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى. مەن ھەيران بولۇپ قاراڭغۇلۇققا تىكىلىپ تۇرۇپ قالدىم. راست دېگەندەك ئۇنىڭ ئۆيى يېقىنلا يەردە ئىكەن. ھايال بولماي يۈگۈرۈپ چىقتى. پەلتۇسىنى سېلىپ تاشلاشقىمۇ ئۇلگۈرۈپىتۇ. قويۇق ۋە قارا چاچلىرى بۇلۇتتەك يېيىلىپ ئۇنىڭ نۇر يېغىپ تۇرغان پاكىزە ۋە گۈزەل يۈزىنى ئايدىن قىزغانغاندەك چۈمكۈالغانىدى. ئۇنىڭ چېھرى ئاشۇ خىرە - شىرەلىك ئىچىدە بىر خىل سېھرىي كۈچ بىلەن تۇراتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ قولۇمغا بىر نەرسىنى تۇتقازدى، قارىسام، تابلېتكا دورا ۋە يەنە بىر شىشە قۇتا ئىكەن.

- ساقلىتىپ قويدۇم- ھە؟ قايتىپ بېرىپلا ئىچىۋېتىڭ، بەك تېز تەسىر قىلىدۇ. ئەتە يەڭگىللەپ قالىسىز. بەك قاتتىق يۆتىلىۋاتسىز، سەل قارىماي ئۆپكىڭىزنى تەكشۈرتۈپ بېقىڭ. خەير - خوش، خۇداغا ئامانەت ...- دېدى قىز ماڭا قاراپ تاتلىق قىنە كۈلۈپ، ئاندىن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ يۈگۈرگىنىچە قاراڭغۇلۇق ئىچىگە كىرىپ كەتتى. مەن قولۇمدىكى دورىلارنى مەھكەم سىقىمدىغىنىچە زۇۋان سۈرمەي قىزنىڭ قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى غىل - پال كۆرۈنۈۋاتقان سۈباتىغا قاراپ ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇنىڭ بۇدۇرە چاچلار ئارىسىدا نۇر بىلەن تۇرغان ئايدەك چىرايى، خۇش پېچىم بويى، تاتلىق ۋە مۇڭ ئارىلاش كۈلۈمسىرىشى كۆزۈمنىڭ ئالدىدىن كەتمىدى. تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قاپىتىمەن. ئۇيقۇغا كېتىۋاتقانىدىمۇ ئۇنىڭ مەن بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە يۈگۈرۈپ كىرىۋاتقان ۋاقتىدىكى توغلىيسىنىڭ يېنىك تاقىلدىغان ئاۋازى، شوخ كۈيگە تەڭكەش قىلىنغان داپنىڭ قېقىملىق چېكىتىسىدەك قۇلىقىمدىن كەتمىدى.

6

ئەتىسى كەچقۇرۇن دوستۇمنىڭ ئۆيىگە باردىم. تاماقتىن كېيىن ئىكىنىمىز يالغۇز ئولتۇرۇپ ئۇزۇنغىچە پاراڭلاشتۇق. بىرچاغدا ئۇ تۇيۇقسىز سوراپ قالدى:

- قانداق، ئاخشامقى سايياھىتىڭ كۆڭۈلۈك بولغاندۇ؟

مەن تەپسىلىي بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدىم. دوستۇم كۆزىنى قىسىپ كۈلدى.

- قانداق سايياھەت ئىكەن ئۇ؟ كارىدا ۋاتقا ئاران ئۇلگۈردۇم ...- غۇدۇڭشىدىمەن.

- ۋاي كاساپەت، بىكار كۆچەپتىمەن- دە، ھەرھالدا پاراڭلاشقانىسەن؟ قانداق، ياردەمدۇ؟

مەن سېگەكلەشتىم. ئەسلىدە دوستۇم ۋە ئۇنىڭ ئايالى مېنى ئۇ قىز بىلەن ئالاھىدە ئۇچراشتۇرغانىكەن. مەن ھېچنەرسىنى يايقىماپتىمەن.

- قىزغۇ ياخشىدەك قىلىدۇ...- دېدىمەن مەجھۇل قىياپەتتە.

- «قىلىدۇ» دېگىنىڭ نېمىسى؟ ئالىتۇنغا بەرگۈسىز قىز ئۇ! يەنە كېلىپ ئەدەبىيات دېسە جان بېرىدۇ. ساڭا تازىمۇ لايىق، لېكىن ...- دوستۇم بىردىنلا جىم بولۇۋالدى.

- نېمىسى «لېكىن»؟ - مەن تاقەتسىزلىنىپ سورىدىم.

دوستۇم سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ئېغىر بىر تىندى:

- ھازىرچە مەن ساڭا ئېيتمايى، ئاۋۋال

ئارىلىشىپ باققىن، مۇبادا تەقدىر قوشقان بولسا يولىمۇ بولۇپ قالار، لېكىن ئىمانىڭ بىلەن ئىشەنگىنىكى قىزدا سو يوق، ئارزۇلاپ خوتۇن قىلغۇچىلىكى بار قىز. ئەخلاق دەمسەن، بىلىم دەمسەن، مىجەز - خۇي دەمسەن، ئائىلە تەربىيىسى دەمسەن... چىرايى - تۇرقىنىمۇ ئۆزۈڭ كۆردۈڭ ئەنە. قارىسام، بىر قاراپلا ھوشۇڭدىن كەتكىلى تاس قالدىڭ ...، - دوستۇم پىخىلداپ كۈلدى. مەن ئۇنىڭ تىلى قىسىلىۋاتقان بىر يېرى بارلىقىنى سېزىپ قالدىم. كوچىلاپ سوراۋېرىشنى بىئەپ كۆردۈم. لېكىن كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ قالدى.

- سەن خەۋپسىرەپ كەتكۈدەك ھېچ ئىش يوق، پەقەت...

- ئاشۇ «لېكىن» ىڭ بىلەن «پەقەت» ىڭنى ئوچۇقراق دېمەمسەن؟ - مەن سەل رەللە بولۇپ سورىدىم.

دوستۇم قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئويلىنىپ قالدى ۋە بىر ھازادىن كېيىن:

- مۇبادا سەن ئۇنى راستلا ياخشى كۆرەلىسەڭ، ئۇ قىزمۇ سېنى ياخشى كۆرەلىسە ئۇ ھالدا... ئىككىڭلار مەسلىھەت بىلەن ئاستا - ئاستا بىر تەرەپ قىلمامسىلەر، ھازىرچە مەندىن سورىمىغىن، ئىشقىلىپ بۇ قىزنى قولدىن چىقىرىپ قويما ئاغىنە. خوتۇندا تەلىيىڭ بولسا پەقەت مۇشۇ قىزدىنلا تاپىسەن تەلىيىڭنى...

مەن ئۈنچىقمىدىم. راستىمنى ئېيتسام دوستۇمنىڭ ئەزمىلىكىدىن رەنجىدىم. كىچىككىنە، ئەرزىمەس بىر ئىشنى ئالاھىدە «سىر» قىلىۋالىدىغان ئادىتى كىچىكىدىنلا بار ئىدى ئۇنىڭ، چوڭ ئىشقۇ بولمىسا كېرەك، ئۇنداق يېرى بولسا ماڭا سايە قىلماس ئىدى. لېكىن...

خىيالغا پېتىپ ئۆزۈمنى تىڭشاپ قالدىم. تۇتۇۋېلىشقا ئاز قالغان چىرايلىق بىر قۇشنى يېقىنلا يەردىن قاچۇرۇپ قويغان ئۆسمۈردەك كۆڭلۈم يېرىم بولدى. دوستۇمنىڭ ئۆيىدىن كۆڭلۈم غەش ھالدا ئايرىلدىم.

7

بىر نەچچە كۈندىن بۇيان قىزىتمام ئۆرلەپ يۆتىلىم كۈچىيىپ كەتتى. ئۆزۈمدىن خەۋپسىرەپ قالدىم. مەن ئىلگىرى بۇنچىلىك ئاغرىپ باقمىغانىدىم. زۇكام بولسام ئۆزلۈكىمدىن ساقىيىپ قالاتتىم. دوختۇرغا بولسا كەمدىن - كەم باراتتىم. بۇ قېتىم دوختۇرغا كۆرۈنمىسەم بولمايدىغان چېغى. دېگەندەك، ئۆپكەمگە سوغۇق تېگىپتۇ. ياتاققا ئېلىشتى. دەسلەپتە كېسەلخانىدا يېتىش يېڭىچە ھەتتا كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى. كېيىنرەك بولسا زېرىكىشكە باشلىدىم. ئەلئاغىينىلەرنىڭ ئايىقى ئۈزۈلمىدى. ئۇلار كەلسە ياتاقنىڭ ھاۋاسى ياشىرىپ قالغاندەك بىلىنەتتى. ئۇلار كېتىشكەندىن كېيىن بولسا يالغۇزلۇقتىن شۈمشىيىپ كېتىمەن. ھەر خىل خىياللار كېلىپ باسىدۇ. ياتاقداشلار بىلەن چىقىشىپ قالغان بولساممۇ ھېلىقى يالغۇزلۇق تۇيغۇسىدىن قۇتۇلالمايتتىم. ئۇلار بىلەن ئارىمىزدا ئورتاق تىل يوق ئىدى. كۆپ چاغلاردا كىتاب ئوقۇيتتۇم.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن تەكشۈرۈشتىن كىرسەم ياتاقتا دىلنار ئولتۇرۇپتۇ. كەلگىلى خېلى بولغان ئوخشايدۇ. دوستۇمنىڭ ئايالى بىلەن كەلگەنىكەن، بەك ئۇزۇن ساقلىغاچقا خىزمەتكە ئالدىراپ ئۇ ئايال كېتىپ قاپتۇ. شورپا قىلىپ كېلىشكەنىكەن. شورپىنىڭ تېۋى چىقىپ قالغاچقا ئۇنى ئىچمەي گۆشنى يېدىم، يېگەندىمۇ ئىشتىھا بىلەن يېدىم. دىلنار مېنىڭ تاماق يېيىشىمنى كۆزىتىپ كۈلۈمسىرەپ ئولتۇردى. بىز تاماقتىن كېيىن ئاۋۋال ياتاقتا ئولتۇرۇپ كېيىن بولسا دوختۇرخانىنىڭ قورۇسىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ پاراڭلاشتۇق. سۆزىمىز يېڭى كىتابلار ۋە ئەدەبىيات مەسىلىلىرى ئۈستىدە بولدى. دىلنارنىڭ ئۆزىنى بەك كەمتەر تۇتۇشقا ئۇرۇنىدىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ياكى مېنى يازغۇچى دەپ تەپ

تارتىپ شۇنداق قىلامدىكىن؟ شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ بىلىملىك ۋە تىرىشچان قىز ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. ئۆزى قايسىبىر گېزىتتە مۇخبىر ئىكەن... شۇنىڭدىن كېيىن پات-پات كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇرىدىغان بولدى. ئۇ كەلگەن هامان ياتاققا بىر تۈگىمەس خۇشاللىق، گۈلخاندەك بىر ئىسسىقلىق بىللە كېلەتتى. ئۇنىڭ سۆزى، خىيالچان كۈلۈمسىرىشى، ئولتۇرۇپ- قوپۇشى، قۇۋناق كۈلكىسى، بەڭگىل تەبەسسۇمى، ئەقىل ۋە گۈزەللىك پارلاپ تۇرغان پاكىزە چېھرى... ئىشقىلىپ ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ئۇنىڭ توغرىسىدىكى خىياللىرىم مەن ئۈچۈن دوختۇرنىڭ ئەڭ ئېسىل دورىسىدىنمۇ شىپالىق، ئۈنۈملۈك دورا ئىدى. مەن ئۇنىڭ يولىغا ئىنتىزار، كۈلكىسىگە، سۆزلىرىگە، خىيالچان، مۇڭلۇق يوسۇندا ئۈنچىقماي كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇشلىرىغا خۇمار ئىدىم. بىر كۈنى ئۇ مەن ياتاقتا يوق چاغدا كېلىپ كىر كىيىملىرىمنى يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى پاكىزە ۋە دەزماللانغان كىيىملىرىمنى كۆتۈرۈپ كەپتۇ. ئۇ قايتىپ كەتكەندىن كېيىن كىيىملىرىمنى باغرىمغا باستىم، بۇرنۇمغا يېقىپ پۇراپ كەتتىم. كىيىملىرىمدىن ئۇنىڭ ھىدىنى ئىزدىگىم كەلگەندى...

ئىككى ئاي بولدى دېگەندە ياتاقتىن چىقتىم، شۇڭغىچە دىلنار ھەر كۈنى دېگۈدەك يوقلاپ تۇردى. ياتاقتىن چىققان كۈنى ئىككىمىز بىللە بىزنىڭ ئۆيگە كەتتۇق. دىلنارنىڭ ئۆيۈمگە تۇنجى قېتىم كېلىشى ئىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپلا پەلتۇسىنى سېلىپ تاشلاپ ئۆيلەرنى تازىلاشقا كىرىشتى. بىردەمنىڭ ئىچىدە ئۆينى يالىغاندەك پارقىرىتىۋەتتى. قاراقسىز قېلىپ قۇرۇپ قالاي دېگەن گۈللىرىمگە سۇ قۇيۇپ ھەر بىر تال ياپرىقىنى دېگىدەك يۇيۇپ چىقتى. نىمجان گۈللەرگە بىردىنلا جان كىرىپ ھىلپىرلەپ كېتىشتى. دىلنارنىڭ تىنىقى، دىلنارنىڭ گۈزەللىكى، دىلنارنىڭ خۇش خۇي كۈلكىسى- ئىشچان، يېقىملىق، پاكىزە ۋە گۈزەل بىر قىزنىڭ ھىممىتى مېنىڭ بۇ تاشلاندۇق، نامرات، غېرىب ۋە بىسەرەمجان كۈلبەمگە لىققىدە خۇشاللىق ۋە ئائىلە لەززىتىنى بەخش ئەتتى. مەن بۈگۈن، ياق شۇ سائەتتە بىردىنلا قالتىس بېيىپ، ياشىرىپ، ساغلاملىشىپ، خۇشخۇيلىشىپ كەتكەندەك بولدۇم ۋە ئۆيلىنىش، ئىناق - كۆڭۈللۈك ئائىلىگە ئېرىشىش تەشنالىقى مېنى ھەر قانداق چاغدىكىدىن بەتتەررەك ئىزتىراپ قىلدى، ئالدىراتتى، تەقەززا قىلدى.

كەچتە ئۇنى ئۆيىگىچە ئۇزىتىپ قويدۇم. ئۇ، يولدا كېتىۋېتىپ مېنىڭ ئۆزۈمنى قانداق كۈتۈشۈم، نېمىلەرگە دىققەت قىلىشىم توغرىسىدا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن سۆزلىدى. ئۇنىڭ بۇ قەدەر ئەتراپلىق، چوڭقۇر ۋە چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ قىلىۋاتقان كۆيۈمچانلىقىدىن يۈرىكىم ئىسسىپ كۆزۈمگە ئىختىيارسىز ياش كەلدى. لېكىن ئۇنىڭغا چاندۇرمىدىم ۋە شۇ تۈپەيلى ئۆركەشلەۋاتقان ھېسسىياتىمنى كۈچ بىلەن باستىم. چۈنكى ئۇنىڭ ئاشۇ شېرىن سۇخەنلىكى شۇ تاپتا مېنى ھەر كويغا سېلىشى مۇمكىن ئىدى- مەن ئاشۇنىڭدەك بىر ئايالغا، ئۇ ئايالنىڭ مېنى ئۆز باغرىغا ئېلىشىغا مۇشۇ كۈنلەردە، مۇشۇ مىسكىنلىك باسقان غېرىبلىق سائەتلىرىدە بەك مۇھتاج ئىدىم. دىلنار راستىنلا مەن بىلەن توي قىلسا - ھە؟! تۇرۇپلا دوستۇمنىڭ ھېلىقى كۈنى قىلغان تېپىشماقتەك سۆزلىرى يادىمغا كەچتى - دە، چىۋىن يەۋالغاندەك كۆڭلۈم بىر قىسما بولدى... تۇۋا خۇدايىم، مېنى نېمىلەر كۈتەركىن؟ خوشلىشىدىغان چاغدا مەن ئۇنىڭدىن: «مەن ئىزدەپ كېلەمدىم ياكى ئۆزىڭىز بارامسىز؟» دەپ سورۇدۇم، ئۇ، تاتلىققىنە كۈلكىسى بىلەن ئىچىمنى كۆيدۈرۈپ: «ئۆينى كۆرىۋالدىم، ئۆزۈم ئىزدەپ بارىمەن» دېدى. مەن قايتىپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرۇپراق

ئوشتۇمتوت: «ئەمدى بارسىگىز مېنى يالغۇز تاشلىۋېتىپ كەتمەيدىغان بولۇپ بېرىڭ» دەپ تاشلىدىم - دە، ئۆزۈمنىڭ تېخى ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق قىلىۋاتقان تەلەي ۋىلىكىمىدىن خىجالەت بولۇپ ئارقامغا ئۆرۈلۈپلا كېتىپ قالدىم. دىلنار نېمە دېيىشىنى بىلمىگەندەك ئاغزىنى ئۆمەلمىگىنىچە جايىدا تۇرۇپلا قالدى. نېرىقى دوقمۇشقا بېرىپ ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىسام، ئۇ، تۇرغان جايىدا مېنىڭ ئارقامدىن مۆگۈيۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ.

... ئۇ، ئادەتتە مەن ئۇچراتقان قىزلارغا زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ خۇش پېئىللىقى، خۇش پېچىملىقى، گۈزەللىكى ۋە قوينىڭ قوزىسىدەك مۇلايىملىقى بىلەن ھەر قانداق كىشىنى ھەيران قالدۇرسا، پەقەت، ناھايىتى ياخشى تەربىيە كۆرگەن قىزلاردىلا بولىدىغان تەمكىنلىكى، چوڭ سۈپەتلىكلىكى، ئەقىللىقلىقى ۋە ئەخلاقىي-پەزىلىتى بىلەن ھەر قانداق قارام تەلۋىنى ھېيىقتۇراتتى.

شۇ كۈنى تاڭ ئاتقىچە: «كۆرۈچتە خەۋەر يوق، سەۋزەدەم يەپ قاپتۇ، دېگەندەك، ئۇنىڭغا بۇ گەپنى قىلغىنىم ئۈچۈن مەندىن رەنجىپ قالارمۇ؟ مېنى شاللاق ئىكەن دەپ قالارمۇ؟ مېنى يارىتارمۇ، ياكى زادىلىق قىلارمۇ...» دېگەنسەك خىيالىلار بىلەن پۈچۈلاندىم. ئۆزۈمنىڭ ئالدىراڭغۇلۇقىغا پۇشايمان قىلدىم. لېكىن ئامال قانچە، ئېغىزدىن چىقىپ كەتكەننى يانداۋۇالغىلى بولامدۇ؟

دىلنار يەنە كېلىپ كېتىپ - يۈرۈۋەردى. مەن ئۆزۈمنىڭ ئالدىراقسانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئۆزرە قويۇشقا خىجىل بولدۇم. ئۇمۇ گويا مەن ھېچقاچان ئۇنداق گەپ قىلىپ باقمىغاندەك قىلچە ئۆزگىرىشسىز، بىر خىلدا مۇئامىلە قىلاتتى. كۈنلەر ئەنە شۇنداق ئۆتمەكتە. تۇرمۇشۇم خېلىلا ئىزغا چۈشۈپ قالدى. يېزىقچىلىقىمۇ خېلى روناق تاپتى. كۆڭۈل خاتىرجەم بولىسا ئادەمنىڭ ھەر قانداق ئىشى ئىلگىرى باسىدىكەن. بىر قانچە مۇكاپاتقىمۇ ئېرىشتىم تېخى!

لېكىن «قاچانغىچە مۇشۇنداق ئۆتەرمىز؟» دېگەن خىيال مېنى قىينايتتى. ئىش يۈزدە بولسا دىلنار بىلەن بارغانسېرى ئىجىل بولۇپ كېتىۋاتاتتۇق. قولۇم - قوشنىلارمۇ بىر قانچە قېتىم يۈزۈمدىن - يۈزۈمگە: «تازا تەلمىگىز بار ئىكەن، مېغىزدەك قىز بالىدىن بىرنى تېپىۋاپسىز، سىز يامان جۇمۇ، بۇرۇنلا چەن سوقۇپ قويۇپتىكەنسىز - دە، شۇڭا...» دېدى. بەزىلىرى: «تۇيمىزنى قاچان ئويناتىمىز؟» دېيىشىپ ئارام بەرمەيتتى. دېمەك بىزنىڭ يېقىنلىقىمىزنى يوشۇرۇشقا ئامالسىز قالغانسېرى ئىجىل بولۇپ كېتىۋاتاتتۇق. قولۇم - قوشنىلارمۇ بىر قانچە قېتىم يۈزۈمدىن - يۈزۈمگە: «تازا تەلمىگىز بار ئىكەن، مېغىزدەك قىز بالىدىن بىرنى تېپىۋاپسىز، سىز يامان جۇمۇ، بۇرۇنلا چەن سوقۇپ قويۇپتىكەنسىز - دە، شۇڭا...» دېدى. بەزىلىرى: «تۇيمىزنى قاچان ئويناتىمىز؟» دېيىشىپ ئارام بەرمەيتتى. دېمەك بىزنىڭ يېقىنلىقىمىزنى يوشۇرۇشقا ئامالسىز قالغانسېرى ئىجىل بولۇپ كېتىۋاتاتتۇق. لېكىن دىلنارنىڭ نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىگە تېخىچە بىر نەرسە دېيەلمىگەچكە ھېلىقىدەك گەپ بولغان ھامان ئۇن چىقماي كېتىپ قالاتتىم. ئىچىم كەكرى يېگەندەك ئىچىشاتتى. بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاۋەرگەنسېرى تىت - تىت بولاتتىم. دىلنار نېمىنى ئويلاپ ۋە نېمىنى كۈتۈپ يۈرىدىكىن؟ خېمىلا بولسۇن ئۇچۇق سۆزلىشەي دېگەن قارارغا كەلدىم. شۇ كۈنلەردە خۇددى خىيالىنى بىلىپ قالغاندەك دىلنار ئۇشتۇمتوت كەلمەي قويدى. ئىدارىسىگە تېلېفون بەرسەم: «رۇخسەت سوردى» دېيىشتى. تۇيتوغرا ئۆيىگە بېرىشنى بىنەپ كۆردۇم. تىت - تىت بولۇپ ئۆزۈمنىڭ گۆشىنى ئۆزۈم يېگۈدەك بولىدۇم.

8 - كۈنى دېگەندە دىلنار ئۇشتۇمتوت پەيدا بولدى. ئۇنىڭ چىرايى بەكمۇ سۇلغۇن كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ھارغىنلىق ۋە تەكسىز بىر مۇڭ چىقىپ تۇراتتى. ئۇ كېلىپلا سافاغا ئۆزىنى تاشلىدى ۋە مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوردى. ئۇزايىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ماڭا مۇھىم بىر نەرسىنى دېگۈسى بارىدەك، لېكىن ئېيتىشقا قىيىنىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. مەن بۇ ئىزتىراپلىقنىڭ تېگىگە ھەر قانچە ئويلاپمۇ يېتەلمىدىم. «ئۆزى بىر

نېمە دەر» دەپ ئويلىدىم ۋە ئۇنىڭدىن ھېچ-
نەرسە سورىماي ئالدىغا چاي كەلتۈردۈم. ئۇ
ئاخىرى ئېغىز ئاچتى.

... دىلنارنىڭ دادىسى دىلنار ناھايىتى
كىچىك چاغلاردىلا ئۆلۈپ كەتكەنىكەن. ئۇ بىر
تال بالا ئىكەن. ئانىسى كېسەلچانلىقىغا
قارىماي ئۇنى ئالىي مەكتەپكىچە ئوقۇتۇپتۇ.
ئانىسىنىڭ چەت ئەلدە بىر تۇغقان ئاكىسى
بولۇپ، ئۇزۇندىن بۇيان خەت - ئالاقە ئۈزۈ-
لۈپ قالغانىكەن. ئۈچ - تۆت يىل ئىل-
گىرى ئۇياقتىن كەلگەن بىر كىشى بۇلارنى
ئىزدەپ تېپىپتۇ ۋە ئانىسىنىڭ ئاكىسىنىڭ
سالىمىنى، ئادرېسىنى يەتكۈزۈپتۇ. شۇنىڭ
بىلەن خەت-ئالاقە قايتىدىن تىكلىنىپتۇ. ئۇ
كىشى كېيىنكى كۈنلەردە ئۆزىنىڭ قېرىپ
قالغانلىقىنى، بالا - چاقىسى يوق ئىكەن-
لىكىنى، شۇڭا دىلنارنىڭ كېلىپ ئۆزىنى
يوقلاپ كېتىشىنى ئۆتۈنۈپ نۇرغۇن خەت يېـ-
زىپتۇ. دىلنارنىڭ ئانىسى ئاكىسىنىڭ ئەھـ-
ۋالىدىن خەۋەر تېپىپ كۆپ بىئارام بو-
لۇپتۇ ۋە ئاكىسىنى يوقلاپ كېلىش قارارىغا
كېلىپتۇ. ئۇ چاغدا دىلنار تېخى ئوقۇش
پۈتتۈرمىگەنىكەن، ئوقۇشتىن ئايرىلىپ
قالماسلىق ئۈچۈن بۇ قېتىم دىلنارنىڭ
ئانىسى يالغۇز بارىدىغان، ئەگەر ئىمكان
بولسا ئاكىسىنى ياندۇرۇپ كېلىدىغان، بول-
مىسا، ئاكىسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ
كېلىدىغان، دىلنارنىڭ ئوقۇشى پۈتكەندە
دىلنار چىقىپ كېلىدىغان بولۇپتۇ. لېكىن
دىلنارنىڭ ئانىسى ئۇ يەرگە بېرىپلا ئورۇن
تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. (پالەچ كېسەل ئىكەن)
دىلنارنىڭ ئاكىسى كۆپ داۋالاتقان بولسىمۇ
ئۇ ئايالنىڭ كېسىلى ياخشىلىنالماپتۇ.
ئاخىرى دىلنارنىڭ كىچىك دادىسى دىلنار-
نىڭ ئانىسىنى ئۆزى تۇرۇشلۇق دۆلەت تەۋە-
لىكىگە ئالدۇرۇپتۇ، ئەمدى دىلنارنى چاقىر-
تىپتۇ. دىلنارنىمۇ شۇ دۆلەت تەۋەلىكىگە
ئالدۇرۇشنىڭ ھازىرلىقىنى پۈتتۈرۈپ قو-
يۇپتۇ. دىلنارنىڭ ئۆزىچە بولغىنىدا ۋەتەن-
دىن ئايرىلغۇسى يوق ئىكەن، لېكىن ئۇ

ئىككى ياشانغان كىشىنى ئۇ يەردە تاشلاپ
قويۇشقا تېخى بولمايدىكەن. شۇڭا دىلنار
ئاخىرقى ھېسابتا ياۋروپاغا كېتىدىغان
بوپتۇ. ئۈچ ئاي ئىلگىرى ئاخىرقى رەسمىـ-
يەتلەر پۈتكەنىكەن. لېكىن دىلنار تار-
تىشىپ دەررۇ يولغا چىقماپتۇ، چەت ئەلگە
چىقماي تۇرۇپ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىش-
نىڭ يوللىرى ھەققىدە كۆپ باش قاتۇ-
رۇپتۇ. ھەپتە بۇرۇن كىچىك دادىسىدىن:
«دەررۇ يولغا چىق» دەپ تېلېگرامما كەپتۇ.
يۇرتىدا دادىسىدىن قالغان جاي - قورۇسى
بولۇپ ئانىسى ئۇ جاي - قورۇنى بىر تەرەپ
قىلىۋېتىپ كېلىشنى ئېيتقانىكەن، دىلنار
يۇرتىغا بېرىپ ئۇ جاي - قورۇنى ئېلىشىغا
سېتىۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ. ماڭىدىغان چاغدا
بەك ئالدىراش بولغىنى ئۈچۈن خوشلىشىشقا
كېلەلمەپتۇ. ھازىرھەممە تەييارلىقى پۈتۈپتۇ.

دىلنار ئاخىرىدا: ئۆزىنىڭ مانا مۇشۇ
دىشۋارچىلىق تۈپەيلى مېنىڭ ھېلىقى كۈنى
كەچتە قىلغان سۆزۈمگە جاۋاب بېرەلمـ-
گەنلىكىنى ئەگەر يۇقىرىقى پېشكەلچىلىكلەر
بولمىغان بولسا ئۆزىنىڭمۇ بۇ ئىشقا خۇ-
شاللىق بىلەن رازى بولىدىغانلىقىنى، ئاي-
رىلىش ئۇنىڭغا تولىمۇ ئېغىر كېلىۋاتقان-
لىقىنى، مۇبادا مەن خالىسام دەررۇ كىچىك
دادىسىغا خەۋەر قىلىپ رەسمىيەتنى ئىككى
كىشىلىك قىلىپ ئۆزگەرتىشكە بولىدىغانلى-
قىنى، مەن بىلەن تونۇشقان دەسلەپكى چاغ-
لاردا ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئۈمىدتە بولغانلىقىنى،
لېكىن ئۈچ - تۆت ئايلىق ئارىلىشىش جەر-
يانىدا بۇ ئىشتىن ئاستا - ئاستا ئۈمىد
ئۈزگەنلىكىنى، چۈنكى مېنىڭ ئومۇمىي ئەھـ-
ۋالىمغا قاراپ مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ
كېتىشنى خالىمايدىغانلىقىمغا كۆزى يەتـ-
كەنلىكىنى، ھەمدە مېنىڭ قابىلىيىتىمنى
پەقەت ۋەتەندىلا جارى قىلدۇرغىلى بولىدىـ-
غانلىقىنى چۈشەنگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ مەنـ-
پەئىتىنى دەپ مېنىڭ ئىستىقبالىمنى نابوت
قىلىشىنى، مېنى ۋەتەنگە خىزمەت قىلىش پۇر-
سىتىدىن مەھرۇم قىلىشنى خالىمايدىغانلىقىنى،

مۇبادا ئۆزۈم بىسالىلە چىقىپ كېتىشنى خالىسام ئۆزىنىڭمۇ مۇرادىغا يېتىدىغانلىقىنى... بىلدۈردى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بەشىمغا توقماق تەككەندەك ئۇجۇقۇپ كەتتىم. ئەسلىدە دوستۇمنىڭ كۆزدە تۇتقان ئىشى دەل مۇشۇ ئىش ئىكەن. دىلىنارنىڭ ئارىلاشقاندىن بېرى ئۆزىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە ئېغىز ئېچىشى تېخى مۇشۇ ئىدى. ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان پەقەت مېنىڭ ئەھۋالىمنىلا سوراپ ئۆزى ھەققىدىكى گەپلەردىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. ئۇ ھەممىنى ئويلاپ يەتكەن ۋە مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئايلاپ كەلگەنىكەن-دە!!!

پەلەكنىڭ تەتۈرلۈكىگە زارلاپ - بوزلاپ گەتتىم. يۈرىكىم تاشتەك مۇزلاپ ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولاشتى. ئەس - ھوشۇمنى يوقتىپ چاچىلىرىمنى قامالمىغىنىچە سارغىيىپ - تاتىرىپ ئولتۇرۇپ قالدىم. مەن گويا تەپەككۇردىن، تىلىدىن قالغانىدىم. سەزگۈلىرىم ئۆلگەندەك خارامۇشلانىدىم. مېنىڭ ھالىمغا قاراپ دىلىنارمۇ كۆزىگە ياش ئالدى.

مېنىڭ جىممىكى تاتلىق خىيالىلىرىم، گۈزەل ئارزۇ - ئارمانلىرىم بەربات بولغانىدى. ئەمدىرەك كۈتۈشكە ئېرىشكەن، ئەمدىرەك تەشنالىقى قېنىۋاتقان گۈللىرىم قايتىدىن سولۇپ خازان بولۇش ئالدىدا تۇراتتى. بۇ غېرىب ۋە نامراتكۈلىمىگە ئەمدىلىكتە يالغۇزلۇق، ھىجرانلىق، يېتىمىلىك ۋە چاتاق - تورمان قايتىدىن ھۆكۈمران بولاتتى. باھار ئاپتىپى پارلىغان كۆڭۈلخانەمدە ئەمدى قايتىدىن بوران ھۇۋۇلايتتى.

دىلنارنىڭ ئېيتقانلىرى تەسىرا ئىدى. مەن ۋەتەندىن بۇ نامرات - جاپاكەش ۋەتەندىن، ئەجداددىم تۇرىلىپ، ئەجداددىم ئاچقان بۇ قېرى زېمىندىن، ماڭا ئادەملىكنى ئاتا قىلغان بۇ ئۇلۇغ تۇپراقتىن ئايرىلىسام ئۆلۈپلا قالمەنمىكىن، دەپ قورقىمەن. (بۇنى دىلنار بىلەن يېڭى تونۇشقاندىلا ئۇنىڭغا ئېيتقانمەن، ئۇ بۇنى چۈشىنىدۇ، شۇ چاغدىلا ئۇ نېمىشكىدۇر كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ بىر ھازاغىچە ئۈنسىز چىقماي ئولتۇرۇپ كەتكەنىدى) ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆستىگە مېنىڭمۇ بۇ يەردە ياشىغىم قالمىغان ئاتا - ئانام، ئاكا - ئىنى، ئاچا - سىڭىللىرىم، بىرالام بىلەن ئەمەسمۇ؟... مەن دىلنارغا ھەسرەت ۋە نادامەت ئىچىدە ئۇرسىزلانغان كۆزلىرىمنى تىكتىم. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىنمۇ تىنىمسىز ياش قۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ ئاشۇ تولۇن ئايدەك تولغان يۈزىدە ياش تامچىلىرى جىمىرلايتتى، ئۇنىڭ چېھرىدە قىيىماسلىق، ھەسرەت، ئازاب، قىينىلىش ۋە ئىككىلىنىش لەر بىر - بىرى بىلەن ئورۇن تالاشماقتا ئىدى. ئىككىمىزنىڭ پېشانىمىزنىڭ تەتۈر-لۈكىدىن، ئۆزىمىزنىڭ ئىنسانىي ئاجىزلىقىدىن قاتتىقىر قاخشاپ، تەقدىرگە يىغلاپ قان يۇتتۇق. ئاخىرى تەقدىرگە تەن بەرمەي ئامال بولمىدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن دىلنارنى ياۋروپاغا ئۆزىتىپ قويدۇم. ئايرو-پىلان مېنىڭ زىدە بولغان، شەلۋىرىگەن يۈرىكىمنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ كەتتى. مەن جىلغان يۈرەكتە ئاشۇ رەھىمسىز ئايروپىلان چاقلىرىنىڭ گۈلدۈك ئىزلىرى قالدى.

9

... ئايرىلىش ئازابى بەك ئېغىر كەلدى. دىلنارغا بۇنچىلىك باغلىنىپ قالغىنىمنى ئۇبار چاغدا ئۇنچەتەسەۋۋۇر قىلمىغانىكەنمەن. ئەمدى ئۇنىڭ توغرىسىدىكى ئەڭ كىچىك ئەسلىمىمۇ مېنى ئۆلگىدەك ئازابلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ توغرىسىدىكى بۇ ئازابلىق ئەسلىمىلەر ئولتۇرسام - قوپسام مەندىن بىر دەمۇ نېرى كەتمەيتتى. ئىككىمىزنىڭ بىرگە ئۆتكۈزگەن سائەتلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ئۇشتۇمتۇت يادىمغا كېچىپ قالغان ئەڭ ئۇششاق تەپسىلاتلارمۇ مېنى نەچچە كۈن-گىچە ئان يېمەس قىلىپ قويياتتى. خۇمالىق ۋە تاتلىققىنە كۆلۈپ تۇرغان دىلنار پات - پات چۈشۈمگە كىرىپ قالاتتى. شۇنداق كۈن-لەردە نەچچە كۈنگىچە قىنىغان - تۇتقىنىمنى بىلەلمەي گاراڭ بولاتتىم. يالغۇزلۇق ۋە غېرىبلىق ئەسلىدە مېنى ھەسسىلەپ قىينىماقتا ئىدى. قارىسام، ئۆيۈمنىڭ تۆت

بۇلۇڭنى تۆت گۆزدەك ئېچىۋەتىدۇ. ئۇزۇم مىڭ دىراپ يۆرسەمۇ تۆلۈكتەكمەن. ئۆيدە مېڭىپ يۇرگىنى مەن ئەمەس گويا تېنىمدىن قېچىپ چىققان روھ، تېنىنېپ - تەمتىرەپ يۇرگەن بىر ئەرۋاھ... ئۇزۇمسىنىڭ تىرىكلىكىنى پىراق، ھىجران ۋە يالغۇزلۇق قايغۇسىلا ماڭا بىلدۇرۇپ تۇرىدۇ. ئاھ، خۇدا! مەن نېمە بولغان ئادەممەن؟...

ياداپ بىر تېرە بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدىم. تاڭ ئاتقىچە جۆيلۈپ چىقىمەن. ئويغانغاندىن كېيىن ئوزنۇمدىن تۇرغۇدەك ماجالىم قالمايدۇ. تورۇسقا تىكىلگىنىمچە كۆنلەپ يېتىپ كېتىمەن. ئويۇن - تاماشا، ئەل - ئاغىنە دېگەنىنى بىراقلا تەرك ئەتتىم. ئايىغى چىقماس ئازابلىق خىيال دەستىدىن قۇرۇپ قاخشال بولۇپ قالغان ۋۇجۇدۇم ھېلىلا ئوت ئېلىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىپ كېتىمەن، نېمە دەۋاتقىنىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. ئېلىشىپ قالىمەنمىكىن دەپ ئۆزۈمچە قورقۇپ قالىمەن. بۇنداق كۈنگە قالغىچە دىلىنار بىلەن چىقىپ كەتسەمۇ بولغانىكەن، دەپمۇ ئويلاپ قالىمەن. لېكىن شۇنداق ھېنۇتتا يۇرىكىمنىڭ چوڭقۇرىدىن: «ياق! ئېرىشىدىغىنىڭ بىلەن يوقىتىدىغىنىڭ ئېنىقمۇ؟ قىممىتىنى سېلىشتۇرۇپ باق! ئېرىشىدىغىنىڭنى خۇشال بولقى، كەلگۈسىدىكى بوقاتقىنىڭنى پۈشايمانىغا دال بولالمايدۇ!» دېگەن غايىسىنى بىر سادا ياڭرايدۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭلا بايىقىدەك ئۆكۈنۈشۈم نەلەرگىدۇر يوقىلىدۇ. يەنە ئۆزۈمگە ھاي بېرىشكە تىرىشىمەن.

ئادەم دېگەن كۆتۈرۈشلۈك ئىكەن. ئاخىرى مەن: «بۇنداق ياشاۋېرىشكە بولمايدۇ. ئۆزۈمنىڭ ھېسسىياتىغا ئېگە بولۇشۇم، ئۆزۈمنىڭ تەقدىرىنى ئەقىل قولىغا تاپشۇرۇشۇم كېرەك! ھېسسىياتقا قۇل بولۇش ئاجىزلىقنىڭ بەلگىسى، ئاجىز ئادەمنى ھايات قارشى ئالمايدۇ، تۇرمۇش قويىنىغا ئالمايدۇ، ئۇنىڭدىن تەقدىرمۇ بىزار!...» دېگەن قاراشقا كەلدىم. - دە، ئۆزۈمگە ئۆزۈم تەسەللىي بەردىم. ئەتىنىڭ خۇشاللىقىنى كۆپرەك ئويلىدىم. مېھنەت ۋە ئىجادنىڭ ئىلگىرى ماڭا ئاتا قىلغان ھىممەتلىرىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. جەمئىيەتنىڭ ماڭا ئاتا قىلغان ئالقىشلىرى بىلەن كۆكلىمىنى ئاۋۇندۇردۇم. ئۆزۈمنىڭ قىممىتىنى ماڭا ۋە جەمئىيەتكە تونۇتقان، ھاياتىمنىڭ تۆپلۈك مەنىسىنىڭ بەلگىسى بولغان غايە ۋە ئىشەنچىغا يېڭىباشتىن ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىشكە بەل باغلىدىم.

... ئەل پايدىسىغا بېغىشلانغان مېھنەت - يالقۇناۋۇق ئوچاق. بۇ ئوچاق جىسمىڭنى غاجاۋاتقان ئەقىل ۋە روھىڭنى چىرىستۇاتقان، ئىرادەڭنى قاپساپ يەۋاتقان چىركىن غەلە - غەشلەرنى كۆيدۈرۈپ تاشلاپ، سېنى پاك - پاكىزە ۋە تاۋلانغان مەھكەم بىر مەۋجۇتلۇققا ئايلاندۇرىدۇ. ۋۇجۇدۇڭدىكى شەخسىيەتتىن ئادا - جۇدا بولغان كۈن، سېنىڭ تالماس قانات، يۇڭسەك نەزەر ۋە قايىرىلماس ئىرادە ئىگىسى بولۇپ تۇغۇلغان كۈنۈڭدۇر. سەن شۇ كۈندىن ئېتىبارەن كۆڭلى كۆكسى دېگىز كەبىي كەڭ، ھاياتىي كۈچى جۇشقۇنلاپ تۇرغان ئىجادچان ئىنسانغا ئۆزگىرىسەن. ياشاش خۇشالىقىنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس خەزىنىسىنى تېپىۋالىسەن!...

... شۇنداق قىلىپ ئىشلىرىمغا كىرىشىپ كەتتىم. ئىش بىلەن بولۇپ ھەممىنى ئۇنتۇغاندەك بولدۇم. ھېرىپ - چارچىسامۇ كۆڭلۈم يورۇق، ۋۇجۇدۇم يېڭىدىن ئىدى. ھەر بىر پارچە يازمام قولىدىن چىققاندا بىر قېتىم خۇشال بولاتتىم. بۇ خۇشاللىق شۇنچە ھالال، شۇنچە لەززەتلىك ۋە يۈزى يورۇق خۇشاللىق ئىدى... مۇشۇ خۇشاللىقنىڭ ھوزۇرى بىر سىققىچە يەنە بىر پارچە ئەسەرنىم قولىدىن چىقاتتى، خۇشاللىق ئۈستىگە خۇشاللىق قوناتتى.

گاھىدا ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇشى توغرىسىدا باش قاتۇرۇپمۇ قالاتتىم. لېكىن ئىلگىرىكىدەك

ئۇنچە ئۇمىدسىزلىك ۋە تاقەتسىزلىك ئىچىدە ئەمەس، ئەكسىچە «خىيالغا بېرىلمەي لايىقىدا بىرسى چىقسا ئۆيلىنىپ ۋالاي، لېكىن بۇ قېتىم ئۆزۈمنى ھېسسىياتقا ئالدۇرۇۋەتمەي، بۇنىڭمۇ بىرەر ۋاقتى-سائىتى كېلەر ...» دېگەنلەرنى كۆپرەك ئويلايدىغان بولدۇم. «خۇدا ئېيتقان بىرسى بار-دۇر، پوككىدە ئۆزى ئىزدەپ كېلىپ قالامدۇ-تېخى!» دەيتتىم ئۆز - ئۆزۈمگە گاھىدا.

ئاشۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يۇرتتىمن بىر دوستۇم كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن كىچىك-كىمىزدىن بۇردا نانىنى تەڭ تالىشىپ يەپ بىللە چوڭ بولغانىدۇق، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردىمۇ ئايرىلماي بىر پارتىدا ئولتۇرغانمىز. ھەر يىلى يۇرتقا بارسام «ۋاي...» دەپ ھالى قالمايتتى. ھەر بىر پارچە يازمامنى قالدۇرماي ئوقۇيتتى. قىزغىن خەتلەر يازاتتى. «سېغىنىڭ بىلەن پەخىرلىنىمىز!» دەپ كۆڭلۈمنى خوش قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۇرۇمچىگە تۇنجى كېلىشى ئىدى، ئىچكىرىگە مېڭىپتۇ. ئۆيۈمدە تۇرغۇزۇۋالدىم. دېيىشىمگەن كېپىمىز قالمىدى. كويا سەبىي بالىلىق چاغلىرىمىزنى قايتا تېپىۋالغاندەك بولۇشتۇق. ئايالىم بىلەن ئاجرىشىپ كەتكىنىم ئۇچۇن بەك ئېغىر كەلدى. «بالاڭنى يېتىم قىلمىساڭ بوپتىكەن، بولغۇلۇق بوپتۇ. ئۆزۈڭنى ئالدۇرۇپ قويما، بېشىڭنى تىك تۇتۇپ ياشا، بولمىسا دەررۇ ئۆيلىنىۋال، تۇرمۇشتا خاتىرجەم بولمىساڭ، ئىجادىيىتىڭگە تەسىر يېتىدۇ. بۇ زىيانىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياخشى خوتۇن دېگەن ياشقا ياش ئۇلاپ، ئۆمۈرگە ئۆمۈر قوشىدۇ...» دەپ قايتا-قايتا نەسىھەت قىلدى. مەنمۇ: «ئۆزۈممۇ شۇنداق ئويلاۋاتىمەن، قېنى بىر گەپ بولامدۇ؟» دېدىم. بىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىز: «سەنئەت ئۆمىكى نەدە؟ دەپ سوراپ قالدى. ئويلاپ باقسام ئۆزۈممۇ بىلمەيدىكەنمەن. «بىلمەيدىكەنمەن» دېدىم. «جۇرە، ئىزدەپ تاپمىز» دېدى. مەنمۇ «نېمە ئىش؟» دەپ سورىماي ئۇنى باشلاپ ئۆيدىن چىقتىم. يولدا كېتىۋېتىپ: «ئاچامنىڭ چوڭ قىزى ئۇزاقسى يىلى سەنئەت ئىنىستىتۇتىنىپۈتتۈرۈپ مۇشۇ سەنئەت ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىنغانىدى. يوقلاپ قويياي» دېدى. ئۇنىڭ يانىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۇرۇپ بىر كوچىدىن تاپتۇق. سورىساق، ئارقا بىنانىڭ 3 - قەۋىتىدە، دېدى. 2 - قەۋەتكە چىقىپ كېتىۋاتساق، قاش-كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان زىبا بويلۇق، ئىككى قىز پەلەمپەيدىن پاقلاندەك ئويناق-شىپ چۈشۈپ كېلىشتى. ئۇلار كىمنىدۇر زاكى-لىق قىلىپ ئاۋازدىنىڭ بارىچە كۈلەتتى. مەن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن بىر ئوغۇل بالا-نىڭ گېپىنى قىلىۋاتقانلىقىنى بىلدىم. دوس-تۇم ئۇلارنى كۆرۈپلا جايىدا توختاپ قالدى. قىزلار بىزگە قاش - كۆزلىرىنى ئويناتىپ قاراپ قويۇپ يېنىپ-مىزدىن پىخىلدىشىپ كۈ-لۈشۈپ ئۆتۈپ كېتىشتى. دوستۇم ئۇششۇمتۇت قىزلارنىڭ ئارقىسىدىن: «ئايگۈل!» دەپ چاقىرىپ قالدى. قىزلار ئورنىدا «چىچىمە» توختاپ ئارقىسىغا چۆچۈپ قاراشتى - دە، بىزگە سىنچىلاپ سەپسالغاندىن كېيىن يۈزى يۇمىلاق كەلگىنى «ئاكا!» دېگىنىچە يۈگۈ-رۈپ كەلدى. ئۇنىڭ ئاھاڭىدا ھەيرانلىق ئارىلاش خۇشاللىق تولۇپ تاشقانىدى. ئەكسىچە، دوستۇمنىڭ چىرايى تۇتۇلدى.

- ئاكاڭنىمۇ تونۇمىساس بولۇۋالدىڭمۇ؟ قېنى قانداق قىلىدىكىن، دەپ قاراپ تۇر-سام كۆرمەسكە سېلىپ كېتىپ بارىسىنا؟- دېدى دوستۇم سىكلىسىنىڭ ئۇن خالىتىسىغا مىلەپ چىققاندەك ئۇپا - ئەگىلىك تۆكۈلۈپ تۇرغان يۈزىگە ئۆچلىكى بىلەن تىكىلىپ. دېمىسىمۇ بۇ قىزلار ئۆزلىرىنىڭ شۇنچە چى-رايلىقلىقى يېتىشمىگەندەك كۆز - قاپاق، لەۋلىرىنى چاگىچىلىكەشتەك يېشىل، سۆسۈن، قىزدل، كۆك قىلىپ سىرلىۋالغانىدى. مەن دوستۇمنىڭ يېگىنى ئاستا تارتىپ قويدۇم. قىزلارنى خىجىل بولۇپ قالارمىكىن، دېگە-نىدىم. لېكىن دوستۇمنىڭ سىكلىسى خىجىل بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن ئاغزىنى بىر قىسما

قىلىپ كۆلۈپ قاپاقلىرىنى سۈزگىنىچە كېرىلىپ ئاكىسىغا ئەركىلەپ سۆگاندى ۋە ئاۋازىنى يېغلىغاندەك چىقىردى:

— بىز دېگەن ئارتىس، ئاكا، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ دېگەن شەھەر، مەدەنىيەتلىك يۇرمىسەك بولامدۇ؟... ئوھوش ئاكا، كېلەر-كەلمەستىنلا ئادەمنى تىللىمىغىنا، — دېدى ۋە پىخىلداپ كۆلۈپ ئاكىسىنىڭ قولىدىن تارتتى. چوپچوكلا بىر قىزنىڭ يات بىر ئەركەكنىڭ ئالدىدا تۆت ياشلىق بالىنىڭ قىلىقىنى قىلىپ بۇنچە تولغۇنۇپ ئەركىلەپ كېتىشى غەجىبىمغا تەگدى. ئېكىسىن يەنە: «ئارتىس ئەمەسمۇ، ھەر قاچان ئۆزلىرىنى سەھنىدە دەپ ھېس قىلىسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم. بىر چاغدا قارىسام ئايگۈل دېگەن قىزنىڭ دوستى، مېنىڭ يان تەرىپىمدە تۇرۇپ خۇددى ئېشەك بازىردا ئېشەك باھالاۋاتقان تەجرىبىلىك بىدىكىتەك مېنىڭ باش-ئايىغىمغا تازا سىنچىلاپ قاراۋېتىپتۇ. ئۇ مېنىڭ ئۆزىگە قارىغىنىمنى كۆرۈپ ئۇ-ئايىسىزلانغىنىڭ ئورنىغا قاپىقىنى سۈزۈپ، سۆرمە تارتقان چىرايلىق كۆزلىرىنى ئەتەي خۇمالاشتۇرۇپ، سالام ئورنىدا كۆزۈمگە تىكىلىپ جىلمىيىپ قويدى. مەنمۇ زوردىغا بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم.

— قېنى، ياتقىڭغا باشلىمامسەن؟ ياتقىلى نەدە؟ — دېدى دوستۇم توكلۇق بىلەن سىگلىسىغا.

— 3 - قەۋەتتە، جۇرۇكلار...

قىزلار بىزنىڭ ئالدىمىزغا چۈشۈپ بىزنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار بىزنىڭ (تۇغرىراقى مېنىڭ) كۆز ئالدىمدا تال چۈدۇقتەك بەللىرىنى تولغاپ، بەدىنىگە چاپلىشىپ جىمى ئەزاسىنى «مانامەن» دەپ بۆلەك - بۆلەك كۆرسىتىپ تۇرغان پارقىراق ۋە تار دودا شىم ئۇچىدە تەمبۇرنىڭ كالىلىسىدەك پوسكىنىپ تۇرغان تولغان ساغرىلىرىنى ئويناتقىنىپ ئەتەي قىلىق چىقىرىپ كېتىۋاتاتتى. مەن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراۋېرىشكە خىجىل بولۇپ چەتكە قارىۋالدىم. كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قارىسام ئەزەپ ۋە ئۇياتتىن دوستۇمنىڭ بۇرنىنىڭ پەررەكلىرى كېرىلىپ كېتىپتۇ.

قىزلار بىر ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاشتى. ۋە ئىشىكنى ئېچىپ بىزنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى.

— قېنى، مەرھەمەت... — قىزلار قوللىرىنى ئۇسسۇلھەرىكىتىگە كەلتۈرۈشتى.

ئايگۈل بۇ قېتىم ئاكىسىغا ئەمەس، ماڭا قاراپ تەكەللۇپ بىلەن كۆلۈمسىرىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئويناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ دوستىنىڭ كۆزلىرىدەك شوخ ۋە سىنچى كۆزلەر ئىدى. «كىچىككىنە قىزلار-ھە؟!» دەپ ئويلاپ قالدىم ئۆزۈمچە. مەن دوستۇمنى ئالدىغا ئىتتىرىدىم.

— قېنى، سەن باشلىغىنا.

دوستۇم سىگلىسىغا قاراپ:

— قۇيرۇقى يوق تەخەيدەك بولۇۋالغىچە كۆكلەك كېيىپ يۈرسەك بولمامدۇ، ماڭە كىرىپ كۆكلەك كېيىپ چىق، — دېدى توكلۇق بىلەن. ئۇنىڭ ئاچچىقى تېخى بېسىقمىغانىدى. ئايگۈل ئاكىسىنىڭ ئەلپازىنى زىغا قاراپ سەل چۆچىدى بولغاي، ئۇنىڭغا قورقۇمسىراپ قاراپ قويۇپ بىر نەرسە دەپ غۇدۇڭشىغىنىچە ياتاقتا يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى. ھېلىقى قىزمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. بۇ ئىككىسى بىر خىل كېيىنىۋالغانىدى. ئۇلار تېزلا قايتىپ چىقىشتىدە، ئايگۈل ئاكىسىغا قاراپ باشقىدەك ئەركىلەپ تۇرۇپ:

— ئەمدىغۇ بولغاندۇ، ئاكا،...— دېدى. ئاكىسى ئۇنىڭ چېكىگە سىلىدى.

بىز ئىچكىرىگە كىردۇق. كىچىككىنىلا بۆلمە ئىكەن، ئىككى كارىۋات بىلەن بىر شىرە ئارانلا سىغىپتۇ. ئۆيگە كىرىشىم ھامان ئۆينىڭ ئىچىنى بىر ئالغان ئۇپا-ئەگلىك ۋە ئەتىرنىڭ ئۆتكۈر پۇرىقى بۇرنۇمنى قىچىشتۇرۇۋەتتى. مېنىڭ بۇرنۇم غەيرىي پۇراقنى ئىنتايىن سەزگۈر ئىدى. ئۆزۈمنى شۇنچە تۇتۇۋېلىشقا تىرىشساممۇ بولمىدى. ئاخىرى بۇرنۇم ئۇزۇلگىدەك

قىلىپ بىرنى چۈشكۈرۈپ تاشلىۋەتتىم. شۇ ھامان قىزلار ئاۋازىنى‌قۇغۇراقتەك چىقىرىپ كۈلۈۋېتىشتى. بىز بىر كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردۇق. قىزلارنىڭ كۈلكىسى توختاشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇ ئەۋج ئالدى. ئۇلارنىڭ كۈلكىسىمۇ سۈنئىي ئىدى. شۇ تاپتا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ جارانلىقىق ۋە سۈزۈك ئاۋازى بىلەن ئارتىسلارغا خاس خۇي - خۇلقىنى بازارغا سېلىۋاتاتتى. مەن خىجالەت بولۇشنىڭ ئورنىغا نېمىشكىدۇر خۇشال بولدۇم، ئۆزۈمۇ ئاجايىپ چۈشكۈرۈش «قابىلىيىتىم» دىن ھوزۇرلانىدىم. دېمىسىمۇ مەن ھېچقاچان بۇنداق سەت ۋە كۈچلۈك چۈشكۈرمىگەنىدىم. قىزلار بىر ھازادىن كېيىن توختاپ، شىرەگە تاتلىق - تۇرۇملەرنى تىزىشقا باشلىدى. شىرەدىكى نەرسىلەر مېھمانىنىڭ يېيىشى ئۈچۈن ئەمەس ئەكسىچە پەقەت كۆرۈملۈك ئۈچۈنلا قويۇلغانىدەك، تەخسىگە شۇنچىلىك ئۇستىلىق بىلەن تىزىلغانىدىكى، كىشىگە گويا قول تەگسىلا بۇزۇلۇپ كېتىدىغان نەپىس قەغەز گۈللەرنى ئەسلىتەتتى. يەنە كېلىپ تەخسىلەرگە ناھايىتى ئازدىن قويۇلۇپتۇ. چايداندىكى ئىلمان چايدىن قۇيۇشتى. چايمۇ پەقەت كىشىنىڭ لېۋى ھۆل بولغۇدەكلا قويۇلغانىدى.

دوستۇم بىلەن سىگلىسى ئەمدىرەك تىنچلىق - ئامانلىق سۇراشتى. يۆرتىنىڭ ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن بىر-بىرىگە تۇنۇشتۇرۇپ، ئورۇق - تۇغقانلارنىڭ ئەھۋالى ھەقىدە سۆزگە چۈشتى. مەن ئايگۈلنىڭ دوستىنىڭ نازاكەتلىك زورلاشلىرىغا بىنائەن ئەدەب يۈزىسىدىن پىيالىدىكى چاي بىلەن كالپۇكۇمنى «ھۆللەپ» قويدۇم. ئۇ قىز بىر چاغدا تەكەللۇپ قىلمايلا مېنىڭ قايىسىرىدە ئىشلەيدىغانلىقىمنى، ئىسمىمنى سورىدى. مەن خالار - خالىمای ئېيتىپ بەردىم. ئۇ قىز ھەيران بولۇپ ماڭا باشقىدىن سەپسېلىپ چىقتى ۋە نازۇك ئالقانلىرىنى ھاياجان بىلەن بىر - بىرىگە سۈرتكەپ، كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ سۆزلەپ كەتتى:

- ئەسلىدە سىز ئىكەنسىز - دە؟ سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزنى ئوتتۇزا مەكتەپتە ئەدەبىيات دەرسلىكىدە ئوقۇغانىدۇق. تۇۋا...! ھە... راست، دادامنى تونۇمسىز؟

مەن كۈلۈۋەتتىم:

- بەك جىق داددىلارنى تونۇيمەن. دۇنيادا داددىلار بەك كۆپقۇ؟ لېكىن سىزنىڭ داددىڭىز كىم ئىكەن؟

قىز نارازى بولغاندەك قاپىقىنى سۈزدى.

- مېنىڭ دادام شائىر...

- پاھ... شۇنداقمۇ؟ مەن شائىر داددىلارنىمۇ جىق تونۇيمەن. ئەمما...

- مېنىڭ دادامنى ھەممىلا ئادەم بىلىدۇ. سىز ئەجەب بىلمەيدىكەنسىز؟!

قىز گويا ئۇنىڭ ئات - جۇنى يوق دادىسىنى تونۇمىغىنىم قالتىس بىر خاتالىق - تەك ماڭا ھاڭ - تاڭ بولۇپ دوق قىلدى. مەن بۇ قاپاقباش ساھىبجامالنىڭ ھاماقەتلىكىگە يا كۈلۈشۈمنى، يا يىغلىشىمنى بىلمەي تىكىرقاپ قالدىم. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزۈمنى تەستە تۇتۇپ كۈلۈپ سوردىدىم:

- ھە... كەچۈرۈڭ، داددىسىزنىڭ ئىسمى ياكى تەخەللۇسى نېمىكەن؟

قىز ئۆزىنىڭ شۇ چاقچەچە داددىسىنىڭ ئات - جۇنىنى ئېيتمىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويماي:

- مېنىڭ دادام يېكايە يازمايدۇ، («ئۇنداقتا ئەركايە يازامدۇ؟» دەپ سوردىغىلى تاس قالدىم.) شۇڭا تەخەللۇسى يوق. شېئىر يازىدۇ. رازىق. مۇخابەت شېئىرلىرىنى كۆپ يازىدۇ...

مەن ھەيران‌لىق ئىچىدە ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ تىكىلدىم ۋە يەنە نېمىلەرنى دەيدىكىن، دەپ تېخىمۇ قىزىقىپ قالدىم:

- ھە... قاراڭ سىگلىم، «يېكايە» دېمەي «ھېكايە» دەيمىز، «تەخەللۇسى» ئەمەس «تەخەللۇسى» دەيمىز. «مۇخابەت» ئەمەس، «مۇھابەت»مۇ ئەمەس، «مۇھەببەت» دەيمىز. «تەخەللۇسى» دېگىنىمىز «ئەدەبىي ئىسىم» دېگەنلىك بولىدۇ، ئەدەبىي ئىسىمنى ھېكايە

يازىدىغانلارمۇ، شېئىر يازىدىغانلارمۇ قويۇۋېرىدۇ.

قىز مېنىڭ چۈشەندۈرۈشۈمنىڭ بېلىگە تېپىۋەتتى:

— مۇشۇ ئورغۇيچە گەپنىڭزە پۇتىقى تولا ئىكەن...، — ئۇنىڭچىرايىدىن بىزارلىق تۇيغۇسى بىلىنىپ تۇراتتى.

مېنىڭ يۈرىكىم «جىغ» قىلدى. مەنمۇ تاقەت قىلالماي ئۇنىڭ گېپىنىڭ كۆتىگە تېپىۋەتتىم:

— ئورغۇيچە ئەمەس، «ئۇيغۇرچە» دەڭ! — ئاۋازىم قوپال ۋە تىترەپ چىقتى. قىز ماڭا نارازىلىق بىلەن ئالايدى:

— ھۈششتە، ئاغزى كەلمەيدىكەن ئادەمنىڭ، قايسىسى ئاسان بولساشۇنى دېمەمدۇ؟ — دېدى ئۇ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ. ئۇ شۇ تاپتا باياتىندىن بېرى بازارغا سېلىۋاتقان يالغان نازاكىتى بىلەن، مېھمان ئالدىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئەڭ ئەقەللىي ئەدەبنىمۇ يادىدىن چىقارغانىدى. مەن ئۇنىڭغا تەگسىز ئېچىنىش ئىچىدە ھاڭۋېقىپ قاراپ قالدىم. قىزچاق مۇھىم بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك قوشۇمىسىنى تۈردى ۋە مېنىڭ كەيپىياتىمدا سادىر بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشكەپىسەنتمۇ قىلماي جاۋىلداپ كەتتى:

— دادامنىڭمۇ ئەدەبىي تەخلۇسى، ھە... نېمىتا، ھە، توغرا ئەدەبىي لەقىمى بار، ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئەمدى يادىمغا كېچىۋاتىدۇ.

مەن ئۆزۈمنى بېسىپ زەردە بىلەن سورىدىم:

— تەخەللۇسى نېمە دادىڭىزنىڭ (تەخەللۇسى دېگەن سۆزنى يەنە بۇزۇپ ئېيتقىنىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن بۇ سۆزنى كۈچلۈك ئۇرغۇ بىلەن ئېيتتىم) — يەنى ئەدەبىي لەقىمى؟

— رازىق مەدھىيە، خەقلەر دادامنى رازىق قەسىدەدۇ دەيدۇ، — دېدى قىز قانائەت ۋە ئىپتىخارلىق بىلەن.

بۇ قىزنىڭ ئاخىرقى سۆزى بىلەن تەڭ بايىقى ئاچچىقىمدا يېرىلاي دەپ ئولتۇرغان ئادەم ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ تاشلىدىم. بىزنىڭ سۆھبىتىمىزگە دوستۇممۇ قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغانىكەن، ئۇمۇ ئۆزىنى كارىۋاتقا تىزىقلىق يوتقان - ياستۇققا تاشلاپ بار ئاۋازى بىلەن كۈلۈۋەتتى.

بىزنىڭ ئۇدۇلىمىزدا ئولتۇرغان بۇ ئىككى قىز كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ بىزگە بىردەم قاراپ قالدى - دە، كېيىن ئۇلارمۇ ئىككى تەرەپكە ئىغاڭشىپ كۈلۈپ كېتىشتى.

دوستۇم بىلەن ئىككىمىز مەيدىمىز ئاغرىپ، كۆزىمىزدىن ياش چىققىچە كۈلۈشتۇق. بىر ھازادىن كېيىن ئۆزىمىزنى ئاران باستۇق، قىزلارمۇ كۈلكىدىن تۇختىدى. مەن ھېلقى قىزدىن:

— سىلەر نېمىگە كۈلدۈڭلار؟ — دەپ سورىدىم قىزىقچىلىق قىلىپ.

— سىلەر نېمىگە كۈلگەن بولساڭلار بىزمۇ شۇنىڭغا كۈلدۇق، سىلەر كۈلسەڭلار بىزقاراپ ئولتۇرايلىقمۇ؟ — دېدى غەم تارتماي، بۇ گەپ بىلەن تەڭ بىزنى قايتىدىن كۈلكە تۇتتى. دوستۇم بىلەن ئىككىمىز كارىۋاتقا ئۆزىمىزنى تاشلاپ ئېغىناپ باشقىدىن كۈلۈشكە باشلىدۇق. ئەسلىدە بۇ قىزلار بىزنىڭ نېمىگە كۈلگىنىمىزنى تېخىچە چۈشەنمىگەن ۋە ھېچنەرسىنى چۈشەنمەي تۇرۇپلا بىزگە قاراپ كۈلۈۋەرگەنىكەن. «تاكسى شوپۇرىدىنمۇ ساۋاتسىز مۇشۇ قىزلارنى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى دەيمىز - ھە؟! ئەقەللىسى ئۆز مىللىتىنىڭ نامىنىمۇ توغرا ۋە ئەينى ئاتىيالمىسا... ھەقىقىي مانقۇرتلار ئىكەنغۇ بۇلار! دونيانىڭ جىمى يېرىنى كېزىپ چىقساڭ مۇشۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئەخمەقلەردىن يەنە تېپىلارمۇ؟ بىزنىڭ كېيىنكى ئەۋلادىمىز مانا بۇلاردەك ئەخمەق مانقۇرتلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقسا، بىزنىڭ ھالىمىز نېمە بولار؟...» دەپ ئويلاپ قالدىم قاتتىق كۈلكە ئىچىدە ئۇشتۇمتۇت. شۇ ھامان بىر ئاچچىق ھەسرەت يۈرىكىمنى ئۆرتىۋەتتى. ئاخىرىغا بېرىپ ئۆزۈم كۈلۈۋاتىمەنمۇ،

ياكىسى يىغىلاۋاتىمەنمۇ، كۆزۈمدىن چىقۋاتقىنى كۈلكىنىڭ يېشىمۇ ياكى يىغىنىڭمۇ بىلەلمىدىم.

10

ياتاقتا بىرەر سائەت ئاشۇ تەرىزدە ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن قىزلار بىلەن ئەتىسى كۆرۈشىدىغان بولۇپ قايتىپ چىقتۇق. ئۆيگە قايتىپ كېلىۋېتىپ دوستۇم ئۆزىچىلا جىمىپ كەتتى. ئۇ چوڭقۇر خىيالغا پاتقانىدى. مەنمۇ ئۈنچىقمىدىم. ئۇ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىكىن؟ سىڭلىسىنى ئويلاۋاتامدىكىن؟ ئۇنىڭغا سىڭلىسى بىلەن ئۇچرىشىش دەرۋەقە يامان تەسىرقىلغانىدى. دېمىسىمۇ مەن ئاشۇ قىزلارنى كۆزىتىپ ئولتۇرۇپ كونىلارنىڭ «ئۇچۇشنى بىلىپ، چۈشۈشنى بىلمەيدىغانلار» دېگەن سۆزىنىڭ دەل مۇشۇنداقلارغا قارىتىپ ئېيتىلغانلىقىنى ئويلاپ قالدىم.

... راست، ئۇلار ئۇچۇۋاتىدۇ، نىشانسىز، مەقسەتسىز، غايە - ئېتىقادسىز ھالدا ئۇچۇۋاتىدۇ. ئۇلار پەقەت ئۆزلىرى ئۇچۇۋاتقان ئاشۇ چەكسىزلىكنى، ئاشۇ پايانسىز كەڭلىكنىلا كۆرىدۇ ۋە شۇ چەكسىزلىك ھەم كەڭلىك تامان ئۇچۇشنىلا بىلىدۇ...

- لېكىن ھەر بىر مەۋجۇتلۇق ئۆزىنى ياراتقان، ئۆزى يارالغان بىر ئۆزلەككە، كونكرېت مەنادىكى بىر بوشلۇققا تەۋەغۇ؟ ئۇ پەقەت ئاشۇ تەۋە، ئاشۇ ئۆزلەكتىلا ئۆزىنىڭ خاسلىقىنى، ئۆزىنىڭ قىممىتىنى، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالايدۇغۇ؟ كونىلارنىڭ «تاشمۇ چۈشكەن يېرىدە ئېزىز» دېگەن سۆزىدىكى ئۇلۇغ پەلسەپە دەل مۇشۇنىڭدىغۇ؟ مۇبادا بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئاشۇ ئۆزلىكىنى، تەۋەلىكىنى يوقاتسا، ئۇ ھالدا بۇ ئادەم تۈپ ماھىيىتىدىن ئاينىپ ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. ئىنساننىڭ ئۆزىنى ياراتقان، بېقىپ ئۆستۈرگەن، تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان، ئۇنى كۈچەيتكەن، تەكەممۇللاشتۇرغان ئۆزلىكى باشقا ھەر قانداق مەۋجۇتلۇقنىڭ تەۋەچانلىقىغا سېلىشتۇرغىلى بولماس دەرىجىدە ئېنىق ۋە روشەنغۇ؟

شۇنداق، ئادەم دېگەن كاككۇك ئەمەستە ئۇدۇل كەلگەن يەردە دانلاپ، ئۇدۇل كەلگەن يەردە يازلاپ، ئۆز نەسلىدىن بولمىغان ئاللىقانداق جانلىق بىلەن جۈپلىشىپ، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تۇخۇم چىقىرىپ، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇچۇپ ياشاۋېرىدىغان! ھېلىقى قىزلار شۇ تۇرقىدا ئۆزلىرىنىڭ ئۆزلىكىنى تونۇمدۇ، ئۇنى ئېتىراپ قىلامدۇ؟ ئۇنى سۆيەمدۇ؟ ئۇنىڭغا تەلپۈنەمدۇ؟

ئۆزلۈك ۋە تەۋەچانلىق ئېڭى يوق بۇ پەپىلىقۇشلار مۇشۇ ئۇچۇشىدا نەگە بېرىپ چۈشەركىن؟

ئېغىر خىيال مېنى بارغانسېرى ئەزمەكتە ئىدى. مەن لېۋىمنى چىشلىگىنىمچە خىيال ئىلىكىدە، ئۇدۇلىمىزدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان قارلىق ۋە بۈيۈك بۇغدا چوققىسىغا تىكىلىپ مەجھۇل بىر ھالدا كېتىۋاتاتتىم.

- مۇشۇ ھارىمىنى ئالامسەن-يە؟

دوستۇمنىڭ ئاۋازى مېنى ئېغىر خىيالدىن ئويغاتتى. مەن ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭقىرالماي ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قارىدىم. ئۇ مەن تەرەپكە قارىماي دەل باياتىدىن بېرى مەن كۆزۈمنى ئۈزمەي قاراپ كېلىۋاتقان ئۇلۇغ چوققىغا تىكىلگىنىچە كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە سوغۇق ۋە قەھىرلىك ئۇچقۇنلار ياناتتى. چىرايىدا دىلى قاتتىق ئازار يېگەن ئادەمنىڭ چىرايىدىكى ئۈمىدسىزلىك قېتىپ قالغانىدى.

- نېمە دېدىڭ، - دەپ سورىدىممەن ئۇنىڭدىن.

ئۇ ماڭا كەسكىن بۇرۇلۇپ دېدى:

- ئايگۈلنى ئالغىنا بولمىسا...

مەن قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدىلا مىلتىق ئېتىلغاندەك «دىڭڭىدە» چۆچۈپ كەتتىم ۋە «ئۇ ئېلىشىپ قالدىمۇ-نېمە؟» دەپ خەۋپسىرەپ دوستۇمغا ھاڭ-تاڭ بولۇپ تىكىلدىم. ئۇ ماڭا بەرجەس ۋە قەتئىي ھالەتتە تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە چاقچاق قىلغاننىڭ ياكى روھىي ھالەتتىكى باشقىچە غەيرى ئۆز ھاللىقنىڭ ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. مەن

ئۇنىڭ چۇس ۋە جىددىي ھالىتىدىن ئۇنىڭ چاقچاق قىلمايۋاتقانلىقىغا ئىشەندىم-دە، نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلەلمەي ئۇنىڭ بىلىكىدىن مەھكەم سىقىمىدىغىنىمچە ئۇنى مېڭىشقا ئۈندىدىم. مەن شۇ تاپتا يۈزۈمنىڭ نامەلۇم بىر تۇيغۇدىن ئوتتەك كۆيۈۋاتقانقانلىقىنى سېزىۋاتاتتىم.

- خۇدايا توۋا دېگىنە، ساراڭ بولدۇڭمۇ؟

ئۇ مېنىڭ تۈرتۈشۈم بىلەن تۇرغان جايىدىن قوزغىلىپ ماڭغاچ ئېغىر بىر «ئۇھ» تارتتى ۋە يەنە ھېلىقى چوققىلارغا تىكىلگىنىچە دېدى:

- راست دەيمىنا، ئۇنىڭدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ قورقۇپ قالدىم. شۇ تاپتا ھەر قانداق يولدىن تايمىغىدەك، قايتۇرۇپ يۇرتقا ئېلىپ كېتىشنىڭ تېخى ئورنى يوق، ئىشسىز قالىدۇ بولمىسا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئالدىدا ئانا يولى بىلەن تەربىيىلىنەتتى...،-

دوستۇم بىر يېرى ئاغرىغاندەك چىرايىنى پۈرۈشتۈردى، - ئۇنى شۇ ھالىچە قويۇۋېتىشكە قانداق چىدايدۇ كىشى... توۋا دەپ قالدىم، ئۇنىلا شۇنداقمىكىن دېسەم ھېلىقى دوستىچۇ تېخى...

- ياق. سېنىڭ سىڭلىڭ ۋە ئۇنىڭ دوستىلا ئەمەس، پۈتۈن بىر ئەۋلاد، - دېدىممەن پۇتۇمنىڭ ئۇچىغا قاراپ كېتىۋېتىپ ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ.

- شۇنداق، پۈتۈن بىر ئەۋلاد... ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن چالا چۈشكەن ئەۋلاد، ئوغۇز سۈتىنىڭ ئورنىدا گاز سۈيى ئىچىپ چوڭ بولغان ئەۋلاد. ئۇلار شۇڭا ئۆز ئانىسىنى تونىمايدۇ، - دېدى دوستۇم ھەر بىر سۆزىنى چىشىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ غەزەپ بىلەن، - ياق، بۇلارنى بۇنداق قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ، ئۇلارغا ئەجدادلارنىڭ يولىنى، ئۇلارنىڭ ئەخلاقىنى تونۇتۇش، ئەجداد روھى بىلەن ئۇلارنى تەربىيىلەش، ئۇلارنىڭ قاراڭغۇ، بوش ۋە قۇرۇق قەلب دۇنياسىنى ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ ھايات چۈشەنچىلىرىنىڭ، پىكىر-تەپەككۇرىنىڭ چىرىغى بىلەن يورۇتۇش كېرەك! قارا، ئاغىنە، ئايەكنى ئالساڭچۇ؟ ئۇ ئالۋاستىنى سەن ئادەم قىلالايسەن. تېگى ياخشى ئۇنىڭ، ئۆزۈڭ بىلىسەن. لېكىن شۇ تاپتا ئالۋاستىنىڭ ئۆزى بوپتۇ ھازىر. قارا، ئاداش، ئۇ ئانا بولىدۇ، ھازىر بولمىسا كەلگۈسىدە بەرىبىر ئانا بولىدۇ. ئانا دېگەن ئەۋلاد ياراتقۇچى، نەسلىنى ساقلاپ قالغۇچى، بىزنى ساقلاپ قالغۇچى، دېگەن سۆز. ئويلاپ باقە، مانا ئاشۇ ئايەك ۋە ئۇنىڭ دوستىدەك «ئانا»لاردىن قانداق ئەۋلاد تۆرەلمەكچى، ئۇلار ئەۋلادقا نېمە بېرەلەيدۇ؟ ئۇ چاغدا ئەۋلادىمىز نېمە بولىدۇ؟ ئانىلىرىمىز ئالۋاستى بولسا ئۇرۇق-نەسلىمىز ئەسلىنى بىلمەيدىغان، ئەسلىنى تونىمايدىغان جىن بىلەن شەيتانغا ئايلىنىپ كەتمەمدۇ؟...

ئۇ ئېغىر پۇشۇلداپ سۆزدىن توختىدى. ئۇنىڭ چېكە تومۇرلىرى چىڭقىلىپ كۆزلىرى بەقەمدەك قىزىرىپ كەتكەنىدى.

... دوستۇم ھەقلىق ئىدى. بۇ ۋەھىمە شۇ كۈنلەردە ھەممە ئاتا بولغۇچىنىڭ يۈرىكىنى قىسىپ تىتىماقتا ئىدى. لېكىن ئۇلارنى تەربىيىلەشنىڭ يولى بۇ ئەمەس - ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمدىن تەڭ ياش كىچىك بىر قىزنى ئالىمەنمۇ؟ مەن دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ باشقا گەپ - سۆز قىلىمىدىم. خاتا قىلغانىكەنمەن، دوستۇم مېنىڭ ئۈنچىقمىغىمنى «قوشۇلدى» ياكى «ئويلىنىۋاتىدۇ» دەپ چۈشىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. بۇنى كېيىنرەك بىلدىم.

11

دوستۇم بېيجىڭگە ماڭغىچە ئايگۈل ئۈچىمىز كۈندە دېگۈدەك بىللە بولدۇق. بىزنىڭ ۋاقتىمىز ئاساسەن كوچا ئارىلاش، تونۇش - بىلىشلەرنىڭكىگە بېرىش بىلەن ئۆتتى. ئاخىرى دوستۇم ماڭىدىغان بولدى. ئايگۈل بىلەن ئىككىمىز ئۇنى ئايرودرومدا ئۇزىتىپ قويدۇق. دوستۇم ئايروپىلانغا چىقىدىغان چاغدا مېنىڭ قولۇمنى سىقىپ تۇرۇپ ئايگۈلنىڭ ئالدىدىلا:

- ئايگۈلنى ساڭا تاپشۇردۇم، پۈتۈن ئىشلىرىغا سەن ئىگە، گېپىڭنى ئاڭلىمىسا قۇلىقىنى ئۈزۈۋال، - دېدى ۋە ئايگۈلگە قاراپ:

- ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلا، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى قۇلىقىڭدا تۇت، ئۇنىڭ گېپىنى يىرىدىغان بولساڭ، ئۆزۈڭ بىلگەن ىەنەمگە دەسسەيدىغان بولساڭ سېنىڭدەك سىڭلىم يوق!

تەڭقىسلىقتىن قىزىرىپ - بوزۇرۇپ كەتتىم. ئەينە چاغدا گەپنى ئوچۇق قىلىۋەتمىگىنىمگە مىڭلارچە پۇشايمان قىلدىم. ئايگۈل بولسا دەم قاپقارا كۆزلىرىنى ئەتەي يوغان ئېچىپ بالغان ھەيران بولغاندەك قىلسا، دەم ئاغزىنى پۈرۈپ ئاكىسىنى ياراتمىغاندەك تۇمشۇقىنى سوزۇپ قوياتتى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى پۈتۈن تۇرقىدىن ئاشۇ مۇستەبىت ئاكىسىنىڭ قاتتىق باشقۇرۇشىدىن تېزراق قۇتۇلۇپ ئەركىنلىككە چىقىش ئىستىكى ئاشكارا بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ تاقەتسىزلىكىنى شەيتانلىق بىلەن، بالىلارچە شوخلۇق بىلەن يوشۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. ئاكىسى سۆزلەۋاتقاندا ئايگۈل ماڭا قاراپ كۈلۈپ شوخلۇق بىلەن كۆزىنى قىسىپ قويدى. سىڭلىسىنىڭ ئوماقلىقى دوستۇمنى باش ئەگدۈردى. نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ كۈلگىنىنى كۆرمىۋېدىم، ئۇ ئاخىرى كۈلدى. لېكىن بەڭباش سىڭلىسىنىڭ ئالدىدىكى قۇدرەتلىك ئوبرازىنى ساقلاپ قالاي دېگەندەك كۈلكىدىن ئۆزىنى دەررۇ توختىتىۋالدى ۋە:

- نەدىن ئۆگەنگەن بولغىيتىڭ شۇنچە بىزەڭلىكنى ... سەن جىننى خەپ توختا. ئەمدى سېنىڭ ئادەم بولمىغىڭنى كۆرەي ... ئۇنى مەھكەم تۇت جۇمۇ ئاداش ...

ئايگۈل پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. مەن ئاغزىمغا كەلگەن گەپنى بوغۇزۇمغا يۇتقىنىمچە غىققىدە بولۇپ تۇرۇپ قالدىم ۋە ئارانلا:

- خەير .... - دېيەلىدىم.

- خېتىڭنى كۈتىمەن، - دوستۇم قولۇمنى مەھكەم قىسىپ قويدى.

- خوش، ئاكا، ماڭا ھەر ئايدا پۇل ئەۋەتىشنى ئۇنتۇپ قالما جۇمۇ!

ئايگۈل ئاخىرقى مىنۇتتا ئاكىسىغا قاراپ قىيمىغاندەك كۈلدى. نەچچە كۈندىن بۇيان ئايگۈل كۈلۈپلا يۈرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ پەقەت مۇشۇ قېتىمىقى كۈلكىسىلا سەمىمىي ۋە چىن كۆڭلىدىن چىققان كۈلكە ئىدى.

ئايروپىلاننىڭ قارىسى كۆزدىن يۈتكەندىن كېيىن بىز چوڭ زالدىن قايتىپ چىقىپ ماشىنا توختاش مەيدانىغا كەلدۇق. رادىئودا شەھەرگە قاتنايدىغان نۆۋەتچى ئاپتوبۇسنىڭ ماڭىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. مەن بېلەت ساتىدىغان تۆشۈكنى ئىزدەپ ماڭدىم.

- نەگە بارىسىز؟ - ئايگۈل سوراپ قالدى.

- قايتىپ كەتمەمدۇق؟

- يەنە زال تەرەپكە كېتىۋاتىسىزغۇ؟

- ئابتوبۇسقا بېلەت ئالاي دەيمىنا؟

- نېمە؟ - ئايگۈل خۇددى ئۆمرىدە ئاڭلاپ باقمىغان بىر گەپنى مېنىڭ ئاغزىمدىن تۇنجى قېتىم ئاڭلاۋاتقاندەك ئەگىم قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ ھەيران بولغاندەك توۋلىۋەتتى. مەن ئۇنى ھەيرەتتە قالدۇرغۇدەك نېمە دېگەنلىكىمنى چۈشىنەلمەي ئۇنىڭدىن بەتتەر ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قالدىم.

- ۋاي - ۋۇي ماۋۇ ئاكاشىنى، شۇنىچە ئېسىل پابىدا - پىكاپلار تىزىلىپ تۇرغان يەردە ئاشۇ تۆمۈر ساندۇققا ئەسكى چاپاندەك تىقىلىمىزمۇ؟ - چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئاپتوبۇس تەرەپنى ئىما قىلدى.

- ئەمىسە نېمىدە ئولتۇرىمىز؟ - تىت - تىت بولۇپ سورۇدۇممەن.

- ئاۋۇ پىكاپلاردىچۇ؟ - قاتارلىشىپ تۇرۇپ كەتكەن تاكسىلار تەرەپنى قولى بىلەن كۆرسەتتى.

- ئۇ پىكاپلار كىرا قىلمايدۇ، ھەممىسى باشلىقلارنىڭ ماشىنىسى ئىكەن، قاراڭ «تاكسى» دېگەن خېتىمۇ يوق ئىكەن ...، - دېدىمەن خۇپسەنلىك قىلىپ.

- نېمە؟ - ئايگۈل مېنى ياراتمىغاندەك كۆزلىرىنى ئالاڭ - بۇلاڭ قىلىپ باش - كۆزۈمگە قاراپ قويدى، - پۇل بەرسە كىرا قىلمايدىغان قانداق پىكاپ ئىكەن - ئۇ؟ ئىدارە شوپۇرلىرىمۇ پۇل تاپىدۇ. ئۇ ئۇدۇلىمىزدىكى بىر پىكاپنىڭ يېنىدا قىمىرلاپ يۈرگەن بىرسىنى چاقىردى:

- ھەي دولى ...

مەنمۇ ئۇ تەرەپكە قارىدىم. ئالا - بۇلىماچ مايكا كېيىۋالغان بۇدىرە چاچلىق بىر يىگىت بىز تەرەپكە قارىدى ۋە جاۋابەن توۋلىدى:

- ئايى...

ئايگۈل مېنى تاشلاپ ئۇ يىگىت تەرەپكە ئۇچتى. مەن تۇرغان جايىمدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم. نەگىلا بارسا خېلى تەييار ئىكەن - دە. قانداقلارچە تونۇۋالدىكىنە ئۇ يۇڭباشنى! ئايگۈل بىلەن ھېلىقى يىگىت بىر نېمىلەرنى دەپ كۈلۈشتى ۋە بىركەمدە ئايگۈل ماڭا قاراپ قولىنى پۇلاڭشىتىپ ئىشارەت قىلدى.

- بۇياققا كەلمەمسىز؟

مەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدىم. ھېلىقى يىگىت ماڭا ياۋايىلارچە نەزەردە «لاپپىدە» قاراپ قويۇپ ئاغزىدىكى چىشلىۋالغان تاماكىسىغا گاز چاقماقتا ئوت تۇتاشتۇردى. مەن ئۇنىڭغا رەسمىيەت ئۈچۈن سالام قىلدىم.

- ياخشىمۇسىز ...

ئۇ يىگىت مېنى مەنسىتمىگەندەك، بېشىنى گىلدىڭلىتىپ قويدى ۋە ئاغزىدىكى ئىسىنى ئايگۈلنىڭ يۈزىگە پۈۋلەپ ئۇنىڭغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.

- ئەسلىدە 70 سومغا ئاپىراتتى، تونۇش بولغاچقا 50 سومغا ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى. مۇشۇ پىكاپتا كېتەيلى.

- ياق، 60 سوم بېرىڭلار، بولمىسا ...، - دېدى ھېلىقى يىگىت شىمىنىڭ كەمىرىگە قولىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئالچىيىپ تۇرۇپ.

ئايگۈل شوپۇر يىگىتنىڭ مۈرىسىگە شاپىلاق بىلەن بىرنى قويدى ۋە ئەركىلەپ تۇرۇپ:

- ماڭە تاز، 50 سوم بەرگەنگە خوش بولە، بولمىسا ئولتۇرمايمەن بۇ ئەسكى ماشىناڭدا. ئاچاڭنى بىلىسەنغۇ، سەپىسىن «بېنىز»، «خان تاجى» لاردا ئولتۇرىدىغىنىمنى ...

- ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭغۇ مەنمۇ خەقتەك سەندىن پۇل ئالمايتتىم...، - دېدى يىگىت ئايگۈلگە قاراپ ھاياسىزلىق بىلەن لېۋىنى چىشلەپ قېشىنى ئۇچۇرۇپ. كۆز ئالدىمدىكى ئۇياتسىزلىقتىن تېنىم قورۇنۇپ، يۈز - كۆزۈم چىمىرلاپ كەتتى. مەن ئۇلاردىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ چەتكەقارىۋالدىم.

- ئۆتەپيارە بېزەڭ...، - ئايگۈل ئۇ يىگىتنىڭ

ئۇيۇشتۇرۇلمىغان قىيىنچىلىقنى ئالماي كېلىپ ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئاچقىچە ۋە مېنى چاقىرىدى. مەن ئامالسىزلىقتىن ماشىنىغا چىقىتىم. ئۆزى شوپۇرلۇك يېنىدا ئولتۇردى.

يولدا كېتىۋېتىپ شوپۇر بىلەن ئايگۈل ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي كالدىرلىشىپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ يېرىمىنى چۈشەنسەم، يېرىمىنى زادىلا چۈشەنمىدىم. ئۇلار قانداق تۇر كىنو چولپانلىرى، چاقماق ئۇسسۇلى، ئىلان ئۇسسۇلى، كېيىم مودىزالىقى ۋە ئامېرىكا دوللىرىنىڭ قارا ئاغۇ بازىرىدىكى نەرقى ناۋاسى ... توغرىسىدا بىر ـ بىرىگە ئۆچۈر بېرىشتى بولغاي، ئاخىردا نەلەردىدۇ بىللە ئويناشقان تانسا كېچىلىكى، يېقىندا مەخپىي كۆرۈشكەن شەھۋانىي سىنئالغۇ فىلىملىرىدىكى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغان كۆرۈنۈشلەر توغرىسىدا ئاشكارا ۋە ھەۋەس بىلەن سۆزلىشەتتى. يىگىت ئايگۈلنى دەم «ئايى» دېسە، دەم «گۈلى» دەپ چاقىراتتى. ئايگۈل بولسا ئۇ يىگىتنى دەم «دولى» دېسە دەم «دولقۇن» دەپ ئاتايتتى. بەزىدە بولسا مېنى ماشىنىغا تاشلاپ قويۇلغان سەپەرسوما كىسى دەپ ئويلاپ قېلىشتىمۇ بىر ـ بىرىنى چىمدىشىپ، ئۆز ئارا كۆزلىرىنى قىسىشىپ پىخىلدىشىپ كۈلۈشەتتى. ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىدىن يېرىلىغۇدەك بولۇپ قۇيقا چېچىم تىك تۇرۇپ كەتتى. دەررۇ كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم. بىر كەمدە پىكاپ توختىدى. مەن كۆزۈمنى ئاچتىم. قازىسام، شەھەر رايونىغا كەپتۇق. «نەگە بارىسىز؟» دەپ سورىدى ئايگۈل ئازقىسىغا قاراپ مەندىن. مېنىڭ پىكاپ ئىچىدە ئولتۇرغىنىمنى ئەمدىرەك ئېسىگە ئالغان ئوخشايدۇ. مەن ئويلىنىپ قالدىم. ئەسلىدە ئايگۈلنى ياتقىغا ئاپىرىپ قويۇشۇم كېرەك ئىدى. لېكىن شۇ تاپىتا ئۇنىڭ چىرايىغا قاراشقىمۇ رەغبىتىم يوق ئىدى. «نەگە بارسا بارمامدۇ؟» دەپ ئويلىدىمدىمەن جۇدۇنۇم تۇتۇپ.

ـ مەن ئۆيگە كېتىمەن.

ئايگۈل كۈلدى:

ـ مەن دېگىنىمگىز نېمىسى؟ «بىز» دەك (ئۇ، بىز دېگەن سۆزنى يېرىم غۇلاچ سوزدى...) ئاكام نېمە دېگەن؟ ئاكام مېنى سىزگە تاپشۇرۇۋېتىپتىمۇ؟...

ـ ھە ... راست، ئۇغۇ شۇنداق، مەيلى ئەمىسە، ـ دېدىمەن دۇدۇقلاپ، ئاندىن شوپۇرغا ئۆيۈمگە بارىدىغان يولنى ئېيتىپ بەردىم. بىز قورۇنىڭ ئىچىدە ماشىنىدىن چۈشتۇق. 50 سومنى ساناپ بەردىم. ئايگۈل شوپۇر بىلەن بىر ھازاغىچە كۈلۈشۈپ كالىدىرلاشتى. ئاخىرى تاقىتىم تاق بولدى.

ـ قېنى، ماڭمايمىزمۇ؟ـ ئايگۈل تەسلىكتە ئايرىلدى. ئۇ مەن بىلەن كېتىۋېتىپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ «دولى» سى بىلەن ئىنگلىزچە خوشلاشتى ۋە ماڭا سۆزلىشىپ مېڭىپ سوردى:

ـ ئۆيىڭىز قانچىنچى قەۋەتتە؟ نەچچە ئېغىز، مۇنچىسى بارمۇ؟ بالكونى ئىككىمۇ؟

مەن ئۇنچىقمىدىم. شۇ تاپتا مەن: «مۇشۇ مېڭىشىمىزنى قۇلۇم ـ قوشنىلار كۆرسە نېمە دەپ قالار ...» دېگەن تەكلىكتە ئىدىم. مەن ئالدىراپ ئىشىكنى ئاچتىم ۋە ئۆزۈم بىر يانغا ئۆتۈپ ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم. ئايگۈل تەكەللۇپ قىلمايلا ئۆيگە كىردى ۋە كاردىۋوردىن ئۆتۈپ كۆزلىرىنى يۇگۈرتۈپ ئۆيلەرنى كۆزىتىشكە باشلىدى. مەن بىر چەتتە قاراپ تۇردۇم.

ـ ئاران ئىككى ئېغىز ئىكەن ـ ھە؟ تېخى كىچىك ئىككى ئېغىز ... ئۆيىڭىزدە ھېچنەرسە يوق ئىكەنغۇ؟ ئايالىڭىز ھەممە نەرسىنى ئېلىپ كەتتىمۇ؟ ئەجەپ خوتۇنكەنا؟

نەدىكى بىر رىتارىتنىڭ ئايالىمنى سەتلىگىنىگە چىدالمىدىم:

- نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ مېنىڭ ئايالىم ئۇنداق نائىنساب ئايال ئەمەس، ھەممىسىنى ئۆزۈم بەردىم.

ئايگۈل ئاغزىنى پۈرۈپ قويدى:

- ھېلىمۇ ياخشى كۆرىدىكەنسىز - دە، ئەمىسە نېمىشكە قويۇپ بەردىڭىز؟

ئايگۈل ماڭا سىڭايان بېقىپ مېنى زاڭلىق قىلغاندەك ھىجايدى. مەن ئۆزۈمنى تەسلىكتە بېسىپ ئۇنچىقمىدىم. ئۇ خالا ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا قارىدى:

- ۋاي - ۋۇي نېمانچە كىچىك؟ مۇنچىسى باردەك قىلمايدۇ...

تاقىتىم ئاخىرى چەككە يەتتى. ئۇنى قوغلاپ چىقىرىشتىن ئۆزۈمنى قىيىندا تۇتۇپ تۇراتتىم. ئەزايىمغا تىترەك ئولاشقىلى تۇردى.

- بانكىدا نەچچە پۇلىڭىز بار؟ بەش - ئالتە تۈمەن چىقامدۇ؟ - ئۇ ھېچ تەپتارتماي مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ سۇگىشىپ تۇرۇپ سوردى.

- بىر تىيىنمۇ پۇلۇم يوق. تۇرغان تۇرقۇم مانا مۇشۇ...، - دېدىممەن ئۆزۈمنى خورلانغاندەك ھېس قىلىپ تىترەك ئارىلاش ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ.

ئۇ، قاپاقلىرىنى سۈزۈپ بىر قولىنى مۈرىسىگە ئاتقاندەك سىلكىدى:

- ۋاييەي، «يازغۇچى» دېسە قانداق بولىدىكىن دەپتىكەنمەن، ھالى تايىنلىق ئىكەنغۇ؟... بىچارىلەر...

مەن بايقۇشقا ئەمدى نېمىمۇ دېيەلەيمەن؟

- شۇنداق، سىڭلىم، يازغۇچى دېگەن مانا مەندەك بىچارە بولىدۇ... قېنى سافاغا كېلىپ بىرەر پىيالىدىن چاي ئىچەيلى.

قىز خۇددى مەندىن ئالىدىغان ئېلىشىنى ئالالماي باتنىغاندەك بوينىنى «شاپتۇل قېقىپ» تۇمشۇقىنى بۇرىدى ۋە سائىتىگە قاراپ:

- ياق، چۈشتىن كېيىن رېپېتىتسىيە بار، كەتمىسەم بولمايدۇ، - دېدى سوغۇقلا. ئاندىن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئىشىككە ماڭدى.

- مەيلى ئەمىسە... سىزنى تۇتمۇدۇم. خوش، - دېدىممەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزىتىپ چىقىۋېتىپ. ئۇ قىز مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىمىغاندەك، كەينىگە قاراپمۇ قويماي پەلەمپەيدىن تاراقلاپ چۈشۈپ كەتتى. مەن ئاچچىق كۈلۈمسىرىگىنىمچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدىم. ۋۇجۇدۇم بىردىنلا يەڭگىللىگەندەك بولدى.

12

ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆڭى ئاقىرىق، كۆك كۆزلۈك، غۇنچە بوي بىر دوختۇر قىز بىلەن تونۇشۇپ قالدىم.

ئۆپكەمنى قايتا تەكشۈرتۈشكە بارغانىدىم. كېينكى كۈنلەردە سەل قىزىيدىغان بولۇپ قالغانىدىم. تەكشۈرتسەم باشقىچە مەسىلە يوق بولۇپ چىقتى. تەكشۈرتۈش جەريانىدا ئۇقىز مېنى ئۇبىنادىن بۇبىناغا، ئۇ ئۆيدىن بۇ ئۆيگە يېتىلەپ يۈرۈپ، نۇرغۇن ئىشلىرىمنى ئاسان قىلىپ بەردى. قىزنىڭ گەپسۆزى، قىلىقلىرى ماڭا سەل غەلىتەتۇيۇلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ قىزغىنلىقى، مۇلايىملىقى، كىتاب ئوقۇشقا ھېرىسمەنلىكى (ئۇ مېنىڭ يازغۇچى ئىكەنلىكىمنى بىلىپ ئۆزىنىڭ بىر كىتاب خۇمارى ئىكەنلىكىنى، ئەدەبىياتقا بەك قىزىقىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى) ماڭا ياراپ قالدى. كېيىن مەن ئۇ قىزغا بىر نەچچە كىتاب ئاپىرىپ بەردىم، بەك

خوشال بولدى. شۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدىمىز باشلىنىپ كەتتى. ماڭا تاپقىلى بولمايدىغان ئېسىل دورىلارنى ئەكىلىپ بېرەتتى. دەم ئالغاندا پات ـ پات يوقلاپ كېلەتتى. ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا ئەھۋاللىشىمىز. نۇرغۇن كىتاب ئوقۇغانىكەن، كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى ئۆزگىچە ئىدى. بىر يەردە بولساق گېپىمىز تۈگىمەيدۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ بۇنداق بىر قىزغىن پىكىرلىك سۆھبەتداش بىلەن تونۇشۇپ قالغىنىم ئۈچۈن خۇشال بولدۇم. دېمىسىمۇ شۇ كۈنلەردە قىزلارنىڭ ئارىسىدىن بۇنداق بىلىملىك ۋە غايىلىك قىزلارنى ئۇچراتماق قىيىن ئىدى. بۇ قىزغا بارغانسېرى ھۈرمىتىم ئاشتى. بۇ قىزمۇ مېنى بەك چوڭ بىلەتتى. سۆزلىرىمگە ھاياجان بىلەن قۇلاق سالاتتى. ئەتىسى ئۇچراشقىنىمىزدا مېنىڭ قايسىبىر سۆزۈمنىڭ مەنىسىنى كېچىچە ئويلاپ چىققانلىقىنى، قايسىبىر كۆز قارىشىمدىن ئاجايىپ تەسىرات ۋە ئىلھام ئالغانلىقىنى سۆزلەيتتى. ئويلاپ باقسام ئىش يۈزىدە ئۇنى بۇنچىلىك ھاياجانغا سالغان سۆزۈم مېنىڭ مۇنداقچىلا ئېيتىپ قويغان ھېچ ئەرزىمەسلا بىرجۈملەسۆز ئىكەنلىكى مەلۇم بولاتتى... شۇنداق قىلىپ كۈنلىرىمىز بىر ـ بىرىمىزسىز ئۆتمەيدىغان بولدى. ئەر ـ ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى ھۈرمەت تۇيغۇسى مۇھەببەت تۇغامدۇ ياكى «ھە» دېمەيلا شەكىللىنىپ قالغان مۇھەببەت ئۈندۈرمىسى «ھۈرمەت» لىباسى بىلەن ئۆزىنى يوشۇرامدۇ، ئىشقىلىپ بىزنىڭ ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت بارا ـ بارا بىر خىل سىرلىق تۈس ئېلىشقا باشلىدى ـ ئۇ كەلمىسە ئۇنى سېغىناتتىم. كەلسە قىلىشقا سۆز تاپالماي قالاتتىم. ئۇ قىزمۇ بارغانچە ئۆزگىرىپ كەتتى. ئىلگىرىكىدەك سائەتلەپ قۇرۇق گەپ سېتىپ ئولتۇرۇشتىن، ئاستا ـ ئاستا مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا غەمخورلۇق قىلىشقا ئۆتتى. گېپى ئازلاپ پۈتۈن ئىش ـ كۈشلەرنى قولىغا ئالدى ـ تاماق ئېتەتتى، كىر ـ قاتلىرىمنى يۇياتتى، كىيىملىرىمنى دەزماللايتتى. ئۆزى خۇددى دىلنازدەكلا پاكىزە ۋە ئىشچان ئىدى. مەن تۇرمۇش جەھەتتا خۇددى دىلناردەكلا بىر شەپقەتلىك ھىمايىچىگە ئېرىشتىم. مەن بارا ـ بارا ئۇنىڭ تەققى ـ تۇرقى ۋە ئىش ھەرىكەتلىرىگە ئۆزۈمچە دىلنارنىڭ جۇسۇنىنى بېرىپ، ئۇنىڭغا دىلنارغا قارايدىغان كۆزلەر بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالدىم... مەن ئاخىرى ئۇنىڭغا ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدىم ـ دە، بىر كۈنى كەچتە ئۇنى ياتىقىغا ئۇزىتىپ كېتىۋېتىپ: «ئىككىمىز ئۇزۇندىن بۇيان ئارىلىشىپ ئۆتۈۋاتىمىز، ئۆز ئارا چۈشەنگەندەك بولدۇق. مۇناسىۋىتىمىزنىڭ دەرىجىسىنى يەنە بىر بالداق يۇقىرى كۆتۈرسەك، مۇبادا ئۆز ئارا تولۇق ئىشەنچ ھاسىل قىلالىساق توي قىلساق قانداق؟» دېدىم. ئايدىڭ كېچە ئىدى. ياز ئاخشىمىنىڭ غۇر ـ غۇر شامىلى چاقماقتەك چېقىنداپ تۇرغان ھېسسىياتىمنىڭ تەپتىدىن قىزىۋاتقان ۋۇجۇدۇمغا راھەتبەخش سالقىنلىق بەخش ئېتەتتى. پاكىزە ۋە كۆك ئاسماندىكى ئاي بىزگە كۈلۈپ قارايتتى. قىز مەن بىلەن مۈرىدىشىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ، سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نېمىشقىدۇر جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ تىنىقىنىڭ بارغانسېرى ئىتتىكلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. تۇرۇپلا ئۆزۈممۇ دەككە ـ دۈككە بولۇشقا باشلىدىم. ئۇنىڭدىكى ھاياجان ماڭىمۇ ئۆتۈۋاتامدۇ ـ نېمە؟

ـ ئاھ... قەدىرلىكىم! ـ قىزنىڭ بىر خىل

غەلىتە ۋە تىترەك ئاھاڭدا قىلغان خىتابىدىن «دىڭڭىدە» چۆچۈپ كەتتىم.

- ئاھ... قەدىرلىكىم! راست ئېيتىۋاتامسىز؟ سىزنىڭ، سىزدەك بىر يازغۇچىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە نائىل بولغىنىم ئۈچۈن مەن ئۆزۈمنى چۆچەكلەردىكى مەلىكىلەردەك بەختلىك ھېس قىلىۋاتىمەن...

مەن ھەيران بولۇپ ئۇ قىزغا بۇرۇلۇپ قارىدىم. قىزنىڭ كۆزلىرى جامدەك ئېچىلغانىدى! ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلۈۋاتاتتى.

- ئاھ، قەدىرلىكىم... سىزنىڭ مۇشۇ شېرىن ۋە يېقىملىق سۆزىڭىزنى ئاڭلاشقا قاچانىدىن بۇيان تەشنا ئىكەنلىكىمنى بىلەمسىز؟ ئاھ، قەدىرلىكىم... چۈشەنسىڭىز ئىدى. ئاخىر ئۆزۈم كۈتكەن بۇ ئاتەش كەبىي يالقۇنلۇق، زەمزەم كەبىي قىممەتلىك سۆزلەرنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولدۇم...

قىزنىڭ ھالىغا قاراپ ھاڭ - تاڭ بولدۇم. ئۇ يالغاندىن ئەمەس راستىنلا يىغلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىسسىق ياش بىلەن ھۆللەنگەن لەۋلىرى تىترەيتتى. مەن ئۇنى بۇنچە ھاياجانغا سالغىدەك نېمە دېگەنلىكىمنى چۈشىنەلمەي ھاڭۋېقىپ قالدىم.

- مەن... مەن... ئەلۋەتتە خالايمەن قەدىرلىكىم. كېلىڭ، بىز مەھكەم قول تۇتۇشۇپ بەخت بوستانىغا پەرۋاز قىلايلى، ئىككىمىز مۇھەببەت ناۋاسىنى ياڭرىتايلى! ئاھ، قەدىرلىكىم...

مەن شۇ تاپتا جېنى بار، قېنى بار، تۇرمۇشتا مەن بىلەن بىللە ياشاۋاتقان ھەقىقىي ئادەمنى ئەمەس ئەكسىچە يامان يېزىلغان بىر ھېكايىدىكى تۇترۇقسىز، يەڭگىلتەك ۋە بەكلا سۇنئىي يارىتىلغان بىر ناچار پېرسوناژنى كۆرۈۋاتاتتىم. بۇ قىزنىڭ شۇ تاپتىكى چۈشىنىپ بولماس ھاياجانلىق قىياپىتى مېنى ھەيران قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاغزىدىن خۇددى ئەتەي تىزىۋالغاندەك بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى تۆكۈۋاتقاندەك يالتىراق مارجانسىمان كىتاب سۆزلىرى قارىغۇلارچە دەرسلىك يادلاپ ئۆگىنىپ قالغان يادىكەش ئوقۇغۇچىنىڭ مۇئەللىم ئالدىدىكى دەرس يادلىشىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ كۈلكەمنى قىستايتتى. مەن ئۇ قىزنىڭ قىلىقىدىن خىجالەت بولۇپ نېمە دېيىش ۋە نېمە قىلىشىمنى بىلمەي، ئۇنىڭ بۇ كۈلكىلىك قىياپىتىدىن كۆزۈمنى قاچۇرۇپ نەزەرىمنى ئۇنىڭ بېشىدىن ھالقىتىپ يول بويىدىكى بىر ئىمارەتنىڭ چىراغ يېنىپ تۇرغان دېرىزىسىگە قارىۋېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. بايا ئوتتەك يېنىپ تۇرغان ۋۇجۇدۇم ئەمدىلىكتە بىر يېقىمسىزلىق ئىچىدە تىكەنلەشمەكتە ئىدى.

13

شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ئەزان توۋلاپ قويغان ئېتىمنىڭ ئورنىغا «قەدىرلىكىم» ئالماشتى ۋە بۇ «قەدىرلىكىم!» دېگەن گۈزەل، تەسىرلىك سادا ئولتۇرسام - قوپسام قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدە ھارماي - تالماي، قەيسەرلەرچە، ئۈزۈلمەي بىر خىلدا ياڭراپ تۇرىدىغان بولدى.

- ئاھ، قەدىرلىكىم، ئۆزىڭىز يالغۇز ئولتۇرۇپسىز - دە! نېمىلەرنى خىيال قىلىۋاتىسىز؟

- ئاھ، قەدىرلىكىم، سىزنى شۇنداق سېغىندىمكى، ئاخشام چۈشۈمدە سىزنى چۈشەپتىمەن، سىزچۇ؟ چۈشىڭىزدە...

- جۇرۇڭ قەدىرلىكىم، كىنوغا بارايلى، مېڭىڭىزنى ئارام ئالغۇزۇش كېرەك...

– قەدىرلىكىم، تانسىغا بارمايمىزمۇ؟ مەنىۋى ئوزۇق ئېلىپ روھىمىزنى ھاۋالاندۇرۇشىمىز كېرەكقۇ؟

– قەدىرلىكىم، دورىگىزنى تېخىچە...

– قەدىرلىكىم، قىزىق چاي ئىچىڭ، سىزگە ئاتاپ دەملىدىم...

– ئاھ ،قەدىرلىكىم...

– قەدىرلىكىم...

ماڭا ئالاھىدە دەرىجىلىك غەمخورلۇقلار باشلىنىپ كەتتى. مېنىڭ سائەت نەچچىدە ئۇخلاشقا ياتقانلىقىم، ئەتىگىنى سائەت نەچچىدە ئورنۇمدىن تۇرغانلىقىم، بىر كۈن ئىچىدە نەگە بېرىپ، نەدە يۈرگەنلىكىم، قايسى ئاشپۇزۇلدا قانداق تاماق يېگەنلىكىم، ئۇ ئاشپۇزۇلنىڭ تازىلىقىنىڭ ياخشى-يامانلىقى، نېمە كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىم، ھەتتا قانداق چۈش كۆرگەنلىكىم، قانداق خىياللار بىلەن بەنت ئىكەنلىكىم... ئۇنىڭ ئىز- دېرەكلەش، نازارەت قىلىش ۋە باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىردى.

خېلىدىن بېرى كۈتۈشسىز قالغان تەنھالىق ۋە رېتىمسىز تۇرمۇشنىڭ غورىگىلىچىلىكى بىلەن جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن غۇربەتچىلىك باسقان مەندەك بىر ئادەمگە نىسبەتەن، بۇنداق شەخسىيەتسىز ۋە پىداكارلارچە كۆيۈنۈشكە ئېرىشىش ئەلۋەتتە ھالۋىدەك خوشياقاتتى. كىيىم - كېچىكىم ھەر دائىم پاكىز ۋە دەزماللاقلىق ئىدى. ئىسسىق تاماق ۋە رەتلىك، تازا مۇھىت كۆڭلۈمنى كۆتۈرەتتى. يېزىقچىلىق قىلىۋاتقىنىمدا مېنىڭ ئۇ «ئاھ، قەدىرلىكىم» (مەن ئۇنىڭغا ئىچىمدە «ئاھ، قەدىرلىكىم» دەپ ئات قويۇۋالغانىدىم) ئىسسىپ كەتتىڭىز، دەپ يېنىمدا ئولتۇرۇپ يەلپۈيتتى. ئۇزۇنراق ئولتۇرۇپ كەتسەم ئاستا يېنىمغا كېلىپ غولۇمنى ئۇگىلاپ تۇتۇپ قوياتتى...

...ئادەم دېگەن ئاشۇنداق غەلىتە مەخلۇق ئىكەن. غەلىتىلىكىمىزدىن گاھىدا ئۆزىمىزنىمۇ چۈشىنىشكە ئامالسىز قالىدىكەنمىز- يوق نەرسىگە پۈتۈن ئەس - ھوشىمىز بىلەن تەلپۈنىدىكەنمىز، ئۇ نەرسىگە ئېرىشكەندىن كېيىن بولسا ئۇنىڭدىن زېرىكىشكە باشلايدىكەنمىز...

ئىش يۈزىدە مېنىڭ بۇ «ئاھ، قەدىرلىكىم» تولىمۇ ياخشى قىز ئىدى. بۇۋىجدانەن سۆزۈم. لېكىن مۇشۇ قىزنىڭ مۇشۇ ياخشىلىقى ئاخىرقى ھېسابتا مېنى ساراڭ قىلىۋېتەيلا دېدى- بۇ قىز تولىمۇ ھېسسىياتچان، ئاسان ھاياجانلىنىدىغان بىر قىز ئىدى. ئۇ گويا تۇرمۇش ئىچىدە ياشىماي نەدىكى قۇرۇق خىياللار ئارىسىدا لەيلەپ يۈرەتتى. تۇرمۇشتىكى مەۋجۇت تەرتىپلەر، ئەتراپتىكى جىمى بارلىق ئۇنىڭغا ياقمايتتى، ئۇنى باشقىدىن ياراتقۇسى، ئۆزگەرتكۈسى، ياساپ چىققۇسى كېلەتتى. ئولتۇرسا - قوپسا شارقىراپ ئېقىپ تۇرىدىغان سۈزۈك سۇلار، رەڭگا - رەڭ گۈللەر ئېچىلىپ، ھەر خىل قۇشلار سايراپتۇرىدىغان بۈككىدە ئورمانلار، ئىش قىلماي، ئاش - نان يېمەي، كىتاب ئوقۇپ ۋە خىيال سۈرۈپلا يۈرىدىغان چىرايلىق، ئالپىتە ۋە سىپايە ئادەملەر توغرىسىدا سۆزلەيتتى. ئەتراپىدىكى ئادەملەرنى ئۆزىنىڭ ئويلىغىنىدەك ياشاشنى بىلمىگىنى ئۈچۈن ئەيىبلەيتتى. ئۇنىڭغا بۇلۇتلۇق ئاسمان، ۋاقىتسىز ئەسكەن شامال، كۈتمىگەندە يېغىپ تاشلىغان يامغۇر، ئاسماندىكى تېخى تولۇشقا ئۈلگۈرمىگەن پۇچۇق «ئاي»، كېلەڭسىز ۋە ئوت چاچىدىغان شەپقەتسىز قۇياش ... سەت كۆرۈنەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزى خالىغاندەك بولمىغىنىغا

غۇدىرايىتتى. كۈچى يەتسە ئۇلارنىمۇ ئۆزگەرتكۈسى كېلەتتى ...

ئۆزىنىڭمۇ مۇھەببەت رومانلىرىدىكى قەھرىمانلارغا ئوخشاش ياشىغۇسى كېلەتتى. كىيىنىشتە، يۈرۈش - تۇرۇشتا ۋە گەپ - سۆزدە خەق نېمە دەپ قالار، دېمەستىن ئاشۇ قەھرىمانلارنى دورايىتتى. ئۆزىلا شۇنداق ئويلىسا ۋە شۇنداق ياشىسا مەيلىتىغۇ، يامان يېرى مەن ئۇنىڭغا تەلەپ قويۇپ ئىككىنچى كۈندىن ئېتىبارەن ئۇ مېنىمۇ ئۆز قاياشى بىلەن ياشاشقا كۆندۈرۈشكە جان - جەھلى بىلەن كىرىشىپ كەتتى:

- ئاھ، قەدىرلىكىم، چىشىڭىزنى كوچىلىماڭ، سىز دېگەن يازغۇچى، يازغۇچى دېگەن ئۇنداق مەدەنىيەتسىز بولمايدىغان...

- ئاھ، قەدىرلىكىم، كېكەرگىنىڭىز نېمىسى؟ بۇ، تۇرغانلا بىر ياۋايىلىققۇ؟ سىز دېگەن يازغۇچى جۇمۇ؟

- ئاھ، قەدىرلىكىم، نىمانچە تېزماڭىسىز، چاكىنا ئادەملەردەك؟ سىز دېگەن يازغۇچى! يازغۇچى دېگەن ئالدىرىماي، سالاپەت بىلەن ماڭىدىغان...

- ئاھ، قەدىرلىكىم، كوچىدا ماڭسىڭىز كۆرگەنلا كىشىگە سالام قىلىپ، نەدىكى ئادەملەر بىلەن بىر ئاش پىشىم گەپلىشىدىكەنسىز. ئۆزىڭىزنىڭ سۈپىتىنى ساقلىشىڭىز لازىم. سىز دېگەن يازغۇچى...

- ئاھ، قەدىرلىكىم، بۇرنىڭىزنى تارتىقىنىڭىز نېمىسى؟ سىز يازغۇچى، بۇرۇننى تارتىشقا ئەمەس، نەپەس ئېلىشقا ياراتقانلىقىنى نېمىشقا چۈشەنمەيسىز؟

- ئاھ، قەدىرلىكىم، بىر نەرسە يازغاندا قانداق ئولتۇرۇش كېرەكلىكىنى سىزگە ئۆگىتىشمىگەنمۇ؟ تۇۋا... يازغۇچىدەك ئولتۇرمامسىز؟

- ئاھ، قەدىرلىكىم، بېشىڭىزنى تاتىلىماڭ، دەپ شۇنچە ئېيتتىم، يازغۇچىغا خاس قىلىقمۇ بۇ؟ ئەنە ... ئەنە قۇلىقىڭىزنى كوچىلاۋاتقانلىقىڭىزنى قاراڭ، ۋاي قانداق قىلاي...

- ئاھ، قەدىرلىكىم، لەغمەن دېگەننى بىر تالدىن شوراپ يېمەمدۇ؟ يالماشنى نەدىن ئۆگىنىۋالدىڭىز؟ سىز دېگەن يازغۇچى جۇمۇ؟ مېھماندارچىلىق، ياكى زىياپەتلەردە كىشىلەر سىزنى نېمە دەپ قالىدۇ؟

- ئاھ، قەدىرلىكىم، چاي دېگەننى شۇنداق نەپىس ئىچكىلى بولىدىغۇ؟ ئاۋاز چىقارماي، سۈمۈرۈپ - سۈمۈرۈپ...

- ئىملايىڭىز نېمانچە سەت سىزنىڭ؟ ئىلگىرى ئۇنداق ئەمەستىغۇ؟ سىزنى بىرسى قوغلىمىغاندۇ؟ ئاستاراق يازمامسىز؟ ئىملا دېگەن بىر سەنئەتقۇ؟ سەنئەتنى ئاشۇنداق خارلىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟

- سول تەرىپىڭىزنى بېسىپ ياتماڭ قەدىرلىكىم، سول تەرەپتە نېمە بار. بىلەمسىز؟ يۈرەك بار، يۈرەك! يۈرەك دەپ بېقىڭە، ۋىجدان بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇھەببىتى ساقلىنىدىغان خەزىنە، باتۇرلۇق ۋە پەزىلەتنى ئىشلەپچىقىرىدىغان زاۋۇت، بەدەننىڭ، ياق، ھاياتنىڭ ماتورى، ياشاشنىڭ كاپالىتى ... سىز يازغۇچى تۇرۇپ بۇلارنى بىلمەمسىز؟ يۈرەكنى بېسىپ ياتتى دېگەن قانداق گەپ - بۇ؟!

- ئاھ، قەدىرلىكىم، يازغۇچىغا خاس سۆزلەپ باقسىڭىز بولمامدۇ؟ مەسىلەن، «ئاھ، قەدىرلىكىم، سۆيۈملۈكۈم، جېنىم... ئومىقىم... مەرھەممەت، مەرھابا، خۇشۋاق بولۇڭ...» دېگەندەك. قاچانمۇ مېنى ئاشۇنداق سۆزلەر بىلەن خۇشال قىلارسىز-ھە؟ يازغۇچى

دېگەن خەقلەر ئەقلىيە سۆز قىلىپ كۆچۈرۈ-
ۋالغىدەك سۆزلەيدىغان!

— ئاھ، قەدىرلىكىم، گاچىنى ئىست قوغلىـ
غاندەك سۆزلەيدىكەنسىز، سۆزلەرنى تاللاپ،
ئالدىرىماي، ئۇرغۇ - ئىنتوناتسىيىسىنى
چىقىرىپ، دانە - دانە ۋە تەسىرچان سۆز-
لەشنى نېمىشقا بىلمەيسىز؟ سىزنى قانداقمۇ
تىل ئۇستىسى دېگىلى بولسۇن؟

— ئاھ، قەدىرلىكىم، سىز دېگەن يازغۇچى،
مەدەنىيەتلىك بولۇڭ، ئۇنداق، ئاۋازىڭىزنى
چىقىرىپ كۈلمەڭ.

— ئاھ، قەدىرلىكىم، كۆڭلەك ياقىسىنىڭ
تۈگمىسىنى...

— ئاھ، قەدىرلىكىم.....

ئۇنىڭ تەلىپىچە بولغاندا ئۇ مومام،
مەن نەۋرىسى، ياق، مەن تۇرمۇش قوينىدا
ياشاۋاتقان، مۇستەقىل تۇرمۇش ئادىتى،
مۇستەقىل تۇرمۇش قارىشى، ئۆزىگە خاس
ئىنسانىي ئارزۇ - ئىستىكى بار ئەركىن ۋە
تىرىك ئادەم ئەمەس، ئەكسىچە، ھاياتتىن
نەچچە مىڭ گەز يۇقىرى تۇرىدىغان بىر
پەرىشتە، نۇقسانسىز مالائىكە، ياكى بولمىسا
ھېچ خاتاسىز ئىشلەيدىغان ماشىنا ئادەم،
خالىغانچە ياساپ - تۈزەپ بېزەك ئۈچۈن
تىزىپ قويىدىغان لاتا قونچاق بولسام بول-
غىدەك. بۇنىڭ ھەممىسى يازغۇچى بولغان
«گۇناھىم» ئۈچۈن ئىكەن.

بېرىپ - بېرىپ «ئاھ، قەدىرلىكىم، سىز
دېگەن يازغۇچى...» دېگەن سۆزلەردىن شۇنـ
چىلىك بىزار بولدۇمكى، بۇ خىتابنى ئاڭلىـ
ساملا «ھۆ» بولغۇدەك دەرىجىگە باردىم.
مېنىڭ ئۇ «ئاھ، قەدىرلىكىم» ئىشىكتىن كىـ
رىپ كېلىشى ھامان: «پەرۋەردىگارا، ئاھ،
قەدىرلىكىم، دېمىسىدى، ئېتىمنى ئاتاپ
چاقىرسىدى» دېگەننى ئويلايتتىم.

شۇنداق، مېنىڭمۇ دادام ئەزان قىچقارتىپ
قويغان ئېتىم بارغۇ، مەن نېمىشقا مۇشۇ
ئاتاقتا چاقىرىلىش ھوقۇقۇمدىن ئايرىلىپ
قالىمەن.

بىر كۈنى ئۇنىڭغا جىددىي قىلىپ بۇ
پىكرىمنى ئېيتتىم. لېكىن ئۇ ئاغزىنى ئۇچـ
لاپ چۇلدۇرلاپ كەتتى:

— ئاھ، قەدىرلىكىم، نېمىلەرنى دەيدىـ
غانسىز؟ يازغۇچى تۇرۇپ مۇشۇلارنى دېسىـ
ڭىز سىزگە يارىشامدۇ، دادىڭىز قويغان
ئېتىڭىز نوپۇسىڭىزدا ئۆز پېتى يېزىقلىققۇ؟
ئۇنى ئۆزگەرتەيلى دېمىدىمغۇ؟ بۇنداق ئاتاشـ
نى بىلىش بىر مەدەنىيەت، سىز بۇنىڭدىن
خۇشال بولۇڭ قەدىرلىكىم، كىتابلاردىمۇ
شۇنداق چاقىرىشىدىغۇ؟

شۇنىڭ بىلەن ئېتىم يەنىلا «ئاھ، قەدىر-
لىكىم» بويىچە قېلىۋەردى. پەقەت يازمىلـ
ىرىم ئېلان قىلىنغاندا ياكى بولمىسا ئايلىق
توك پۇلى تاپشۇرىدىغان چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ
ئېتىنى ئاڭلاش ياكى يېزىش پۇرسىتىگە
ئىگە بولىمەن. دادام قويغان ئېتىمنىڭ
«ئاھ، قەدىرلىكىم»گە ئۆزگىرىپ كېتىشى بىر
نۆرى، ئەڭ يامىنى ئۇنىڭغا ئۇلىشىپلا كېلـ
دىغان تۈگىمەس چەكلەش، تەنبىھ، جىملەش
ۋە نەسىھەتلەر مېنى تىن ئالغۇسىز قىلىـ
ۋەتتى. مەن ئەمدى ئەركىنرەك چامداپ ما-
ڭالمايدىغان، خالىغانچە ئولتۇرالمايدىغان،
خالىغانچە ياتالمايدىغان، خالىغانچە ئىـ
چەلمەيدىغان، خالىغانچە يېيەلمەيدىغان،
خالىغانچە كۈلەلمەيدىغان، خالىغانچە
ئوينىيالمايدىغان، خالىغانچە ئۇخلىيالمايـ
دىغان، قىسقىسى خالىغانچە ياشىيالمايدىـ
غان ھالغا كەلدىم. مېنىڭ خالىغانچە دېگىـ
نىم ئىش يۈزىدە ئەدەب، ئەخلاق، قانۇن،
ئىنتىزام، ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت قاتارلىق

مەۋجۇت قىممەت قارىشىغا قىلچە زىت كەلـ
مەيدىغان ئەڭ ئادەتتىكى خاھىش، ھەم
شەخسىيەتكە تەۋە ئەڭ ئەقەللىي تامامەن
يوللۇق ئەركىنلىك ئىدى، تۈرمىدىكى مەھـ
بۇسلار، ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا مەجبۇرىي
قامالغان ساراڭلار، بالىلار يەسلىسىدىكى
بالىلارمۇ بەھرىمەن بولىدىغان ئىنسانىي
ھوقۇق ئىدى. مېنىڭ ئۇ چىرايلىق ۋە قىز-
غىن «ئاھ، قەدىرلىكىم» ئاخىرقى ھېسابتا
مېنىڭ ئەنە شۇ ئەڭ ئەقەللىي، ئەڭ زۆرۈر
ۋە ئەڭ قىممەتلىك ئىنسانىي ھوقۇقۇمغا چاڭ
سېلىشقا باشلىغانىدى. بۇنىڭغا نېمە دەي
ئەمدى، ئۇنى ۋاز كەچتۈرەي، رېئاللىققا
لايىقلاشتۇراي دېسەم، ئۇنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ
رەنجىتىۋالغۇدەكمەن. چۈنكى ئۇ«مەدەنىيەت»-
تىن «ياۋايىلىق»قا چېكىنىشىنى ئەلۋەتتە
خالىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرنى باشقۇ-
رۇش بەزى ئاياللارغا تۇغما خۇمار، يول
قويمىساڭ ئۆزىنىڭ ئىززىتى يەرگە ئۇرۇل-
غاندەك ھېس قىلىدۇ. مېنىڭ بۇ «ئاھ، قە-
دىرلىكىم» مۇشۇلارنىڭ خىلىدىكى قىز ئىدى.
ئۇنىڭ بۇ چەكسىز ۋە مول مەزمۇنلۇق باش-
قۇرۇشىنى بولسا كۆزۈم ئوچۇق ھالەتتە
قوبۇل قىلالمايتتىم. قانداق قىلىش كېرەك؟
ئاخىرى ئۇنىڭغا ئۆيلىنىش خىيالىمدىن ۋاز
كەچتىم. لېكىن ئۇنىڭغا نېمە دەپ چۈشەن-
دۈرەي. «ئاھ، قەدىرلىكىم» بىز مۇشۇ يەردە
توختاپ قالايلى، دەي دېسەم ئۇنىڭ ماڭا
بولغان قىزغىنلىقى مۇشۇ كۈنلەردە كۈن-
سېرى ئەمەس، سائەتسېرى ئېشىپ باراتتى.
شۇنچە غەمخورلۇقنى بىر تۇغقان قېرىندىـ
شىممۇ قىلالماس ئىدى. مېنىڭ ئۇنىڭدىن
بىزار بولۇشقا باشلىغانلىقىم ئۇخلاپ چۈشـ
گىمۇ كىرمەيتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا يۈز-
مۇ - يۈز تۇرۇپ ئۇنىڭغا ھېلىقىدەك دېيىش
بەك يۈزسىزلىك ۋە رەھىمسىزلىك بولاتتى.

«بىردىنبىر يول-ئۇنىڭدىن ئاستا - ئاستا
بىراقلىشىش، ئۆزىگە مېنىڭ ئۇنىڭدىن
يىراقلىشىۋاتقانلىقىمنى سەزدۈرۈش»، شۇچاغـ
دىلا ئۇ قىز ھەممە نەرسىنى چۈشىنىدۇدە،
غۇرۇرى ئىزايەپ ئۆزىنىڭ يولىنى تېپىۋا-
لىدۇ» دېگەن ئويغا كەلدىم.

13

شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ غۇربەت كۈنلىرىم
يەنە باشلاندى، ئىلگىرىكى تۇرمۇشۇمنىڭ
رىتىمسىزلىكىگە يەنە بىريۈك- «قېچىش»
سەۋداسى كېلىپ قوشۇلدى. ئۆز ئۆيۈمدە
خاتىرجەم ئولتۇرالمايدىغان بولدۇم-
ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرۇپ چۈشكىچە
يېزىقچىلىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرىمەن،
كىشىلەر ئىشتىن چۈشۈشكە باشلىغاندا
ئىشىكنى «گۈپپىدە»تاقايمەندە تىكىۋېتىمەن.
ئۆيۈمدىن يىراق كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ،
كىشىلەر ئىشقا ماڭغاندا ئاندىن
ئۆيۈمگە قايتىپ كېلىمەن، قۇلىقىم
ئىشىكتە، ئۆزۈم دەككە - دۈككە ئىچىدە.
كەچتە باشقىلار ئىشتىن چۈشەرگە يېقىن
يەنە تالاغا جۆنەيمەن. يەكشەنبە كۈنلىرى
ئۆيدىن ئەتىگەندىلا چىقىۋالىمەندە كەچكىچە
ئۆيگە قايتمايمەن.

ئۆزۈم سەرسانمەن، لېكىن كۆڭلۈم
نېمىگىدۇر خۇشال. ئويلاپ باقسام، ئۆزئېتىم
ۋە ئۆز ئەركىمنى تېپىۋالغانلىقىمىنىڭ
خۇشاللىقى ئىكەن، كۆڭۈل ئازادىلىكى ۋە
ئۆز ئەركى بويىچە ياشاشنىڭ شادلىقى ۋە
قىممىتىنى پەقەت شۇ كۈنلەردىلا تولۇق
چۈشەنگەندەك بولدۇم.

مانا شۇ سەرسان كۆلىرىمىنىڭ بىرىدە كىمدۇر بىرى ئۆيۈمنىڭ ئىشىكىنى تۆيۈق سىز چېكىپ قالدى. قەھەز دۆۋىسى ئىچىگە چۆكۈپ كەتكەنىكەنمەن، چۆچۈپ كەتتىم. سائەتكە قارىسام تېخى چۈش بولماپتۇ. مېنىڭ ئۇ «ئاھ، قەدىرلىكسىم» ئاداەتتە بۇنداق چاغلاردا ئىشتا بولاتتىم. لېكىن ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ، دوختۇر خەق دېگەنىنىڭ ئىش ۋاقتى بىلەن دەم ئېلىش ۋاقتىنى ئايرىپ بولمايدۇ. ئۆزۈم دەكىكە - دۇككىگە قالدىم، لېكىن يەنە: خېلى ۋاقىتمۇ ئۆتتى، ئەمدى بىرەر نەرسىنى سېزىپسۇ بولغاندۇ، مۇبادا راستلا شۇ كەلگەن بولسا كەپىنىڭ ئوچۇقىنى قىلىپ يولىغا سېلىپ قويياي» دېگەن ئوي بىلەن بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىمدە ھەيران قالدىم. قارىسام، رايونلۇق نىكاھ ئىشلىرى بۆلۈمىدىكى ھېلىقى ئاچچىقى يامان ئايال ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپتۇ. مەن ئۇ ئايالغا سالام بېرىپ دەررۇ ئۆيگە باشلىدىم. ئۇ ئۆيگە كىردى ۋە ئۆيلەرگە تازا بىر سەپسېلىۋەتكەندىن كېيىن دۇئانغا كېلىپ جايلاشتى، چاي دەملىدىم، پاراڭنى ئۆزى باشلىدى. بۇ ئايال بۈگۈن نېمىشقىدۇر خۇشال كۆرۈندى. تاغدىن - باغدىن سۆزلەشتۇق. مېنىڭ ئايالىمدىن ئاجراشقانلىقىمنى ئەھۋالىمغا ئالاھىدە قىزىقتى، ھەممىنى ئەينى بىلەن سۆزلەپ بەردىم، لېكىن «ئاھ، قەدىرلىكسىم»نى ئۇنداق ئاتىماي بىرقىز دەپلا تونۇشتۇردۇم. كۆڭلى شۇنچە ياخشى بىرقىزنى باشقىلارنىڭ ئالدىدا زاكىلىق قىلغۇم كەلمىدى. ئايال گەپلىرىمنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلىدى، ئاردىلاپ - ئاردىلاپ سوئال سوراپ قويياتتى. دەسلىپىدە ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغىنىم ئۈچۈن مېنى ھەدىلەرچە كايىدى، مۇشۇنداق سەرسانلىقنى تىنىلەپ تاپقىنىم ئۈچۈن كۆلدى. ئاخىرىدا، بۇنداق ئۆتكۈر بىرىدىكە بولمايدىغانلىقنى، ئۆزۈمنىڭ سۆپەتكە يارىشمايدىغانلىقنى، سالامەتلىك ۋە ئىجادىيەتچىگە تەسىر يېتىدىغانلىقنى بولۇپمۇ جەمئىيەتتە تەسىرى ياخشى بولمايدىغانلىقنى كۆيۈپ - پىشىپ چۈشەندۈردى. مەن ئۇنىڭدىمۇ قۇلاق سېلىپ ئولتۇردۇم. ئۇنىڭ گەپلىرى ئۆتكۈر بولسىمۇ تونۇشتۇرۇش ماھىمۇ بەك تاتلىق تېتىپ كېتىۋاتقىنى يوقتۇ، لېكىن ۋاقتى سائىتى كەلمىگىچە مۇشۇنداق ياشىماي ئامال قانچە، دەپ ئويلاپ ئولتۇردۇم. كېيىن ئۇ ئايال ئۇشتۇمتۇت سوراپ قالدى:

- بېشىگىزدىن نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتۈپتۇ. ئۆزىگىز خالىغان يولىنىمۇ مېڭىپ بېقىپسىز. ئادەم دېگەن ئۆزىنىڭ ھەممىلا ئىشىنى ئۆزى قىلىپ كېتەلمەيدۇ. بۇ قېتىم مېنىڭ مەسلىھىتىمگە قۇلاق سالامسىز؟

- مەسلەن سىز ماڭا قانداق مەسلىھەت بېرىسىز؟ - مەن ھەيران بولدۇم. ئايال سىرلىق كۈلۈمسىرىدى:

- مەن سىزگە زىيانلىق مەسلىھەت كۆرسەتمەيمەن، سىزگە پايدىسى تېگىدىغان مەسلىھەت.

مەن تېخىمۇ ھەيران بولدۇم. ئايال چايىدىن بىر ئۆتلىدى.

- مەن ناھايىتى ياخشى بىلىدىغان بىر قىز بار ئىدى، ئۆزى باھاسىز بىر قىز. ھەممە جەھەتتىن ئويلاپ شۇ قىزنى سىزگە لايىق كۆردۇم. بايىقى سۆزلىشىپ قارىسام، مېنىڭ ئويلىغانلىرىم ناھايىتى تۇغرا ئىسكەن. بۈگۈن شۇ قىزنى سىزگە سايە قىلىپ كەلدىم. ئۇ قىز ئۆتكۈزدا كۆيۈپ، سۈيىگىزدە پىشالايدۇ، جىمى

ئېغىرچىلىقىڭىزنى كۆتۈرىدۇ. ئىشقىلىپ ھەممىجەھەتتە سىزگە ياپ كېلىدۇ...قانداق؟

ماڭا بەك ئۇشتۇمتۇت تۇيۇلغاچقا تىكىر-قاپ قالدىم. ئۇنچىقىددىم.

-ئىككى خىيال بولماڭ، چوقۇم رازى بولىسىز. ئەمدى «ياپىسام پىشارمۇ، كۆمسەم پىشارمۇ» دەيدىغان ۋاقىت ئەمەس، مېنىڭ دېگىنىمچە قىلىڭ، - ئايالىنىڭ يايىقى مەسلىھەت تەلەپپۇزى ئەمدىلىكتە بۇيرۇق تۇسىنى ئالدى.

-ھە...ئۇ...ئۇ قىز كىم؟ ئېتى نېمە؟ نەدە ئىشلەيدۇ؟ ...ئۇ قىز ماڭا قانداق قارايدۇ؟... مەن... مەن بۇلارنى بىلمىسەم سىزگە نېمە دېيەلەيمەن؟- دېدىم مەن تەڭتەس بولۇپ.

- بۇلارنى ھازىرلا بىلۈپلىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، ئاۋۋال ئۇ قىز بىلەن كۆرۈشۈپ بېقىڭ، تونۇشۇۋالغاندىن كېيىن سوراپ بىلىدۇ. قىز تەرەپتىن خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى تولۇق بىلىدۇ. بۇ ئىش ھازىر سىزنىڭ ماقۇللۇقىڭىزغىلا باغلىق، - دېدى ئايال سومكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋېتىپ.

- ئۇ قىز بىلەن قاچان ۋە نەدە كۆرۈشۈمەن؟ - مەن تەئەججۈپ بىلەن سورىدىم. ئايال سومكىسىدىكى خاتىرىسىنىڭ قېتىدىن بىر تال باغاقچىنى سۇغۇرۇپ ئالدى:

- ھەممىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم. بۇگۈن چۈشتە «گۈلزار» تېياتىرخانىسىدا بىر چەت ئەل تېياتىرى ئويناماقچى، مانا بىلەت. مۇشۇ بىلەتتىكى ئورنىڭىزنى تېپىپ ئولتۇرىسىزلا بولىدۇ. سىزنىڭ سول يېنىڭىزدىكى ئورۇن ئۇ قىزنىڭ. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ھەممە سىر مەلۇم بولىدۇ، - ئايال سائىتىگە قاراپ قويدى، - يەنە بىر سائەت ۋاقىت قالدى، مەن قايتاي. سىزمۇ قەغەز - قەلەملىرىڭىزنى يىغىشتۇرۇپ بۇ خاسىيەتلىك ئۇچرىشىشقا تەييارلىنىڭ.

ئايال ئورنىدىن قوزغالدى. مەن ھېلىقى تېياتىر بىلىتىنى چاڭگالىمغىنىمچە ھاڭۋېقىپ قالدىم.

- ئۇنچە ھودۇقۇپ كەتمەڭ، ئوغۇلبالا دېگەن دادىل بولىدىغان. بۇنداق ئىشتا چەبدەس بولمىسا بولمايدۇ، سەللائەزمىلىك قىلىسىڭىز ئۇ قىز يامانلاپ كېتىپ قالىدۇ جۇمۇ! - ئۇ ئايال ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ دېدى، - ئىشلىرىڭلار ئەپلىشىپ قالسا مېنى مېھمان قىلىشنى ئۇنتۇماڭ.

- خەير - خوش ھەدە، مېھمان قىلىش سىزدىن ئايلانسۇن! بۇ قېتىم قاندىقىغا ئۇچارمەنكىنتاڭ.

- خاتىرىڭىزنى جەم قىلىڭ. ئەمدى تازا كۆڭۈلدىكىنى تاپتىڭىز، سىزگە ئاشۇ قىزلا ئاش بولىدۇ، باشقىسى بىكار، - ئۇ ئايال خوشخۇيلۇق بىلەن كۈلگىنىچە پەلەمپەيدىن ياش قىزلاردەك تاراقلاپ چۈشۈپ كەتتى. مەن قولۇمدىكى بىلەتكە تىكىلگىنىمچە خىيالغا پېتىپ ئۇزۇنغىچە تۇرۇپ قالدىم. قىزىقىش ئۇستۈن كەلدى: «بوپتۇلا، بارسام بارمايمەن، ئۇنىمۇ كۆرۈپ باقاي، يۈكنى تارتسا ئات تارتىدۇ، سەندىن كەتسە دېرت - ۋۇ-ۋۇ! دېگەندەك مەندىن نېمە كېتەتتى» دېگەندەك قارارغا كەلدىم ئۆزۈمچە.

تېياتىرخانىنىڭ ئالدىدا ئادەملەر مىغ - مىغ قىلاتتى. بىلەت بەك قىس بولسا كېرەك، ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ بولغىچە «ئون سوم بېرەي» دەپ نەچچىسى ئەگىشىۋالدى. مەن قىستىلىپ - سوقۇلۇپ يۈرۈپ ئىشىكتىن ئاران كىرىۋالدىم. تاماق يەيمەن دەپ كېچىكىپ قالغانىدىم. تاماشىبىنلار ئولتۇرۇشۇپ بوپتۇ.

زالنىڭ ئىچى غۇۋا يورۇق ئىكەن، سىرتتىن كىرگەچكەدەك اللىقا ھېچنەرسىنى پەرق قىلالمىدىم. زالنىڭ ئىچىدىكى ئۆتۈشمىدە بىر-دەم تۇرۇۋېلىپ كۆزۈمنى كۆندۈرۈۋالغاندىن كېيىن دەم بېلىتىمگە قاراپ، دەم ئورۇندۇق نومۇرىغا سەپسېلىپ ئىزدەشكە باشلىدىم. بىر كەمدە رەت نومۇرىنى تاپتىم. تازا يېقىشى رەت ئىكەن. ئورنۇم ئوتتۇرىدا ئوخشايدۇ. مەن ئولتۇرۇشۇپ بولغان ئادەملەرنىڭ غۇدىراشلىرى ئىچىدە ئورۇندۇق ئارىلىقىغا قىسىلىپ، رەتنىڭ ئوتتۇرىغا قاراپ ماڭدىم. دېگەندەك، رەتنىڭ دەل ئوتتۇرىدا بىر ئورۇندۇق بوش تۇرۇپتۇ، نومۇرىنى سېلىشتۇرسام مېنىڭ ئورنۇم ئىكەن. مەن ئورنۇمغا جايلاشتىم ۋە بىر خىل دەككە - دۈككە ھەم ھاياجان ئىچىدە ھېلىقى ئايالنىڭ دېگىنى بويىچە سول تەرەپىمگە قايرىلىپ قارىدىم. قارىدىمۇ، چۆچۈپ كەتتىم، مېنىڭ يېنىمدا ئاجرىشىپ كەتكەن ئايالىم ماڭا ئۇمىد، قورقۇش، خىجالەت ۋە خوشاللىق ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بېشىمدىن بىر قاپاق سۇ تۆكۈلگەندەك پۈتۈن بەدىنىم جۇغۇلداپ كەتتى. ھېلىقى ئايالنىڭ ئويۇنمىنىڭ تېگىگە ئەمدى يەتتىم. بايىزە، ئۇ خوتۇن مېنى قويۇۋەتكەن ئايالىم بىلەن ئۇچراشتۇرماقچى بولۇپتىكەن - دە، ئۇنىڭ ئۇستىگە مېنى ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگۈزۈپ ... !

ئەخمەق قىلىنغىنىم ئۈچۈن يېرىلغۇدەك بولدۇم. مەن خوتۇنۇمغا كۆزۈمنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ بىر ئالايىدىم - دە، ئورنۇمدىن «غاچچىدە» تۇرۇپ كەتتىم. ئايالىم چۆچۈپ قولۇمغا ئېسىلدى. مەن ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋېتىپ تېياتىرخانىدىن ئارقامغا قارىماي چىقىپ كەتمەكچى ئىدىم. دەل شۇ چاغدا قۇلىقىمغا تونۇش ئاۋاز:

— ئاھ، قەدىرلىكىم! — دېگەن جان ئالغۇر سادا ئاڭلاندى. شۇ ھامان بەدىنىمگە تىترەك ئوۋلىشىپ چېكەمدىن مۇزدەك تەر قۇيۇلۇپ كەتتى.

مەن بېلەتنى ئېلىپ ئۆيىمىزگە بارسام يوق ئىكەنسىز. قارالاڭغۇ يەردە ئۇچرىشىپ...

ئۇ قىز مېنىڭ ئارقامدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانىكەن. مەن ئۇنىڭغا قايرىلىپ قارىشىغا جۇرئەت قىلالمىدىم.

— كېلىڭ، يېنىمدا بىر كىشىلىك ئورۇن بار. سىزنىڭ ئورنىڭىز قەدىرلىكسىم ...

«قەدىرلىكسىم» دېگەن سۆز بېشىمغا چوقماق بولۇپ تەگكەندەك بولدى، قۇلىقىم زىڭىلداپ، كۆزلىرىم چىڭقىلىپ تورلاشقاندەك بولدى. مەن يا چىقىپ كېتەلمەي، ياكى ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىيالماي ئۆرە تۇرۇپ قالدىم. قانداق قىلغۇلۇق؟

ئايالىم ئولتۇرغان يېردە بېلىكىمگە مەھكەم ئېسىلغىنىچە ئارقىسىغا غەزەپ بىلەن ھۇمايدى ۋە مېنى تېخىمۇ كۈچەپ ئورۇندۇققا تارتتى. مەن ئاشۇ «ئاھ، قەدىرلىكسىم» دېگەن جانغا جازا خىتابنى ئۇچىنچى قېتىم ئاڭلاپ قالماسلىق ئۈچۈن ئورنۇمغا ھاپىلا - شاپىلا ئولتۇرۇۋالدىم - دە، ئايالىم تەرەپكە سىغدۇلىپ ئۇنىڭ باغرىغا تىقىلدىم. شۇ چاغدا ئۇشتۇمتۇت بىر ئىسسىقلىق قەدىردان، يېقىملىق، بەك تونۇش بىر ئىسسىقلىق پەيدا بولۇپ ئاستا - ئاستا ۋۇجۇدۇمغا يېيىلدى. مەن ئايالىمغا قارىدىم، ئۇ چەكسىز بەختىيارلىق ۋە شادلىق ئىچىدە تېنىگە پاتماي قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق يېشى تارامىلاپ ئاقاتتى.

ئويۇن قانداق تۈگىدىكىن بىلمىدىم، چىراغ يېقىلدى. قارىسام، مېنىڭ ھېلىقى «ئاھ، قەدىرلىكسىم» ئاللىقاچان كېيىنىپ قاپتۇ. ئايالىم بىلەن تىياتىرخانىدىن چىقىپ ئولتۇقلىشىپ چىقتۇق. ئىشىك ئالدىغا چىقىشىم ھامان «دادا!» دېگەن ئاۋاز بىلەن ئوغلۇم ئۇچۇپ كەلگىنىچە باغرىمغا ئۆزىنى ئاتتى. مەن ئوڭنى باغرىمغا بېسىپ پۇراپ كەتتىم. ئايالىم بالام بىلەن ئىككىسىنى قوشۇپلا قۇچاقلىۋالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قويۇلماقتا ئىدى. بىر چاغدا قارىسام ئىكاھ ئىشلىرى بۆلۈمىدىكى ھېلىقى ئايال

كۈلۈمسىرىگىنىچە قايتا تېپىشقان ئۈچ دەردمەنگە قاراپ تۇرۇپتۇ. ئەسلىدە ئۇ ئايال ئايالىم بىلەن ئىككىمىزنى توغرىلاپ قويۇپ، ئوغلۇمنى ئېلىپ ئارقا رەتتە ئولتۇرغانىكەن. ئۇ يەردە ھەممە ئىشنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئۇ ئايالغا كۈلۈپ قولۇمنى سۇندۇم:

- رەھمەت، ھەدە...

ئايالىم ئۇ ئايالنىڭ مەڭزىگە ياشلىق مەڭزىنى ياقتى:

- ياخشىلىقىڭىزنى ئۆلگىچە ئۇنتۇمايمەن، ھەدە...

ئۇ ئايالنىڭ كۆزلىرىمۇ نەم بولدى.

- بەختلىك ياشاڭلار، مەڭگۈ ئايرىلماڭلار...

بىز ئۈچىمىز كۈلۈشكىنىمىزچە قول تۇتۇشۇپ ئۆيگە قاراپ ماڭدۇق.

× × ×

- ئورنىڭىزدىن تۇرمامسىز؟ قاچانغىچە ئوخلايدىكىن؟- دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ ئۇيغۇنۇپ كەتتىم، قارىسام، ئۆيۈمدە يېتىپتىمەن، ئالدىمدا ئايالىم كۈلۈپ تۇرۇپتۇ. ئويلاپ باقسام شۇنچىلىك ئۇزۇن ۋە قىزىق چۈش كۆرۈپتىمەنكى...

چۈشۈمنى يۇقىرىقى تەرتىپ بويىچە ئايالىمغا سۆزلەپ بەردىم. ئابالىمنىڭ قاپىقى تۈرۈلدى:

- نەدىكى بىمەنە چۈشنى كۆرۈپسىز، ئۆزىڭىزنىڭ كاللىسىدا بولمىسا ھەرگىز ئۇنداق چۈش كۆرمەيتتىڭىز... ئىزا تارتمايدىغان.

- خوتۇن، يەنە بىشەملىك قىلغىلى تۇردۇڭ، مۇشۇنداق قىلىۋەرسەڭ، چۈشۈمدە كۆرگەن ھېلىقى قىزلارنى ئىزدەپ كېتىپ قالىمەن جۇمۇا - مەن ئورنۇمدىن تۇرۇۋېتىپ چاقچاق قىلدىم.

- كەتسىڭىز كېتىۋېرىڭ، چۈشىڭىزدىكىدەك تىياتىرخانىغا ئالدىمغا بارارسىز شۇا - ئايالىم خۇشخۇيلۇق بىلەن كۈلۈۋەتتى.

- دادا، دادا، مېنى زادىلا تىياتىرغا ئاپىرىپ باقمىدىڭ، تىياتىرخانا قانداق بولىدۇ، بىزنىمۇ ئاپارغىنچۇ، - دادا!

بەش ياشلىق ئوغلۇم بىزنىڭ چاقچىقىمىزنى بۆلۈۋەتتى.

ئۇ توغرا ئېيتىۋاتاتتى. بالىمىز تۇغۇلغاندىن بۇيان ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ يا كىنوخانىغا، ياكى تىياتىرخانىغا بېرىپ باقماپتۇق. بالام تىياتىرخانىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدىكەن. ئۇ راست ئېيتىۋاتاتتى. توغرا، بۈگۈن يەكشەنبە، يېڭى سېلىنغان «بەخت» تىياتىرخانىسىغا بېرىپ ئويۇن كۆرەيلىچۇ؟ مەن خىيالىمنى ئايالىمغا ئېيتتىم. بۇ گېپىم بىلەن ئايالىمنىڭ گۈل قەھقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. بىز خۇشال - خۇرام كۈلكە - چاقچاق ئىچىدە ناشتىغا ئولتۇردۇق. ھەممىمىزنىڭ قەلبىگە ئائىلە، سۆيگۈ ۋە ئىناقلىقىنىڭ پۈتمەس-تۈگىمەس شادلىقى تولۇپ - تاشقانىدى. مەن ئاشۇ خۇشاللىق ئىچىدە ھېلىقى تۈگىمەس ۋە بىسەرەمجان ئۇزۇن چۈشلىرىمنى ئويلاپ قالدىم: «ھېلىمۇ ياخشى ئۇ پەقەتلا چۈش ئىكەن، ئوڭۇم ئەمەس ئىكەن. خۇداغا مىڭ قېتىم شۈكرى!» دېدىممەن ئىچىمدە. توۋا دەيمەن، بۈگۈنكى ناشتىلىق باشقىچىلا ھۇزۇرلۇق بىلىنىۋاتىدۇ - يا ماڭا!...

1990- يىل 10 - ئۆكتەبر، ئۈرومچى

قۇربان بارات

ۋارشاۋا

ۋارشاۋانى قىلدۇق سایاھەت،
تۇتۇق، بۇلۇتلۇق ئەتىگەنلىكى.
كەڭ كوچىلار ئازادە، جىمجىت،
ئاسفالىتتا
يالتىرايدۇ كۆمۈش سۇيىدەك،
نېپىزمۇز ۋە يامغۇر نەملىكى.
بۇكوچىلار يانتۇ، ئېگىز - پەس،
شەھەر ئورنى تۇزلەڭلىك ئەمەس،
ھە دېگەندە ئۇچراپ تۇرىدۇ
تەبىئىي دۆڭلەر،
يېشىل قىيالىقلار،
كونا ئۆستەڭنىڭ بۇزۇلمىغان ئىزى.
غوللۇق ئۆسكەن دوب دەرىخىنىڭ
بوۋايلارنىڭ قول تومۇرىدەك
كۆپۈپ تۇرىدۇ
يەر ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ چىققان
ئەگرى - بۈگرى قېرى يىلتىزى.
دەرەخزار ۋە چىملىقلار ئارا

قەد تىكلىگەن
چېركاۋلار
كونا - يېڭى قىرلىق بىنالار،
گويا
ياندىشقاندەك تاغدا قىيالار.
قورۇلىرىدا، چىمەنلىكىدە
ئۆستۈرۈلگەن شىمال ئارچىسى.
بۇ شەھەرنىڭ ھەممە يېرىدە
گىرەلىشىپ تۇرىدۇ بىللە
سەھرا قىزى، شەھەر يېگىتى
قۇچاقلىشىپ تۇرغاندەك گويا
شەھەر بىلەن قىشلاق پارچىسى.
خۇددى خىلۋەت قىشلاقتىكىدەك
دەرەخلەردە بار قاغا چاڭگىسى،
چاڭىلدايدۇ قاغىلار ئەركىن،
ئىنسانىنى كۆرۈپ قاچمايدۇ بەدەر.
سېغىزخان،
پىكاپلاردىن پىكاپقا قونۇپ،
لەپىلدىتىپ قۇيرۇقلىرىنى،
شاراقلاپ،
بەستىلىك كەلگەن شوپۇر يىگىتلەرگە
كۈچۈك يىتىلەپ ئالغان
سېرىق چاچ، كۆك كۆز قىزلارغا
ئۆزىچە،
يەتكۈزىدۇ قانداقتۇ خەۋەر...

قارىغاندا بۇندا پولەكلەر،
قۇرۇپ چىققان بۇ مەشھۇر شەھىرىنى،
بۇزماي، ئۆزگەرتمەي
يەر چىرايى، زېمىن ئەسلىنى.
يوقاتمىغان،
تارىخنىڭ ئېغىر سىلجىشلىرىدا
تەبىئەتنىڭ ئانا بەھرىنى.
ئۆزلىرى ئۆسكەن بۇ بۆشۈك بىلەن
شۇ تەقلىدتە
تۇتاشتۇرغان يېڭى نەسلىنى.

ئۇلارنىڭ بۇ كۆيۈنۈشىدە
ئانا يەرگە بولغان ھۆرمەت بار.
چېچىپ تۆزلىمىگەن،
ئويۇپ يۇرمىگەن،
گويا ئوغۇل ئۆز ئانىسىغا
تىغ ئۇرۇپ،
ئۆز قولى بىلەن قىلمىغاندەك ياردىدار.
قۇتۇپ نۇرىدەك پارلاپ تۇرىدۇ،
يېشىل چاقناشلار -
بۇ بۆشۈكتىن چاقنىغان نۇرلار.
يورۇتىدۇ كېچە ۋە كۈندۈز
قوش باشلىق بۇركۇت كەشتىلەنگەن
بايراقلىرىنى،
بۇ بۆشۈكتىن كۆز - كۆزگە كۆچۈپ،
شۇ كۆزلەرگە پاتمىغان نۇرلار.

ياۋروپاددىكى بۇ كىچىك مىللەت،
ئۆز ۋەتىنىدە ساقلىغان قىممەت.
يوق قىلالمىغان
ئۇلارنىڭ ئەركى ۋە ھوقۇقىنى،
ياۋروپانى قاپلاپ يامرىغان
ئۇرۇش ئوتلىرى،
قوشۇنلارنىڭ زوراۋانلىقى،
باسقۇنلار... يانغۇنلار...
ۋە مىللەتنىڭ بېشىدىن كەچكەن
رەڭمۇ - رەڭ قىسمەت.
تانكا بۇزۇپ ئۆتكەن كونا تام،
سېپىلدىكى ئوق تۆشۈكلىرى،
سۇنغاچ قىلىچ، دات باسقان قالقان،
توپ ئوقىدا كۆيگەن كۆتەكلەر
بۇ تارىختىن بېرىدۇ دېرەك.
تەبىئىتىنىمۇ ساقلىغان ئۇلار،
جەمئىيىتىنىمۇ ساقلىغان ئۇلار،
شۇ سوقۇلغانلاردا ئانا يېرىگە
بولۇپ پىداكار،
بولۇپ يار - يۆلەك.

خۇددى ئۇلارنىڭ چىملىقلىرىدەك:

ئېغىر يۈكلۈك تۆمۈر هارۋىلار
ئۆتسە يەنچىپ قالىدۇرىدۇ ئىز.
لېكىن،
هارۋا ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن،
يېشىل ئوتلار تىكلىنىدۇ تېز.
يەنە دېگىز يامغۇرى قۇيۇلار،
شامال يەلپۈر، قىزتتار قۇياش.
ئۇلار ئۆلمەيدۇ...
چۈنكى ئۇلارنىڭ
ئۆلمەيدىغان يىلتىزلىرى بار،
ئۆز زېمىنىدا،
تۈپراقتا چوڭقۇر –
بىر – بىرىگە كىرىشكەن تۈتاش...

× × ×

ئىززىتى چوڭ بۇ كېچىك منىلىەت،
مېنىڭ كۆڭلۈمدە قوزغىدى ھۆرمەت.

كۆلۈمسىرەش...

دۇنيا گۈزەل كۆلۈمسىرەيدۇ،
سۈزۈك تاڭدا بالقىسا قۇياش.
ئاسمان تۈتاش بولسا بۇلۇتسىز،
ۋە زېمىندا تۈمان بولمىسا،
يالتىراپ تۇرسا ئەينەككە ئوخشاش.
قۇياش ئۆزىمۇ كۆلۈمسىرەيدۇ،
كۆتۈرۈلگەندە يېڭى ئۇپۇقتىن.
كۆلۈمسىرەيدۇ،
تاغلار روشەن، ئورمانلار يېشىل
ئۇنىڭ نۇرى بەرگەن يورۇقتىن.
ئالتۇن نۇرلار ئەركىلەتكەندە،
شىلدىرلاپ يېنىڭ ئاققان ئېرىقتا،
ئوخچۇپ تۇرغان سۈزۈك بۇلاقتا،
تىنچ كۆللەر ۋە دېگىزلاردا –
سۇ يۈزىدە – يىراق – يېراقتا،
كۆلۈمسىرەش بولىدۇ پەيدا.
قىشنىڭ كۈنى يېڭى ياغقان قار،

شۇ نۇرلاردا كۆلۈمسىرەيدۇ،
كۆلۈمسىرەر ھەتتا،
قاتقان تېمىز، سۈپسۈزۈك مۇزلار،
سوغۇق چېچىپ تۇرسىمۇ گەرچە،
يەنىلا
كۆكۈللەرنى قىلىدۇ شەيدا.
كۆلۈمسىرەشكە ئوخشاپ كېتىدۇ،
گۈل غۇنچىسىنىڭ ئېچىلىشىمۇ،
چېچەكلەردە كۆلۈمسىرەتىر بار.
ئۇ بولىدۇ كۆزدە، لەۋلەردە،
نەپرەت، ئۆچمەنلىك، قىساس يوق يەردە،
گۈلدەك ئېچىلىپ تۇرغان چىرايدا،
قىزغىنلىقتا، سەمىمىيەتتە،
ئىستەكلەردە كۆلۈمسىرەش بار.
كۆلۈمسىرىگەن لەۋگە ئوخشايدۇ،
ئورغاقتەكبولۇپ چىققان يېڭى ئاي.
تولغان ئايىنىڭ ئۆزىمۇ يەنە –
كۆلۈمسىرىگەن ئوچۇق بىر چىراي.
كۆلۈمسىرەيدۇ تۇندە يۇلتۇزلار،
تاڭدا چولپان كۆلۈمسىرەيدۇ.
ئۇ، دۇنياغا نۇرلىنىپ قاراپ،
شۇ ئېگىزلىكتە جىمجىت ۋە تەنها،
دۇنياغاتېنچلىق،
ئىنسانلارغا بەخت تىلەيدۇ...
سالام بىلەن كۆلۈمسىرىدى،
ۋارشاۋادا بىزگە پولەكلەر.
ئىنتىلدى
تونۇشماققا، سۆھبەتلەشمەككە،
بىلدۈرمەككە قىزغىن ئىستەكلەر.
چۈنكى بىز مېھمان،
ئۇلار كۆرۈپ باقمىغان ئۇيغۇر،
ۋارشاۋانى كۆرمەككە كەلگەن
ياخشى نىيەتلىك، خەيرىخاھ ئىنسان.
بىراق بىلمەيمىز پولەك تىلىنى،
بىزنىڭ تىلىمىزنى ئۇلار بىلمەيدۇ،

پەقەت ئەلالىق كۆلۈمسىرەيدۇ.
ئاشۇ قىزغىن كۆلۈمسىرەشتە،
سەپسىرىمىزگە ئاق يول تىلەيدۇ.
ئاخىر، ھەممىمىزمۇ ئىنسان - دە!
ھېس ئەتتىمكى،
ئەدە بولسا بۇ كۆلۈمسىرەش،
بولسا پەقەت ئادەملەر ئارا
بولمايدىكەن تېنەش - تەمتىرەش...

ئالدىراش بۇلۇتلار

يات ئاسمانغا كۆز تاشلىدىم مەن ھەيران بولۇپ،
كۆرگەنلىرىم - دەريا كەبىي ئالدىراش بۇلۇت.
دولقۇن بولۇپ پۈتۈن كۆكنى قاپلاپ ئۆتمدۇ،
چاپقان كىيىك پادىسىدەك تاخلاپ ئۆتىدۇ.
قايناممۇ بار، قۇيۇنمۇ بار ئۇچۇشلىرىدا،
زامانلىشىپ يەرۇ - كۆكنى قۇچۇشلىرىدا.
زەن پەسلەپ شالاڭ يامغۇر تۆكۈپ ئۆتىدۇ،
بەزەن ئاپئاق پاختا بولۇپ كۆلۈپ ئۆتمدۇ.
يەڭگىل ئېقىن ئۆلكىلەردىن ئۆلكىگە ئۆتەر،
دېڭىزلاردىن چىقىپ يەنە دېڭىزغا كېتەر.
ھەيدەپ ئۆتەر قۇدرەتلىك، تېنىمسىز شامال،
زېمىنىدىكى ھاياتقىمۇ ئوخشايدۇ بۇ ھال.
ياۋروپانىڭ كۆكىدىكى بۇلۇت كارۋىنى،
بىر پىكىرنىڭ قاينىمىغا باشلىدى مېنى:
ئادەملەرمۇ، ئۇچۇپ ئۆتكەن بۇلۇتتەك تۇتاش
ئەتىگەندىن ئاخشامغىچە ئىكەن ئالدىراش.
ئالدىرايدۇ ئىشلىمەككە ۋە ياراتماقىقا،
ئوقىماقىقا، ئۆگەنمەككە، ئەقىل تاپماققا.
بەيگىدىكى ئاتتەك چاپسان چېپىپ تۇرىدۇ،
شۇ چېپىشتىن بايلىق، بىلىم تېپىپ تۇرىدۇ.
پۈتۈن ھايات مارافۇنچە يۈگۈرۈش، رىقابەت،
ئولتۇرۇش ۋە ئاستا ماڭماق كەلتۈرەر ئاپەت.
يۈگرىگەچكە تېز ئاقىدۇ تومۇرلاردا قان،
ھەرىكەتلىرىچە بەدەس، كۆچلۈك، پۈت-قولى چاققان.
ھازىر ماس-تالماس، كۆزى روشەن، مىجەزى تېتىك،
ۋە ئەقلىمۇ بىلەپ تۇرغان قىلىچتەك ئىتتىك.
شۇڭا ساۋەت - مىنۇتلارنى بىلىدىكەن جىسان،
بۇ قىتئەدە نەپەس ئېلىپ تۇرغان ھەرئىنسان.
ئۆتكۈزمەسكەن ئۆزئۆمرىنى كېلەر ۋەكەلمەس،
ئالتۇن سوردىسالڭ بېرەر، ئەمما ۋاقىتنى بەرمەس.
قانغا سىڭگەن بۇ خاراكتېر، بۇ قەيسەرئادەت،
يەر شارىنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆزگەرتتى غايىەت.
تۆمۈر يوللار، ئاپتوموبىللار ۋە پاراخوتلار،
ئېلېكتىردىن كەلگەن قۇۋۋەت، چاقنىغان ئوتلار،
تېلېفون ۋە تېلېگرافلار، رادىئو، تېلېۋىزور،
تانكا، توپلار، راكېتالار - قۇدرەتلىك، زور،
فابرىكىلار-كۆك ئاسمانىنى قاپلىغان تۈرخۈن،
زامانىۋى ھۈنەر-سەنئەت نۇرغۇن ۋە نۇرغۇن،
ئاپتوماتىك قورۇلمىلار ۋە ئېلېكترون،
كەلدى ئاشۇ خاراكتېردىن ھازىر ۋەبۈرۈن...

× × ×

قانغا سىڭگەن بۇ خاراكتېر، بۇ قەيسەر ئادەت،
يەر شارىنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆزگەرتتى غايىەت.

دەرەخ ۋە بىنا

ۋارشاۋادا كۆردۈم بىر كۈن،
يېڭى بىر بىنا.
شەكلى ئۇنىڭ ئەگمەچ پۈتۈن -
ئىگىلگەن ئوقيا.
تۆپۈلۈككە بىر قاراپلا
بىلىدىم ھەممىنى:
بىر تۈپ دەرەخ بەلگىلەپتۇ
ئۇنىڭ شەكلىنى.
يېڭى بىنا قۇرغۇچىلار
ئىگەن كەڭ قورساق.
بۇ دەرەخنىڭ كۆكلىشىنى
قويماپتۇ توساپ.
ئۇنىڭ ياشاش ھوقۇقىنى
ئاسراپ قەلبىدىن،
يوغان تۆشۈك قالدۇرۇپتۇ

مەرمەر لەمپىدىن.
يىلتىزىنى باسماي ئۇنىڭ
ئەگىپ ئۆتۈپتۇ.
تۇپراق، ئاپتاپ، يامغۇر بىلەن
تەمىن ئېتىپتۇ.
ئۇ تۆشۈكتىن چىقىپ دەرەخ
كۆكنى بويلاپتۇ.
بىنانىڭمۇ ھېچىيىرىنى
توساپ قويماپتۇ.
يۈكسەك بىنا يالتىرايدۇ،
دەرەخمۇ يېشىل.
بىر مەنزىرە ھاسىل قىلغان
ئىناق ۋە ئىجىل.
بىر - بىرىگە ھۆسىن بېرىپ
كۆكنى بويلىغان.
قۇرغۇچىلار باشتا بەلكى
شۇنداق ئويلىغان:
دۇنيا، زېمىن ھەممىمىزنىڭ،
ئۇنىڭ باغرى كەڭ.
نېمە ئۆسكەن بولسا ئۇندا
ياشاش ھەققى تەڭ.
ئۆتەلەيدۇ ھەممە بىللە
ئىناق سىغدىلىپ.
ھاجەت ئەمەس تالاش قىلماق،
قولغا تىغ ئېلىپ.
ئۆزى ئۆچۈن ئۆزگىلەرنى
ئەيلىسە قۇربان،
قۇرىمامدۇ يېشىل دۇنيا
بۇ كۆكلەپ تۇرغان؟

ئادام- مىسكىۋىچنىڭ ھەيكىلى

بويسۇنماس مەغرۇر بېشى قەد كۆتۈرۈپ ئۇنىڭكى
ئالىكساندىر قۇببىسىدىن ھەم ئېگىزرەك يۈكسەلگەن.
ئا. س. پۇشكىن — «ھەيكەل»

مەشھۇر پولەك شائىرىنىڭ ھەيكىلى
رىشاتكىلىق بىر قورودا يۈكسەلگەن.

ئارقىسىدا بىنا - قىرلىق ئۆگزىلىك
گويا ھەيكەل تىك قىياغا يۆلەنگەن.
قورو ئىچى يېشىل چىملىق، گۈلزارلىق،
ۋە ئىككى تۈپ دەرەخ ئۆسكەن نەۋقىران.
ھەيكىلىندە خىياللارغا بېرىلگەن،
قەلەم بىلەن جەڭگە چىققان قەھرىمان.
يېقىن يەردە كونا شەھەر سېپىلى،
مۇخلار ئۆسكەن، يامغۇرلاردا كۆكەرگەن.
سېپىل بىلەن ھەيكەل گويا ياندىشىپ،
بىر تارىخنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرگەن.
تار كوچىدىن ئۆتكەن بارچە پولەكلەر،
شائىرىغا بىلدۈرىدۇ ئېھتىرام.
ئۇنىڭ ئۇلۇغ سۈكۈتىنى بۇزمايدۇ،
ئالسۇن دەيدۇ خىياللاردا ئۇ ئارام.
ئۇ يېپىنغان توننىڭ كەڭرى پەشلىرى
خۇددى بۈركۈت قاناتىغا ئوخشايدۇ.
مۇنداق ئۇچقۇر قاناتى بار بۈركۈتلەر
مەملىكەتنىڭ بايرىقىدا توختايدۇ.
ھە، ئەلۋەتتە، شائىر دېگەن بىر بايراق،
ھەر بىر مىللەت تارىخىدا كۆتۈرگەن.
ياكى ھەيكەل ئۆز يېرىدە ھەر زامان،
كۆز يەتكۈسىز تىك قىيادەك يۈكسەلگەن-
بولغان بولسا ھاياتىدا ئەگەر ئۇ
ئۆز خەلقىغە ۋاپادار ۋە يار - يۆلەك.
ۋە ئانىسى - مىللىتىنىڭ قەلبىدە
ئۇرۇپ تۇرغان قايناق قانلىق بىر يۈرەك.
خۇددى شۇنداق شائىر - ئادام. مىسكىۋىچ،
قوللىرىدا ئەنە شېئىر كىتابى.
بۇ كىتابتىن ياڭراپ تۇرار جاھانغا،
ئۇنىڭ پىكرى، كۈيلەشلىرى، خىتابى.
ياڭراپ تۇرار تاغدىن يانغان سادادەك،
لاچىن كەبىي، بۇلبۇل كەبىي سايراشلار.
ئوكياندەك ئۆركەشلىگەن ھاياجان،
قەھرۇ - غەزەپ، پارتلاشلار، قايناشلار.
مۇھەببەتنىڭ شېرىن سۆزى ئۇنتۇلماس،

قىيىندىداشلىق، بۇرادەرلىك، يولداشلىق.
تىرىك جانلىنىڭ غېمى بىلەن ئازابى
ھەم بىچارە ئىنسانلارغا ھېسداشلىق.
تارىخ، مىللەت تۇغرىسىدا ئويلىنىش
ۋە خورلۇقتىن ئۇرغۇپ چىققان بىر پىغان.
چاقماق كەبىي ئوتلۇق ئەقىل، خىيالىلار
ۋە ئاۋامنى ئويغاتقۇچى زور چۇقان.
ئۆسكەن يەرنىڭ، دېگىز بىلەن ئورمانلىقنىڭ
گۈزەل تىلدا كەشتىلەنگەن تەبىئىتى،
دەريادىكى مەڭگۈ ئېقىن، بۇلاقنىڭ
يەر تېگىدىن ئۇرغۇپ چىققان شەربىتى ...
بۇ كىتابتىن ياگىراپ تۇرغان بۇ ھەمە،
مەڭگۈ تىنماس بىر ساداغا ئوخشايدۇ.
ھېچكىم بىلمەس، شائىرلاردا بۇ سادا
ئايسى زامان تىنغان، قاچان توختايدۇ؟
بۇ شائىرنىڭ ھاياتىنى بىلمەن،
ئۇ ئۆمرىدە ئايلانغان شۇ ساداغا.
ئوت ئىچىدە ئۆتكەن ئۆمرى ۋە كۆيگەن،
ئۇچقۇنلىرى تاراپ كەتكەن ھاۋاغا.
ئۇ كىم ئۈچۈن ياندى، قانداق ئۆرتەندى،
پولەك خەلقى كېيىن بۇنى چۈشەنگەن.
ئۆزلىرىگە ئۇنىڭ پارلاق بىر سەنئەت،
ئۆڭكەس بايراق بولغىنىغا ئىشەنگەن.
بۇ ھەممىسى بولغان پەقەت بۇ شائىر
سوقۇلاردا ئازاب بىلەن ئۆلگەندە.
كىمنى كۆمۈپ قويغىنىنى بىلمىگەن،
ئۇنىڭ ئاددى تاۋۇتىنى كۆمگەندە.
ھاياتىدا بولسا زەربە بېرىشكەن،
زادىگانلار بىلەن ئەخمەق كىنەزلەر.
ۋە ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا ئايلانغان
لالما ئىتلار بىلەن ساتقىن مىرەزلەر.
غەيۋەت بىلەن ھاقارەتتە قالدۇرۇپ،
سۈيىقەستلىك توزاق قۇرغان ھەممىدە.
قارا تۆھمەت تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ،
چوڭقۇر يارا ھاسىل قىلغان قەلبىدە.
چۈنكى غالىب، قۇدرەتلىك ئۇ ئەقىل
ئەقىلسىزدە قوزغاپ قويغان دۈشمەنلىك.
كۈندەشلىك بار تالانت بىلەن شۆھرەتتە،
قابىلىيەتنى ئىز قوغلايدۇ ئۆچمەنلىك.
خۇددى بولۇق بولغان ئالما مىسالى،
تاش ئاتىدۇ، شاخلىرىنى قايرىدىدۇ.
قاغا قونۇپ چوقىلايدۇ، قۇرۇتمۇ
يامىشىدۇ، ئۆز رىسقىنى ئايرىدىدۇ ...
تالان - تاراج قىلىپ شۇنداق شائىرنى،
قانداق ئۆلدى ۋە ئۆلتۈردى، بىلمەيدۇ.
كېيىن بولسا، بايراق قىلىپ كۆتۈرۈپ،
سەلتەنەتلىك ھەيكەللەرنى تىكلەيدۇ.
شۇنداق بولغان پولەكلەرنىڭ پەرزەنتى -
شائىر ئادام. مەسكىۋىچنىڭ تەقدىرى ...

1989 - يىل يانۋار، ۋارشاۋا

ئىسادورا. دونكاننىڭ ئىلھامى بىلەن

(ئى. دونكاننىڭ «ئۆمرۈم» ناملىق ئاپتوبىئوگرافىيىسىنى ئوقۇشتىن ئالغان تەسىراتلىرىم)

ئەنۋەر توختى

«زامانىۋى ئۇسسۇل»دىن گەپ ئاچساق، ئۇھازىربىزگە ناتونۇش ئەمەس، ئۇنىڭ غەربىنىڭ ئۇسسۇل مەدەنىيىتىگە ئايلانغىنىغا 80 نەچچە يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بارغانسېرى گۈللەپ-باراقسان بولۇپ، قارا تەنلىك، ئاق تەنلىك، بېغىررەڭ ۋە سېرىق تەنلىك ئەللەرنىڭ ئۇسسۇل مەدەنىيىتىگە خۇددى لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان ئوتتەك ھالەت بىلەن تەسىر قىلماقتا. لېكىن مۇتەپەككۇر، ئىنقىلابچى، زامانىۋى ئۇسسۇلنىڭ ئاساسچىسى ئىسادورا. دونكان خانىمنى - بۇ ئامېرىكىلىق

زاتنى بىلىدىغانلار ئانچە كۆپ بولمىسا كېرەك؛ بولۇپمۇ ئۇنىڭ غەيرەت - شىجائەت بىلەن قېزىپ، ئېچىپ، كېڭەيتىپ، يېڭىلاپ، گىرىلارچە بىر تەرەپلىمە قاراشلارغا پىسەنت قىلماي، كونا ئەقىدىلەرگە تاقابىل تۇرۇپ ئەنئەنىۋى «پەرھىز»لەرنى دادىل بۇزۇپ، ئىسلاھ قىلىش داۋامىدا يېڭى ئەنئەنە بەرپا قىلغانلىقىنى چۈشىنىدىغانلار تېخىمۇ ئاز بولسا كېرەك. ئەگەر بىزنىڭ كەسىپداشلىرىمىز ئىسادورا. دونكان خانىمنىڭ «ئۆمرۈم» نامالىق تەرجىمىھال ئەسىرىنى ئوقۇپ كۆرىدىغان بولسا، مەلۇم پايدىلىق ئىلھاملارنى ئېلىشى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىمىزدە كەم بولۇپ تۇرغان نەرسىلەرنى تاپالىشى مۇمكىن.

ئى. دونكاننىڭ 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئامېرىكىدا پەيدا بولۇشقا باشلىغان «زامانىۋى ئۇسسۇل»لىرى (ئۆز ۋاقتىدا «ئەركىن ئۇسسۇل» دەپ تەرىپلەنگەن) ئەنئەنىۋى كلاسسىك بالېت ئۇسسۇلىنىڭ ئىسيانكارى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىققان، ئۇ شۇ چاغدىكى بۇرژۇئا شەخسىيەتچىلىكى مەدەنىيىتى ۋە ماشىنىلاشقان سانائەت مەدەنىيىتى راۋاج تېپىۋاتقان مۇئەييەن دەۋرنىڭ مەھسۇلى. ئى. دونكان ئەنە شۇ دەۋرنىڭ رېئاللىقىنى ئۇسسۇل سەنئىتىدە گەۋدىلەندۈرۈپ بەردى. ئۇ ئەنە شۇ رېئالىزم روھىنىڭ تەسىرىدە شۇ زاماننىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدە چوڭقۇر ئۆزگىرىش پەيدا قىلدى: ئۇسسۇل جەمئىيەتكە پەرداز بېرىدىغان بېزەك بولۇپلا قالماستىن، رېئاللىققا، ئىنسانىي ھاياتقا چىراي ئاچىدىغان سەنئەتكە ئايلاندى. دونكان خانىمنىڭ يېڭى پەدىدىكى ئۇسسۇللارنى بارلىققا كەلتۈرۈش يولىدىكى غەيرەت-شىجائىتى، قىلغان ئەجرى بىھېسابتۇر. «ئۇچلۇق كەش»لەرنى، سېلىنىپ تۇرىدىغان «ھەرىر كۆڭلەك»لەرنى، لەيلەپ تۇرىدىغان «ھەرىر رومال»لارنى تولا كۆرۈپ ئادەتلىنىپ كەتكەن كىشىلەر دونكانغا - يالىڭاياغ، يالاڭ بوي، ئۈستىگە پەقەت يۇنانچە توننىلا يېپىنچا قىلىۋېلىپ ئىچكى ھېس-تۇيغۇلىرىنى ئەركىن - ئازادە ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن بىمالال ئىپادىلەپ بېرىۋاتقان بۇ «ئاسىي» - «ئىسيانكار»غا دەسلەپكى چاغلاردا گۇمان بىلەن ھەتتا نەپرەت بىلەن قارىدى.

ئىنسان ئۆزىنىڭ ھاياتىدا بەزى چاغلاردا شۇنداق ئەھۋاللارغا دۇچ كېلىدۇ: قانداقتۇر بىر خىل ئارزۇ سىزنى ئۆزىڭىزگە تونۇش بولمىغان، ھەتتا خەۋپ - خەتەر چىقىش ئېھتىمالى بولغان يات بىر جايغا قەدەم تاشلاشقا جەلپ قىلىدۇ. ئەنە شۇنداق بىر پەيتتە، ئادەت كۈچى ۋە شۈكرى قانائەت خاھىشى سىزنىڭ ئالدىڭىزنى توسماقچى بولىدۇ. ۋەھالەنكى، دونكان ئۇنداق توسقۇنلۇقلارغا باش ئەگمەي، يات-يېڭى جايغا قەيسەرلىك بىلەن ئاتلىنىپ، ئۆز ۋاقتىدا بالېت ئۇسسۇلىدا ئۇدۇم بولۇپ كەلگەن كونا قېلىپلارنى بۇزۇپ تاشلاپ، رېئال تۇرمۇشتىن چەتنەپ كەتكەن مەزمۇنلارنى چىقىرىپ تاشلاپ، ئۇسسۇل سەنئىتىنى ئەنە شۇنداق ئەنئەنە ئىسكەنجىلىرىدىن ئازاد قىلىشقا بەل باغلىدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئىنساننىڭ يۈرىكىدىكى چىن زەۋق ۋە شەۋقنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان پەدە-شەكىللەرنى ئىزدەپ، ئۇسسۇلنى ياسىمىلىقتىن ئەينى تەبىئىيىتىگە قايتۇرۇپ كېلىشكە تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ مەنبەسى بولغان قەدىمكى يۇنان سەنئىتىدىن ئىلھام ئېلىشقا تىرىشتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ئويناشقا قانداق كىرىشكەنلىكى ۋە ئۇسسۇلنى قانداق ئويناش لازىملىقى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «...چوڭ ئانام يۇرتىمىز ئېرلاندىيىدىكى قەدىناس ئائىلىمىز ئېسىگە كېلىپ قالسىلا ئېرلاند غەزەللىرىنى ئوقۇيتتى، ئېرلاند پەدىلىرىدە شوخ ئۇسسۇل ئويناپ كېتەتتى. مەن بولسام: ئېرلاند پەدىسىدە ئويناۋاتقان بۇ شوخ ئۇسسۇللارغا غەربنى گۈللەندۈرگەن ئىندىئان بوز يىگىتلىرىنىڭ جەڭگە ئاتلانغان چاغلاردىكى باتۇرلۇقلىرى، جاسارەتلىرى سىڭدۈرۈلۈپتۇ، دەپ ئويلايتتىم... چوڭ ئانامدىن ھەر خىل پەدىدىكى ئۇسسۇللارنى ئۆگەندىم، شۇ ئۇسسۇللارغا ياش ۋەتىنىم ئامېرىكىغا بولغان كۈچلۈك مېھرىمنىمۇ سىڭدۈردۈم.

ئاخىرىدا ھايات توغرىسىدا ۋېتمانىنىڭ① شېئىرلىرىدىن ئۆزلەشتۈرۈلگەن چۈشەنچىلىرىمىنىمۇ سىڭدۈردۈم. مېنىڭ دۇنياغا تارالغان «يۇنان پەدىسى» دېگەن ئۇسسۇللىرىمنىڭ مەنبەسى ئەنە شۇ» («دونكان ئۇسسۇل سەنئىتى توغرىسىدا» ناملىق كىتابنىڭ خەنزۇچە نەشرى 45- بېتىگە قاراڭ). ئى. دونكان رېئالىزم روھىنىڭ تەسىرىدە ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا توختاپ قالماستىن، ئوينىغان ۋە ئوينايدىغان ئۇسسۇلنىڭ رېئالىزم روھىدا بولۇشىنىمۇ ئارزۇ قىلغان. ئۇ مۇنداق دېگەن: «كونا پەدىدىكى ۋالىس، مازوركا مەيۈسلۈكنى ۋە خىيالىي - رومانتىك ھېسسىياتىنى ئىپادىلەيدۇ، شۇڭا ھازىرقى ياشلار ئۇلارنى ياراتمايدىغان بولدى... ئۇنىڭدىن كۆرە، ئەركىن - ئازادە سەكرەپ-تاقلاپ ئويناشقا قويۇپ بەرگەن ياخشى؛ باشلىرىنى تىك كۆتۈرۈپ، غۇلاچلىرىنى بەھوزۇر يېيىپ ئويناپ، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ قەددى - قامىتىنى نامايان قىلسۇن، باتۇرلۇقىمىزنى، جاسارىتىمىزنى ئىپادىلىسۇن» (يەنە يۇقىرىقى كىتاب، 47- بەت). دۇنكاننىڭ يازمىشلىرىدىن ۋە سۆھبەتلىرىدىن مەلۇمكى، ئۇ، ئۆزىنىڭ مىللىتىنى قىزغىن سۆيىدىغان، ئەجدادلىرىنىڭ تەرەققىياتپەرۋەرلىك روھىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان بىر زات بولۇپلا قالماستىن، بەلكى نەزەرى ئۆتكۈر، ئىنتايىن تەلەپچان سەنئەتكاردۇر. ئۇ، ئۇسسۇلنى ئويۇن ئېھتىياجى ئۈچۈنلا ئوينىمايتتى، ئۇسسۇلغا جان كىرگۈزەتتى، رېئال ھاياتتىكى ئادەملەرنىڭ پىكىر - خىياللىرىنى، ھېس-تۇيغۇلىرىنى ھەرىكەت بىلەن ئىپادىلەپ بېرەتتى. ئۇنىڭ ئىستېتىك نەزەرىيىسىنىڭ قىممىتى شۇ يەردىكى، ئۇ، ئىنسانلارنىڭ بىر نەچچە ئەۋلادتىن بۇيانقى تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارىنى ئىجتىمائىي سەنئەت ئەنئەنىلىرىنىڭ ئىسكەنجىلىرىدىن ئازاد قىلىپ، رېئال ھاياتنى، ئادەمنى گەۋدىلەندۈرۈش ئېڭىنى ئوتتۇرىغا چىقاردى. بۇ ئۇنىڭ ھەر جەھەتتىن دادىل ئىزدەنگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئۆزگىچە يېڭىلىق يارىتىش جاسارىتى ئى. دونكان خانىمنىڭ سانايى نەپىسە ھاياتىغا ۋە پەلسەپىۋى تەپەككۇرىغا ئىزچىل سىڭگەن. ئۇ، پەلسەپىنىڭ ئۇسسۇلغا يېتەكچىلىك قىلىدىغانلىقىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ: «پەلسەپىۋى چۈشەنچىلەر ئادەمگە يۈكسەك دەرىجىدە مەنىۋى ئوزۇق بولىدىغاندەك تۇرىدۇ» دېگەن («ئۆمرۈم»نىڭ 120- بېتىدىن). ئۇ تەشنالىق بىلەن نۇرغۇن كىتاب ئوقۇغان، دىككىنىس، شىللىر، شېكىسپىر، ۋېتمان، نېتزى، شوپىنخائۇئىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى قويماي ئوقۇغان؛ ئۇ مەنىۋى ئوزۇق تېپىش ئۈچۈن كۈنلەپ-كۈنلەپ مۇزېي، كۇتۇپخانا، سەنئەت سارايلىرىغا چۆكۈپ، ھەتتا تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنۇتقان، ئۇ شوپىنخائۇئىر بىلەن نېتزىنىڭ پەلسەپىۋى پىكىرلىرىگە تولىمۇ زوقلانغان؛ نېتزىنىڭ «مەغرۇرانە مۇستەقىل» روھىغا ئاپىرىن ئوقۇغان. ئۇ ئۆزىنىڭ «ئۆمرۈم» ناملىق ئەسىرىدە: «نېتزىنىڭ يېتەكچىلىكى ئۇسسۇلنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى تولۇق نامايان قىلىشتا... ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەلەيدۇ»، «زاراتوستىرات مۇنداق دەيدۇ» دېگەن كىتاب قولۇمدىن چۈشمەيدۇ.... نېتزى پەلسەپىسىنىڭ سېھرىي كۈچى مېنى ئۆزىگە خۇشتار قىلىۋالدى» دەيدۇ (شۇ ئەسەر، 153- بەت). ئۇ، مۇزىكا بىلەن ئۇسسۇلنىڭزىچ مۇناسىۋىتىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ. بۇنىڭدا ئۇ شوپىنخائۇئىرنىڭ مۇزىكا بىلەن ئىرادە - نىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھەققىدىكى بايانلىرىدىن ئىلھام ئالغان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ: «شوپىنخائۇئىر مۇزىكا بىلەن ئىرادە - نىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى پەلسەپىۋى ئاساستا شەرھلىگەنىكەن، ئۇ شەرھ ماڭا كارامەت ئىلھام بولدى» دەيدۇ (يەنە شۇ ئەسەر، 120- بەت). بىر چاغلاردا

① ۋالت ۋېتمان (1892—1819) ئامېرىكىلىق شائىر، ئۇنىڭ «ياپراق»، «مېنىڭ ناخشام»، «ياۋروپا» دېگەندەك مەشھۇر شېئىرلىرى، توپلاملىرى بار. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئامېرىكا ۋە ياۋروپا شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا زۇرتەسىر كۆرسەتكەن.

ئۇسسۇل پەقەت ئاددىي پەدىلەرنىلا ئىپادىلەپ بېرەلەيتتى، شۇڭا: ئۇسسۇل تەنتەنىلىك، سەلتەنەتلىك چۇڭقۇر مەنىلىك مۇزىكىلارنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيدۇ؛ بېتخوۋىن، شوففېن، ۋاگنالارنىڭ ئۇلۇغ پەدىلىرىنى ئۇسسۇل بىلەن ئىپادىلەش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس، دەيدىغان قاراشلار بار ئىدى، لېكىن دونكان شۇ كاتتا مۇزىكا پېشىۋاھلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۇسسۇل بىلەن دادىل، ھەم ۋايىغا پەتكۈزۈپ ئورۇندىدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرى مۇزىكىنىڭ پەدىلىرىگە باغلانغان ئەمەس، بەلكى مۇزىكىدىكى ھېسسىيات ۋە پىكىرلەرنى ئاددىي ئەمما ئىچ-ئىچىدىن قايناپ چىققان ھەرىكەت بىلەن، بەدىئىي ماھارەت بىلەن تاماشىچىلار ئالدىدا ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى. دونكاننىڭ ئاشۇنداق ئۆمۈر تارىخى بىزگە نېمە ئىلھاملارنى بېرىدۇ؟ ئەگەر ئىككىلەنمەستىن شۇنداقلا جاۋاب بېرىش توغرا كەلسە، مېنىڭ جاۋابىم مۇنداق: كىتابنى كۆپرەك ئوقۇشىمىز كېرەك، مۇزىكىنى كۆپرەك ئاڭلىشىمىز كېرەك، رەسىم-سۈرەت، ھەيكەللەرنى كۆپرەك كۆرۈشىمىز كېرەك، بۇلار نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىشكە، سەنئەتنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىدىن بەھرىلىنىش، ئۇلارنى چۈشىنىش ئىقتىدارىمىزنى ئۆستۈرۈشكە، سەنئەت جەھەتتىكى بىلىمىمىزنى ئاشۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

مال - دۇنيا دېگەن نەرسە جاھانىڭ نەزەرىدە ھەرگىزمۇ سەنئەتنىڭ لايىقى ئەمەس. ئى. دونكان ئىقتىسادتا تازا قىينىلىپ تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە كاتتا بىر نەغمە - ناۋا سارىيىنىڭ خوجايىنى ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ سارايدا ئۇسسۇل ئويناپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىدۇ ۋە ھەر بىر ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۈچۈن 1000 مارك بېرىدىغانلىقىنى - يۇقىرى ھەق تۆلەيدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. ئى. دونكان خانىم بولسا قاتتىق غەزەپلىنىپ: «مەن ياۋرۇپاغا ئىنساننىڭ ھېس - تۇيغۇسىنى بەدەن ھەرىكەتلىرى سەنئىتى بىلەن ئىپادىلەش، يەنى كىشىلەرگە زاھىرى تاشقى - جىسمانىي گۈزەللىك بىلەن باتىنى (يۈرەك - قەلب) پاكلىقىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئاشۇنداق مەنىدىكى ئۇسسۇل سەنئىتىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن كەلدىم، باداڭ قورساق بۇرژۇئازلارغا ئىشتەي نەغمىسى قىلىپ بېرىش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەسمەن» دېگەن («ئۆمرۈم» 90- بەت). ھەممە جەھەتتە «پۇلغا قاراپ» ئىش قىلىش ئېقىمى يامراپ تۇرغان شارائىتتا، ئۆزىنىڭ پاك ۋىجدانىنى پۇل - مال لاتقىلىرىغا پاتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ قەدىرلىك سەنئىتىنى «پۇل - مال»غا قۇربانلىق قىلىپ بېرىدىغان ئادەملەر ئى. دونكاننىڭ ئالدىدا نەقەدەر چاكىنا بولۇپ كۆرۈنىدۇ - ھە؟!

دونكاننىڭ ئىسلاھاتچىلىق- يېڭىلىق يارىتىش ئىدىيىسى ئەنئەنىۋى سەنئەتنىڭ ھامىلىرى نەزەرىدە «ئەسلى زاتىنى ئۇنتۇغان»لىق دەپمۇ قارالغان. ئۇنداق قاراش ئەمەلىيەتتە دونكاننى خاتا چۈشىنىش ئارقىسىدا كېلىپ چىققان. دونكان قەدىمدىن قالغان مەدەنىيەت - سەنئەت مىراسلىرىنى تولىمۇ قەدىرلەيتتى. ئۇ بىر چاغدا بىر يەلكەنلىك قېيىقنى ياللىۋېلىپ، خەۋپ - خەتەرلەرگە پىسەنت قىلماي ئىئونىيە دېڭىزىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئۆز زامانىسىدىن 2000 يىل ئىلگىرى ماكدونىيە سۇلتانى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۈرۈش قىلغان تاغ يوللىرىنى ئارىلاپ چىققان. ئۇنىڭ مەقسىتى مۇقەددەس جايلارنى زىيارەت قىلىش ۋە ئۇلۇغ تەبىئەت ھۆسنىدىن بەھرىلىنىش ئىدى؛ ئۇنىڭ ئۆز سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، ئەڭ يۈكسەك، ئەڭ پارلاق ئەقىل - پاراسەت تېپىش ئىدى. دېگەندەك، ئۇنىڭ يۇنانىستاننىڭ ئافېنا شەھىرىگە قىلغان سەيلە - زىيارىتى ئۇنىڭ ئىجادىيەتتىكى نەزەر دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىگە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتكەن.

دېمەك، قەدىمكى يۇنان سەنئىتى بولمىغان بولسا، ئىسادورا. دونكان سەنئەتتە راۋاج تاپالمىغان بولاتتي.

دېمەك، قەدىمدىن قالغان مەدەنىيەت مىراسلىرىغا مۇھەببىتى بولمىغان، ئۇنىڭ قەدىر - قىممىتىنى چۈشەنمەيدىغان ئادەمنىڭ يېڭى مەدەنىيەت يارىتىشىمەن، مەدەنىيەتنى گۈللەندۈرۈشكە ئىجابىي خىزمەت قىلىشىمەن دېيىشى مەمەدانىلىقتىن، خام خىيالدىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك! دونكانىڭ «ئىنكار» قىلىشى «چۆرۈپ تاشلاش» ئەمەس، بەلكى ئىنكار قىلىش مەزگىلىنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن، ئىنكار قىلىنغان نەرسىلەرنى يېڭىباشتىن تەتقىق قىلىپ، ئىسلاهات قىزغىنلىقىدا نەزەردىن چۈشۈپ قالغان نەرسىلەرنى ئىزلەپ تېپىشتىن ئىبارەت. ئىلگىرىكى بالىلىنى ئىنكار قىلىش نەتىجىسىدە ئوتتۇرىغا چىققان زامانىۋى ئۇسۇل ئۆز نۆۋىتىدە بالىلىنىڭ ئىسلاهاتىنى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرگەن، بالىلىنى جاهالەتتىن، شەكىلىياتچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، زامانغا، رېئاللىققا يېقىنلاشتۇرغان، يەنى يېڭى پەدىدىكى «زامانىۋى بالىلىت» نى مەيدانغا چىقارغان. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق دەپ ئېيتالايمىزكى، ئەنئەنىۋىلىك بىلەن زامانىۋىلىك بىر-بىرىنى يەكلىمەيدۇ، بىر - بىرىگە زىت ئەمەس، بىر - بىرىگە سىغىشمىدۇ، بىر - بىرىنى تولۇقلايدۇ. دېمەك، ئىسلاھ قىلىش، يېڭىلاشنى تەشەببۇس قىلىشنىڭ ئۆزى «پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىش» ئەمەس.

قەدىرلەشكە تېخىمۇ ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئىسادورا. دونكان ئىنقىلابقا ئوتتەك تەلپۈنىدىغان سەنئەتچى. ئۇ، مىللىي ئازادلىق هەرىكەتلىرىنى قىزغىن قوللاپ، ئۆزىنىڭ هاياتلىق ھايىتىنى، سەنئەت غايىسىنى تەرەققىپەرۋەر خەلقىلەرنىڭ هەققانىي ئىشلىرىغا چەمبەرچاس چاتقان. ۋېنگرىيەدە مىللەت قەهرىمانلىرىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، «ماتەم مارشى» پەدىسىگە ئويىنغان؛ نيۇيورکتىكى «پايتەخت ئوپېراسى» سەھنىسىدە چوڭ ۋە كەڭ قىزىل شال رومالغا ئورىنىپ چىقىپ، روسىيە ئۆكتەبر ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسىگە بېغىشلاپ «مارسىل كۈيى» پەدىسىگە تولىمۇ زەڭ - شەڭقى بىلەن ئويناپ بەرگەن، ئۇنىڭ كەينىدىنلا يەنە هاياجانلىنىپ «ئىسلاۋىيان مارشى» پەدىسىگە ئويناپ، چار پادىشاهىسىنىڭ قامچىسى ئاستىدا جەبرى - زۇلۇم چەككەن مەزلۇم - قۇللارنىڭ ئوبرازىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. دېمەك، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكىنى، مەردىپەتكە بولغان ئارزۇ - ئارمانلىرىنى پۈتۈن دۇنياغا ئۇسسۇل سەنئىتى بىلەن بايان قىلغان. ئىسادورا. دونكان سەنئەتكە ناهايىتى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلغان. ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ئۆزىنىڭ سەنئىتىنىڭ ئەستايىدىللىق ئامىللىرىنى چىقىرىپ تاشلىغان شاللاق دورامچىلارغا رەددىيە بەرگەن. دەرۋەقە، زامانىۋى ئۇسسۇل ئىسادورا. دونكاندىن كېيىن بىر نەچچە ئەۋلاد ئۇسسۇلچىلارنىڭ ۋارىسلىق قىلىشى بىلەن هازىرقى كۈنگە داۋام قىلىپ كەلدى ۋە كەلمەكتە. «چاهار باغنىڭ سۆڭگۈچى تولا» دېگەندەك، «زامانىۋى ئۇسسۇل»نىڭ شېخى كۆپەيدى، نامىمۇ كۆپەيدى. بولۇپمۇ هازىرقى كۈندە بەزى غەرب ئەللىرىدە «زامانىۋى ئۇسسۇل» دىن شاخلاپ چىققان«ئارتىپ كەتكەن زامانىۋى ئۇسسۇل» ياكى «ئۇلترا زامانىۋى ئۇسسۇل»، «مۇجمەل زامانىۋى ئۇسسۇل» دېگەندەك مەزھەب-ئېقىملار زامانىۋى ئۇسسۇلنى ئىجادىيەتچىلىك ئىدىيىسى، مەزمۇن تاللاش نۇقتىسى، ئوبراز يارىتىش ئۇسۇلى ۋە هەتتا ئىپادىلەش چارىلىرى قاتارلىق جەهەتلەردە تۈيۈق يوللارغا باشلاپ، دونكانىنىڭ سەنئەت ئىستېتىكىسى پىرىنسىپىغا خىلاپلىق قىلماقتا.

بىز بۈگۈنكى كۈندە ئىسادورا. دونكان خانىمنىڭ «ئۆمرۈم» ناملىق تەرجىمەهال ئەسىرىنى تارىخىي ئويلىنىش تەرىقىسىدە تەتقىق قىلىدىغان بولساق، ئۇنىڭغا تارىخىي ئەينەك تەرىقىسىدە قارايدىغان بولساق، ئۇسسۇل سەنئىتى تەرەققىياتىدا بەلگىلىك مەنپەئەت هاسىل قىلالايمىز، ئەلۋەتتە.

1989 - يىلى ئاپرېل، ئۈرۈمچى

كۆرۈمسىز تامچا

(ھېكايە)

ئابباس مونىياز

زالىنى بىر ئالغان شاۋقۇن - سۈرەنلەر مانا ئەمدى بېسىقتى. ھەممەيلەن سەھنىدە «قىزىقارلىق تەجرىبە» ئىشلەۋاتقان مۇئەللىمگە دىققەت بىلەن تىكىلىپ ئولتۇراتتى.

نۆۋەتتىكى تەجرىبە ئېلان قىلىندى. مۇئەللىم ئۇزۇنچاق بىر قاچىدا (يۇقىرى يىللىق سىنىپ بالىلىرى ئۇنى پروبىركا دەيدىكەن) ناھايىتى سەتلا بىر خىل رەڭگە كىرىپ قالغان ئازراق سۇيۇقلۇقنى ۋە بىر نەچچە سايمانلار (ئۇلارنىڭ نېمىدەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى مەن بىلمەيدىكەنمەن)نى كۆتۈرۈپ، سەھنىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ، سۆزلىگەچ، شۇ سۆزىگە ماس ھالدا تەجرىبە ئىشلەۋاتاتتى. ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن بىلدىمكى، «ساپ سۇ ئايرىش ئۆتكىلى» دەپ ئېلان قىلىنغىنى پاسكىنا سۇنى تازىلاش تەجرىبىسى ئىكەن. مۇئەللىم تەجرىبىگە بىرلەشتۈرۈپ شۇنچە كۆپ نەرسىنى سۆزلىدىكى، بەزى سۆزلەرنى زادىلا چۈشەنمىدىم. «ماۋۇلارمۇ چۈشەنمىگەنمىدۇ» دەپ، سول تەرىپىمدە ئولتۇرغان يۇقىرى يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىغا قارىدىم. ئۇلار چۈشىنىشكەن

بولسا كېرەك، ناھايىتى مەمنۇن بولغان ھالدا سەھنىگە تىكىلگەنىدى. قارىغاندا، تەجرىبە خېلى قىزىقارلىقتەك قىلاتتى.

شۇنچە بەلەن تەجرىبە ئىشلەپ بېرىۋاتسا، شۇ ھېسسىياتىمنىڭ كەينىگە كىرىپ، خىيال قىلىپ كەتكىنىمنى قارىمامدىغان. ئويلاپ نەگىرەك كېلىۋېدىمكىن، بىر چاغدا «قارا» دېگەندەك بىلىندى، سەھنىگە قارىسام، مۇئەللىم تۇتۇپ تۇرغان ھېلىقى پروبىركىدا ئاز، لېكىن سۈپسۈزۈك سۇ بىلىنەر - بىلىنمەس تەۋرىنىپ تۇرۇپتۇ. ئاغزىمنى ئېچىپلا قالدىم: بۇ سۇ راستىنلا ھېلىقى «يۇندا» شۇمىدۇ؟... مۇئەللىم يەنە چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. «مەن نەگە قاراپ ئولتۇردۇم - ھە؟ ئۇنى قانداق تازىلىغانلىقىنىمۇ كۆرمەپتىمەنغۇ؟» مەن ئۆزۈمنى ئەيىبلەشكە باشلىدىم...

كۆزۈمنى يۇمساممۇ شۇ، ئاچساممۇ شۇ: پروبىركىدىكى سۇ سۈزۈكلۈكىدىن مەمنۇن بولغاندەك جىلۋىلىنىپ، كۆز ئالدىمدا تېخىمۇ ئېنىق گەۋدىلىنىشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭغا كۆزۈمنى يېرىم يۇمغان ھالدا قاراپ تۇرۇپ قالدىم... پروبىركا گىرىمسەن كۆرۈنۈشكە باشلىدى. شۇ تەرىقىدە يەنە قارىدىم... ئەمدى پروبىركىدىكى سۇيۇقلۇق بىردىنلا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان مويسىپىت بىر ئادەم بولۇپ كۆرۈندى. مەن گاڭگىراپ قالدىم. بۇ ئادەم راستىنلا مەن ئويلاپ ئولتۇرغان ھېلىقى ئادەمگە ئوخشاۋاتاتتى...

× × ×

ئۇنى كۆرسەملا ئىچىم سېرىلىپ كېتىدۇ. ئۇ، تۇغۇلۇشىدىنلا شۇنداقمىكىن، ياكى بولمىسا... قارىماققا ئۇ، باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەكمۇ ئادەم ئەمەس. بۇ كوچىدىكى ئالارمەن - ساتارمەنلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن ھەتتا بەزى ۋاقىتتا كۆزگە كۆرۈنمەيمۇ قالىدۇ (ئىزاھلاپ قويايكى، ئۇ تىجارەتچى ئەمەس). نېمىلا بولمىسۇن ئۇنىڭ بىچارىلىكىگە قاراپ ئىچىم ئاغرىيدۇ. لېكىن مەيلىمگە قويۇپ بېرىدىغان بولسا، ئۇنىڭ يېنىغا زادىلا كەلگىم يوق. مىڭ كايىغان بىلەن ئۆزۈم تاپقان بالا - دە.

بۈگۈن ئۇنىڭ ھالى بەكمۇ ئوسال ئىدى: ئالدىدا بىرەر پارچە نانمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى، ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەرگە بىچارىلەرچە تىكىلەتتى. ئەتىگەندىن بۇيان ئاچ قورساق ئولتۇرسا كېرەك، لەۋلىرى قۇرۇپ چاك - چاك يېرىلىپ كەتكەنىدى. جۈدەڭگۈ يۈزى ئەسلى رەڭگىنى يوقىتىپ، خۇددى قازاننىڭ كۈيىسىنى سۈرتۈپ قويىغاندەك قارىداپ، قورقۇنچلۇق تۈسكە كىرىپ قالغانىدى.

مەن بۇ ئادەمنى ئىككى ئاي بۇرۇن دەل مۇشۇ يەردە، يەنە كېلىپ مۇشۇ جۇلدۇر كىيىمى بىلەن ئۇچرىتىپ قالغانىدىم. قارىمامسىز، كەچكۈز بولۇشىغا قارىماي يەنىلا شۇ ۋاقىتتىكى يالاڭ ئىشتان بىلەن غال - غال تىترەپ ئولتۇرمامدۇ؟

ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ئوتتۇرا ياشلاردىن ھالقىغان، دۈگىلەك يۈزلۈك، ھىجىيىپلا تۇرىدىغان لازىچى؛ سول تەرەپتىرەك بىر لەڭپۇڭچى ئايال تىجارەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئارقىسى ۋە ئالدى تەرەپلەردىكى ئەر - ئايال تىجارەتچىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئېقىۋاتقان سودىسى بىلەن خۇشال. بۇ يەردە قاسساپ دەمسىز، ئاشپەز دەمسىز، گەزمالچى دەمسىز ۋە ياكى ئوتياش ساتقۇچى دەمسىز، ئىشقىلىپ، ھەممە ئوقەتچى تېپىلىدۇ. مەن گېپىنى قىلىۋاتقان بۇ ئادەم مۇشۇلار تەرىپىدىن ھاقارەتلىنىدىغان، يولدىن ئۆتكۈچىلەرنىڭ خەيرى -

ساخاۋىتىمگە تەلمۇرۈپ ئولتۇرىدىغان بىر تىلەمچى. ئۇنىڭ ئارقىسىغا دۆۋىلەنگەن، كۈپىلدەپ سېسىق پۇراق تارقىلىپ تۇرغان ئەخلەتلەر ئۇنى تولىمۇ بىرگىنىشلىك، قورقۇنچلۇق قىلىپ كۆرسىتىدۇ. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئۇچۇن بەربىر. ئۇ، ئېتىدىن كەچكىچە جالاقلاپ تىترەپ، ئۇرسىز كۆزلىرى بىلەن كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ غەمسىز كۆزلىرىدىن ساخاۋەت ئىزدىگىنى ئىزدىگەن.

مەن ئادىتىم بويىچە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بالىلارچە كۈلۈمسىرەپ قويدۇم، ئاندىن يېنىغا كېلىپ ئاستا ئولتۇردۇم. ئۇ، ماڭا پەرۋاسىزلا قاراپ قويدى، لېكىن باشقا كۇنىدىكىدەك چىراي ئاچمىدى. مەن ئۇنىڭ بۇ ھالىغا پەرۋا ھۇ قىلماستىن، بۇرۇنقىدەكلا مەشق دەپتىرىمنى ئېلىش ئۈچۈن بوغچامغا قولۇمنى سالدىم. ئۇ، لېۋىنى خودىدى كىچىك بالىلاردەك شوراپ، بوغچىنىڭ ئاقتۇرۇۋاتقان قولۇمغا تەلمۇرۈپ قاراپ كەتتى. بۇ قاراش-تىن ئۇنىڭ قورسىقى قاتتىق ئېچىپ كەتكەنلىكىنى پەملەپ قالدىم. ئىلگىرىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ-راق كېتىدىغان ھەرىكىتىم بىلەن ئۇنىڭ كۆزىگە ئېلىنىپ قالغانىدىم، بىراق ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا دەپتەر ئەمەس، نان تەڭلىگەنىدىم.

تېخى ناشتا قىلمىشقىمۇ ئۇلگۈرمەي ئالدى-راپ مەكتەپكە كېتىۋاتاتتىم. ئازراق يۇگۈ-رۈپ ئاندىن قەدىمىنى ئاستىلاتتىم ۋە بوغچامدىكى نانىنى ئاز - ئازدىن ئۈزۈتتىم يەپ ماڭدىم. مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قولۇمنى يەنە بوغچامدىكى نانغا ئۇزاتتىم. شۇنان يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن تىترەك بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

- ئامىن... بالام، خودا ئۆمرۈڭنى ئۇزۇن قىلارا...

مەن چۆچۈپ ھەلەقسى تەرەپكە قارىدىم. قارىدىمۇ، تېنىم شۇركىنىپ كەتتى: بېشىغا بىر نەچچە يېرى تېشىلىپ كەتكەن ئۇماق، ئۇچىسىغا قاپلانغان رەختى يىرتىلىپ، ئىتنىڭ تىلىدەك ساڭگىلاپ قالغان كونا جۇۋا كىيىۋالغان، ئىككى پۇتى ھوشۇقى ئوستىدىنلا يوق، يۈزى قاسىماقلىشىپ كەتكەن قورقۇنچلۇق بىر ئادەم، ئىككى قولىنى ئاغزىنىڭ ئۇدۇلىغا ئەكىلىپ جۈپلەپ، بىرنېمىلەرنى دېگىنىچە ماڭا تەلمۇرۈپ تۇراتتى. «ھە... تىلەمچىكەن - دە!» دەپ ئويلۇدۇم مەن ئۆزۈمنى سەل بېسىۋېلىپ ۋە ئاپامنىڭ «غېرىب - غۇرۇالارغا سەدىقە بەرسە ساۋاب بولىدۇ» دېگىنىنى ئېسىمگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا يەۋاتقان نېنىمنى ئازراق ئۇشتۇپ بېرىش نىيىتىگە كەلدىم. ئۇنىڭ ئالدىغا ئازراق مېڭىپ بېقىپ يەنە قورقۇم كەلدى. «مېنى، قېشىغا يېقىن ئاپىرىپ كاپىلا قىلىپ ئېسىلىۋالسىچۇ؟» كەيىنىمگە يانغانىدىم، ئۇ:

-قورقما ئوغلۇم، سېنى ھېچنېمە قىلمايمەن،- دېدى.

«راست، نېمە قىلالايتتى. ماڭا ئېسىلغۇدەك بولسا، پارتلا قىلىپ قاچسام بولمىدىمۇ؟ ھە تېخى ئۇنىڭ پۇتى يوق تۇرسا مېنى قانداق قوغلىيالايدۇ؟» مەن سەل يۈرىكىمنى توختاتتىم. راستىنى دېسەم، مېنى قورقۇنچقا سالغىنى ئۇنىڭ ئىككى پۇتى بىلەن بەت-بەشىرە قىيىپىتى ئىدى. شۇ چاغدىكى ھېسسىياتىم بويىچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ بۇ قىيىپىتى مېنىلا ئەمەس ئۆزىنى توختاتقان كىشىلەرنىمۇ دەككە - دۈككىگە سېلىپقويۇشى مۇمكىن ئىدى. ھەر ھالدا نېنىمنىڭ يېرىمىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئارقامدىن ئىت قوغلىغاندەك ئىتتىنىپ كېتىپ قالدىم.

ئۇنىڭغا بەك ئىچىم ئاغرىپ كەتكىنى ئۈچۈنمىكىن، ئەتىسىدىن باشلاپلا يېقىن يولنى تاشلاپ، مۇشۇ يولدىن ئۆتكەچ ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىدىغان بولۇپ قالىدىم. ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتتى. ئۇ مېنى تونۇپ قالدى بولغاي، مەندىن سەدىقە تەلەپ قىلمايدىغان، بەلكى مېنى كۆرسىلا بىلىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم قىلىپ قويىدىغان بولدى. كۈنلەر ئۆتۈۋەردى، بىر كۈنى كۈتمىگەن يەردىن ئۇ مېنى «ئوغلۇم» دەپ چاقىرىپ قالدى. ئەمدىلىكتە مەن ئۇنىڭدىن قورقمايدىغان بولغانىدىم. شۇڭا، ئۇنىڭ يېنىغا يۈرەكلىك ھالدا بېرىۋەردىم.

- كىمنىڭ بالىسىسەن، - دېدى ئۇ، مەن يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، - مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوخشىمامسەن؟

«بۇ توكۇر مەكتەپ دېگەننىمۇ بىلىدىكەن - ھە؟» مەن ئۇنىڭغا مەنسىتمىگەن ھالدا قاراپ قويدۇم. لېكىن سورىغانلىرىغا جاۋاب بەرمەي بولمىدى. ئۇ، جاۋابىمنى ئاڭلاپ، كۆزۈمگە بىر دەم تىكىلىپ قارىدى - دە:

- ھىم... مۇنداق دېگىن. داداڭ ئەكىلىپ بەرگىچە، ئالدىمغا ئۆزۈڭلا كېلىۋالدىڭغۇ، كەپسىز، - ئۇ كۈلۈمسىرىدى. بۇ - كەم ئۇچرايدىغان كۈلۈمسىرەشتەك قىلاتتى، - سەن بىلمەيسەن، داداڭ بىلەن كونا تۇنۇشلاردىنىز. ئۇ: «بۇ يىل ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان بىر ئوغلۇم بار، ئۆزلىرىگە تونۇشتۇرۇپ قويسام، ئەتىسى - ئاخشىمى ئوقۇتۇپ يۈرۈپ كۆزىنى ئېچىپ قويغان بولسىلا» دېۋىدى، ئالدىمغا ئۆزۈڭ كېپسەن. خەتنى ئوبدان ئوقۇيالامسەن؟

ئەرۋاھىم ئۇچتى. «ھەي دادا، مېنى ئەمدى نېمە ئىش قىلسۇن دەۋاتىسەن، - دېدىم ئىچىمدە قايناپ، - مېنىزە مۇشۇ قەلەندەرگە شاگىرت بول دېمەكچىما؟ مەن نامرات باققال، ئۇششاق باللىرىم كۆپ، دېگەننى باھانە قىلىپ، مېنى دىۋانە قىلماقچىمۇ؟ ماۋۇ قەلەندەرنىڭ گېپىنى ئاڭلىدىڭمۇ، خەت ئوقۇيالمىسام، شاگىرتلىققا ئالمايدىغاندەك قىلىدۇ تېخى... مەن نېمە دەيتتىمكىن... مېنى ئالداپ - سىلاپ يېنىغا تارتىشنى ئويلاپ يۈرۈپتىكەن - دە، ھۇ.... ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان توكۇر دىۋانە، ھەر كۈنى نان بېرىپتىمىنا...»

ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ھومۇيۇپ قويدۇمۋە قوپاللىق بىلەن:

- خەت دېگەننى سۇدەك شارىلدىتىپ ئوقۇيمەن، - دېدىم. بۇ، ئاچچىقىمغا پايلىماي، پو ئېتىپ ئۆزۈمنى كۆرسىتىپ قويغىنىم ئىدى. ئۇ بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن:

- داداڭمۇ دېگەن بولغىيتتى. مېنىڭ ئىسمىم تۇرسۇنئاخۇن، خەقلەر پۇتۇمغا قاراپ «تۇرسۇن توكۇر» دەپمۇ قويىدۇ. سەن داداڭ دېگەندەك ئوبدان بالىكەتسەن، داداڭنىڭ تەلىپىمۇ شۇتى، ئىككىمىز چىقىشىپ قالايلى، - دېدى.

مەن باياتىن بېرى ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ تۇرساممۇ، ئەمدى «ئوبدان بالىكەنسەن» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ خېلى خوش بولۇپ قالدىم ۋە ئۇنىڭغا سەل يېقىنلىشىپ ئولتۇردۇم. لېكىن «دىۋانە بولۇش» كاللامدىن زادىلا ئۆتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ گېپىنى بىر ئاڭلاپ باقاي، دەپ ئويلىدىم ئاخىرى.

- مانا ماۋۇ يەردە ناھايىتى قىزىق بىر كىتاب بار، ئوقۇپ باق. كۈلىسەنغۇ؟ تىلەمچى تۇرۇپ كىتاب ئوقۇيدىكەن، دەپ ئويلاۋاتام-

مەن - يەھ؟ بۇنى داداڭدىن سوردىساڭ بىلىسەن. سەندىمۇ بەلەن كىتابلار بولسا ماڭسا بېرىپ تۇرغىن، ماقۇلمۇ؟

- ماقۇل،- مەن ئويلاپ تۇرمايلا جاۋاب بەردىم. بۇ گەپنى ئاغزىمدىن چىققىرىپ قويۇپ پۇشايمان قىلدىم. مەندە نەدىمۇ بۇ دۇانىغا خوشياقمىدەك قىزىق كىتابلار بولسۇن؟

ئۇ، يېنىدىكى جۇلجۇل بولۇپ كەتكەن باش ياغلىقىدىن ناھايىتى كونا، مۇقاۋىسىمۇ يوق بىر كىتابنى چىقاردى. مەن ھەيران قالدىم. بۇنداق كىشىلەرنىڭ كىتاب ئوقۇشنى بىلىدىغانلىقىنى، كىتاب ساقلايدىغانلىقىنى زادىلا ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. «مېنىڭ دادام جېنىمدا كىتاب ئوقۇمايدۇ يۇ، بۇ ئادەم توكۇر، تىلەمچى تۇرۇپ...» شۇنداقتىمۇ كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ ۋاراقلىدىم: «ياتاللا قانداق كىتاب بۇ؟» شۇنچە سىنچىلاپ قاراپ بىرەر جۇملىمۇ ئوقۇيالمىدىم. ئاخىرى راست گېپىمنى دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم:

- بۇ، موللامچە خەتكەن، ئوقۇيالمايدىكەنمەن.

ئۇنىڭ قاپىقى تۇرۇلدى.

- نېمە دېدىڭ، موللامچە خەتكەن ؟- ئۇ ماڭا چەكچىيىپ قاراپ قويدى،- بۇ نەدە موللامچە خەت بولىدۇ، ئۆزىمىزنىڭ خېتى بۇ، ئۆزىمىزنىڭ. سىلەرگە بۇنداق خەت ئۆگەتمامدا؟- ئۇ، قۇلۇمدىكى كىتابنى ئىنتىك ئېلىۋېلىپ، ھېلىقى ياغلىق بىلەن يۆگەپ قويدى،- دادامۇ شۇنى دېگەنتى، مەن ئۆگىنىپ قويسام ئۆگىنەمەن ئەمىسە؟

- ئۆگىنەي.

مەن ئالدىراپلا ماقۇل بولدۇم. «ياق، ئۆگەنمەيمەن» دېگۈنۈم بىلەنمۇ، يەنىلا دادام قۇلىقىمدىن تۇتۇپ ئەكىلىپ بېرىدىغان گەپكەن. تىلەمچى بولغاندىن موللامچە خەت ئۆگىنىش سەل ياخشىراق، دەپ ئويلىدىم مەن تىلەمچى بولمايدىغانلىقىمنى ئەمدىرەك بىلىپ.

شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن كېلىشتىم. ئۆيگە بارغاندا دادامغا ئېيتسام، ئۇ مېنى ماختاپ ئۇچۇرۇپلىۋەتتى: «ۋاي ئەقىللىق ئوغلۇم، دادىڭنىڭ قورسىقىدىكىنى تېپىپسەن، چوڭ بولساڭ ئالىم بولىدىغان ئوخشايسەن...» دېگەنلىرى مېنى يايرىتىۋەتتى. ئالىم دېگەن قانداقراق ئادەم، ئۇنى كۆرمىسەممۇ ھەر ھالدا، ئۇ - ئەل - جامائەت ھۆرمەتلەپ قول باغلاپ تۇرىدىغان كاتتا زاتقۇ، دەپ ئويلايتتىم. بەش بالىلىق بولغان، ئاسانلىقچە ئادەم يارىتىمايدىغان دادامنىڭ مېنى ماختاپ كەتكەنلىكىدىن خوش بولۇپ ھەم بۇنىڭدىن كېيىن ماختىمای قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئاشۇ يىرگىنىشلىك ئادەمنى ھەر كۈنى بىر قېتىم ئىزلەپ بارىدىغان بولدۇم.

دەسلىپىدە بۇنداق «موللامچە خەت»نى ئۆگىنىشكە خېلىلا قىزىقىپ قالدىم. ئۇمۇ ئادەمنى قىزىقتۇرۇشقا بەك ئۇستا ئادەمكەن. ماڭا ئېيتىپ بەرگەن ھېكايىسىرى مېنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى. مەن ئۇنىڭدىن ئاڭلىغان ھېكايىلار بەلكىم ساۋاقداشلىرىمنىڭ چۈشىگىمۇ كىرمىگەن بولغىنتى. ئاڭلىغانلىرىم كۆپەيگەنچە، مېنى قانداقتۇر بىر خىل ئىشەنچ، قانداقتۇر بىر خىل ئىپتىخارلىق ئۆز ئىلكىدە يەڭگىل تەۋرىتىپ، بۇ خەتنى ئۆگىنىش قىزغىنلىقىمنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋاتاتتى. كۈنلەر ئۆتۈپ كەنچە «تۇرسۇن توكۇر» كۆزۈمگە سەل ئىسسىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. لىلا گەپنى

قىلغاندا، ئۇ، كۆپ نەرسىنى بىلىدىغانلىقى ۋە ئىللىق مۇئامىلىسى بىلەن مېنىڭ قەلب ئۆيۈمنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، ئۇنىڭغا بولغان يامان قارىشىمنى خېلىلا ئاجىزلاشتۇرغانىدى.

لېكىن، يېقىندىن بېرى ئۇنىڭغا بولغان يامان قارىشىم يەنە كۈچىيىپ قالدى. قايسىبىر كۈنى سىنىپتا مۇشۇ خەتنى ھەجىلەپ يېزىپ ئۆگىنىۋاتسام، ئالدىمدا ئولتۇرىدىغان قىلىقى سەت ئەختەم تاز مەشق دەپتىرىمنى ئېلىۋېلىپ، باشقىلارغا كۆرسىتىپ: «ھوي... ھوي، ماۋۇ موللام موللامچە خەت ئۆگەنگىلى تۇرۇپتۇ، يۈسۈپ - موللامكەن» دېمەسمۇ، شۇنىڭدىن كېيىنلا ساۋاقداشلىرىمىنىڭ ھەممىسى مېنى «يۈسۈپ موللام» دەپ زاڭلىق قىلىدىغان بولۇۋېلىشتى. يىغلاپ - يالۋۇرۇپ باقتىم. تېرىككەنسېرى بۇ گەپ چىڭىغا چىقىپ ماڭا لەقەم بولۇپ سىڭدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ خەتنى ئۆگىنىشتىن رايىم يېنىپ كەتتى. لېكىن بۇنى دادامغا دېيەلمەيتتىم. دېسەملا «جەننەتتىن چىققان كۆك تاياق» بىلەن ساغرامغا تازا سالىدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ ئىدى. نېمە ئامال؟ «ماقۇلغا سوراق يوق» دېگەندەك، كۆڭلى ئۈچۈن بولسىمۇ، ئىرماش - چىرماش قىلىپ بولار- بولماس يازغىنىمنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەي بولمايدۇدە!...

بۈگۈن ئۇنىڭ يېنىغا شۇ مەقسەتتە كەلگەنىدىم. ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم يېرىم بولدى. ئۆزىگە ئۆچ بولۇپ قالغىنىمنى بىلىپ قالغانمىدۇيە، دەپمۇ ئويلىدىم. شۇنداقتىمۇ، مەندىكى ئوقۇغۇچىغا ئورتاق بولغان بىر خۇسۇسىيەت- يازغىنىمنى ئۇنىڭغا تېزراق كۆرسىتىپ، «ياخشى يېزىپسەن» دېگەن باھاسىغا ئېرىشىشكە ئالدىراتتى. دەپتەرنى ئۇنىڭغا بېرىپ، مەن ئېرىشىدىغان باھانى كۈتۈپ ئولتۇردۇم.

ئۇ، بىگىز بارمىقىنى ئاغزىغا تەگكۈزۈپ نەمدىگەندىن كېيىن، دەپتەرنى ئالدىرىماي ۋاراقداشقا باشلىدى. ئۇنىڭ نۇرى قېچىپ ئاجىزلىشىپ كەتكەن گۇنسىز كۆزلىرى قەغەز يۈزىدىكى خەتلەرگە شۇنچىلىك ئەستايىدىللىق بىلەن تىكىلدىكى، كۆزىنىڭ قارىچۇقى ھەرپلەرنىڭ يېزىلىش يۆنىلىشىگە بېقىپ ئايلىنىۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ بېشىمۇ تەڭ ئايلىنىشقا باشلىدى. مەيدىسىگە چۈشۈپ تۇرىدىغان، پاسكىنلىشىپ كەتكەن سۇيۇق چارساقىلىمۇ مىدىراپ، ھەرتەرەپكە سۈركەلگىلى تۇردى. دادامنىڭ بېسىمىدىن قورقۇپ، قولۇمنىڭ ئۇچىدىلا يېزىپ قويغان بۇ خەتلەرنى ئۇ خېلى ئۇزاقتا كۆرۈپ بولىدىغاندەك قىلاتتى.

مەن كۆزۈمنى ئۇنىڭدىن يۆتكەپ، ئالدىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارغا تىكتىم: بەزى كىشىلەر بىزگە قاراپ كۈلۈپ كېتىۋاتاتتى، بەزىسى بىزنى كۆرۈپلا باشقا تەرەپكە قارىۋالاتتى، يەنە بەزىسى ئاغزىنى بىر قىسما قىلىپ، نېمىنىدۇر دەپ، ياقىسىنى تۇتۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. سول قولىدا كىچىكلا بىرقىزبالىنى يېتىلەپ، ئوڭ قولىدا مۈرىسىگە ئېسىۋاالغان سومكىسىنىڭ بېغىنى تۇتۇۋالغان چىرايلىق بىر چوكان، غەزىپىمنى خېلى بەك قوزغاپ قويدى. ئۇ، كۆتۈرۈلۈپ چىققان كۆكسى، تولغان قامىتى، بىر بالىسى بولۇشىغا قارىماي، تېخى يۈزى ئېچىلمىغان قىزلاردەك ئىسكەت يېغىپ تۇرغان چىرايى بىلەن كوچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆزىگە قارىتىپ، بۇنىڭدىن مەغرۇرلىنىپ كېتىۋاتسىمۇ، لېكىن ماڭا قەۋەتلا سەت كۆرۈنۈپ

كەتتى. سەۋەبى: ئۇ، بىزنى كۆرۈپلا قولياغلىقى بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋالدى...

مەن غەزىپىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ پۈتۈن دىققىتىم بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇردۇم. ئۇ، بىرقانچە سېتىقچلارنىڭ يېنىغا بېرىپ قانداقتۇر بىرنېمىلەرنى ئالدى، ئاندىن بىرنەرسىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك يەنە بىز تەرەپكە ئەگىپ كەلدى.

ئۇ، ئالدىمىزغا كەلگەندە، قىزى نېمىشقىدۇر قولىنى بىز تەرەپكە ئۇزاتتى. بۇ ئايال، بالىسىنىڭ بىزگە قولىنى ئۇزاتقىنىنى ئۆزى ئۈچۈن نۇمۇس دەپ بىلدى بولغاي:

-قولۇڭنى چۈشەر، پاسكىنا، قۇ...خ.... بار،-دەپ توۋلاپ بالىسىنىڭ قولىغا بىرنى ئۇردى.

«ماۋۇ خوتۇننىڭ ئەسكىلىكىنى كۆرۈڭ،- دېدىم ئىچىمدە دەر غەزەپ بولۇپ، - بىز شۇنداق ‹قۇ...خ...› دېگۈدەك يامان ئادەممە؟» مەن دەرھال تۇرسۇن ئاكامغا قارىدىم. ئۇ، ھېچنېمىگە دىققەت قىلمىدىمۇ ياكى بۇنداق كەمسىتىش ئۇنىڭ ئۈچۈن داۋاملىق كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئىش بولغاچقا پىسەنتىگە ئالمىدىمۇ، يەنىلا بايىقى پېتىچە تۇراتتى. ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدى، گۈدەك قەلبىمدە ئېچىنىش تۇيغۇسى ئويغاندى.

بىردەمدىن كېيىنلا گۇناھنى يەنە تۇرسۇن ئاكامغا ئارتقۇم كەلدى: «نېمىلا دېگەنبىلەن گەپ تۇرسۇن ئاكامدا، توكۇر، تىلەمچى بولغاندىن كېيىن ھەممە ئادەمنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنىدىغان گەپتە...»

ھېلىقى چوكان بىزگە قاراپمۇ قويماستىن، ئوڭ تەرىپىمىزدىكى لازىچىنىڭ يېنىغا كەلدى. لازىچى دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا سالام قىلدى، ۋە:

-ھە، كەلسىلە، تىنچ - ئامان تۇردىلا... ئۈلۈشكۈىكى لازا ئاغزىلىرىغا خېلى تېتىغان ئوخشىمامدۇ، خېنىم. مېنىڭ بۇ لازامنىڭ تەمىنى بىر تېتىپ باققان ئادەم يېنىمدىن ئەگىپ كېتەلمەيدۇ، دېگەن ئەمەسمۇ مەن. ھە، يەنە قانچىلىك ئالاي دەيلا،- دېدى خۇشامەتكويلۇق بىلەن ھىجىيىپ.

-ھى، ھى، ھى... ماۋۇ ئادەمنىڭ ئېشىۋالغىنىنى، سىلىگە بوپ بەردىمۇ دەيمەن ئەمدى،-دېدى چوكان ياسالما ناز بىلەن.

تۇرسۇن ئاكام كۈلكە ئاۋازىنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈردى.

-ئۆزىنى داڭلىغان بىرىنچى ئەخمەق، دەپتىكەن. مەن ئۆزۈمنى داڭلىمايمەن. دېگەنبىلەن لازام ياخشى.

-شۇنداقكەن، بولمىسا قاشلىرىغا كېلەمتۇق بىز،-دېدى چوكان قاش - كۆزىنى ئوينىتىپ،- ئۈلۈشكۈن ئەكىلىپ بەرگەن قەغەزدىن يەنە بىرمۇنچە تۇرىدۇ. مەشكە قالاپمۇ تۈگىتەلمىگۈدەكمىز. ئەتە - ئۆگۈننىڭ ئىچىدە يەنە ئازراق ئەكىلىپ، لازىغا تېگىشىپ كېتەي، دەپ ئويلاپ قالدىما، ئۇنالىمۇ؟

- ۋاي سىلىگە ئۇنىمامدىغان. ئۈلۈشكۈنمۇ سىلىنىڭ مۇشۇ قەغەزلىرىگە لازا تېگىشىپ بەرگەن بىزغۇ، خېنىم،- دېدى لازىچى بىرنەچچە ۋاراق كونا قەغەزنى ئايالغا كۆرسىتىپ، كۆرەڭلىگەن ھالدا، - بۇنداق موللامچە خەت بار قەغەز بىز ئوقۇشنى بىلىمىگەندىن كېيىن بىكار تۇرۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە لازا يۆگىگەن ياخشى، ھى ...ھى... ھى...

ئۇ يەنە ياسالما تەكەللۇپ بىلەن نېمىلەرنىدۇ دەپ ئايالنى ئۇزىتىپ قويدى. مەن تۇرسۇن ئاكامغا سەپسالدىم. ئۇ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن لازىچىنىڭ قولىدىكى قەغەزگە

تىكىلگەنىدى.

ـ توختا، بىر كۆرۈپ باقىلى شۇنى، ـ دېدى ئۇ تۇيۇقسىزلا ۋە دەپتەرنى ماڭا بېرىپ، ئىككى قولى بىلەن يەرنى تايىنىپ، پۇتىنى سۆرىگىنىچە لازىچىنىڭ يېنىغا ئۆمىلەپ ماڭدى. مەنمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتىم.

لازىچى ئۇنى كۆرۈپ سەت بىر ئالايدى ـ دە، باشقا ياققا قاراپ تۇرۇۋالدى.

ـ خاپا بولمىسىلا، ھېلىقى... ھېلىقى قەغەزنى بىر كۆرۈپ باققان بولسام، ئۇكام، ـ دېدى ئۇ لازىچىغا يىلىنىش ئاھاڭىدا كۆزىنى مۆلدۈر ـ لىتىپ.

ـ سىلى بۇنى كۆرۈپ نېمە قىلالا، ـ دېدى لازىچى سوغۇق تەلەپپۇزدا، ـ بۇنىڭدا يەيدىغان نەرسە يوق، خەت بار، خەت.

ـ خەت بارلىقىنى بىلىپ دەۋاتىمەن، ئۇكام، ئۇنداق قىلمىسىلا...

ـ ۋاي بۇنى كۆرسىلىمۇ بىلمەيلا سىلى، بۇنىڭدىكى خەتنى سىلى ئەمەس، مانا بىزمۇ ئوقۇيالمايمىز. موللامچە خەت بۇ، ـ ئۇ، قېيدىغان ھالدا بىر ۋاراق قەغەزنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ، مەڭسىتىمگەن قىياپەتتە قاراپ تۇردى.

تۇرسۇن ئاكام قولىدىكى قەغەزگە دەسلەپتە كۆزىنى چىمچىقلىتىپ قارىدى، كېيىن خۇددى قېتىپ قالغاندەك مىدىرسىدىر قىلماي تىكلىدى، ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭ كۆزى قولىدىكى ئۆڭۈپ كەتكەن قەغەزدىن لازىچىغا ئاغدۇرۇلدى. قاتتىق ئازاب تارتقان كىشى چىدام بىلەن ئۆزىگە تەسەللىي بەرگەن ۋاقىتتا ئېغىر «ئۇھ» تارتقىنىغا ئوخشاش، ئۇ، چوڭ ـ چوڭ تىنىشقا باشلىدى. بۇرنىنىڭ تۆشۈكى ئەسلىدىكىدىن يوغىناپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي بىردە ئۇنىڭغا، بىردە لازىچىغا قارىدىم. لازىچىمۇ تۇرسۇن ئاكامنىڭ روھىي ھالىتىدىكى ئۆزگىرىشلەردىن ھەيران بولغان ھالدا ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئاغزىنى ئاچقىنىچە ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. بۇ ئىككىيلەننىڭ كۆزى بىر ـ بىرىگە تىكىلىپ، قەلب دۇنياسىنىڭ كۆزدىكى ئىپادىلىرىدىن مەنە ئىزدەۋاتاتتى.

مەن يەنىلا ھاڭۋاققىنىمچە بۇ ئىككىيلەننىڭ كۆزىگە، ئىنكاسى ئوخشاش بولمىغان بۇ ئىككى جۈپ كۆزگە قاراپ تۇردۇم: بىرى، يېلىنىش، بىچارىلىك چىقىپ تۇرغان ۋە ياشاڭغىراپ كەتكەن ئاجىز كۆز... يەنە بىرى، تەكەببۇرلۇق، كەمسىتىش، ھەيرانلىق چىقىپ تۇرغان، شۇنىڭدەك ئەجەبلەنگەن كۆز...

تۇرسۇن ئاكام لازىچىنىڭ تەكەببۇرلارچە تىكىلگەن كۆزىگە قاراۋېرىشكە پېتىنالماي، قولىدىكى قەغەزگە قارىۋالدى.

ئارىنى جىمجىتلىق باستى.

بىر ھازادىن كېيىن تۇرسۇن ئاكام قورۇنغان ھالدا تولىمۇ بىچارە قىياپەتتە لازىچىغا قارىدى. لازىچى يېيىلىپ كەتكەن لازىلارنى ئۆرۈدەپ ئولتۇراتتى. ئۇ، ئالدىدىكى كۆرۈمسىز، ئاشۇ ئەخلەتتەكلا يىرگىنىشلىك بۇ ئادەمنىڭ تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرۇشىنى پىسەنتىگىمۇ ئالمىغانىدى.

ـ ئۇكام... مۇشۇنداق خەت بار قەغەزدىن يەنە بارمۇ؟ ـ دېدى تۇرسۇن ئاكام مىڭ تەسلىكتە.

ـ بار! ـ لازىچى قاراپمۇ قويماستىن قوپاللا جاۋاب بەردى.

تۇرسۇن ئاكام نېمىشقىدۇر بىر نەچچىنى ئىنجىقلاپ قويدى ۋە گېلىنى يېنىك قىرىپ:

ـ خۇدانىڭ كۆزى كۆرەر... ساۋابلىق ئۈچۈن... خاپا بولماي، شۇنداق خەت بار

قەغەزلەرنى ماڭا بەرگەن بولسىلا، - دېدى لازىچىنىڭ يېنىغا يەنە ئازراق ئۆمىلەپ بېرىپ، بويىنىنى قىسقان ھالدا.

- نېمە؟! ماڭا بەرسىلە؟ سىلى تىلىمىگەن لازا يۆگەپ ساتىدىغان قەغەزلىرىمۇ قالمىدىما ئەمدى. كۆرۈڭ ماۋۇ تاماشانى، - لازىچى تېرىكىپ قايناپلا كەتتى، - كۈچۈكۈم - كۈچۈكۈم دېسە، كۈچۈكۈم بىر نېمىسىنى كۆرسىتىپتۇ، دەپ، ھە... يەنە نېمە بار تىلەيدىغان. قانداق قاملاشمىغان ...

تۇرسۇن ئاكام لاسسىدە بوشىشىپ كەتتى. ئۇ، لازىچىنىڭ مۇزدەك چىرايىغا قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي، يەرگە قارىغىنىچە ئاغزىنى بىلىنەر - بىلىنمەس ئۆمەللەپ ئولتۇراتتى. ئۇ، مۇشۇنداق ئاجىز - بىقۇۋۇل بولۇپ قالغىنىغا ئېچىنىۋاتىدىغاندۇ ياكى بولمىسا لازىچىدىن ئىنساب تىلەۋاتىدىغاندۇ...

تۇرسۇن ئاكامنىڭ بۇ قىلىقىغا ئاچچىقىم كەلدى: مۇشۇنداق ئەرزىمەس قەغەزنى دەپ خەقنىڭ قاتتىق - يىرىك گېپىنى ئاڭلاپ نېمىمۇ قىلار. ئۆزىنىڭ ئەپتىگە بېقىپ ئىش قىلسىچۇ...

- ھېي ئاكا، - دېدى لازىچى سەل تۇرۇۋېلىپ، - بۇنى سىلىگە بەرسەممۇ ئوقىيالمايلا. بۇ قەغەزنى دەپ بۇ يەردە تۇرغىچە، ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرسىلا، بىر نەچچە پارچە ناندىن قۇرۇق قالىلا بىكار.

- ئۇنداق دېمىسىلە ئۇكام، - دېدى تۇرسۇن ئاكام تىتىرەك ئاۋازدا، - ئۇششاق بالىلىرى باردۇ، ساۋاب بولار.

- تىلىگەن نەرسىنى بەرمىگەنگە بالىلىرىمنى شىپى كەلتۈرمىسىلە، ئاكاۋۇ... - ئۇ سۆزلىگەچ نۇرغۇن قەغەزلەر ئارىسىدىن «غەلىتە خەت» يېزىلغان قەغەزلەرنى تاللاپ ئالدى، - مانا بۇ ئون ۋاراق قەغەزكەن. بۇنى سىلىگە بەرگىچە، ئون ئادەمگە ئون موچەنلىك لازا يۆگەپ ساتىمەن.

تۇرسۇن ئاكام تېخىمۇ بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ، لازىچىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ ئاستا تارتتى:

- مانا، ئون موچەننى مەن بېرەي... مەن بېرەي ... - ئۇ، ئون موچەن ئەمەس، ئىككى موچەننىڭ يوقلۇقىدىن ئەتىگەندىن بېرى ئاچ قورساق ئولتۇرغىنىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ئۇنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، تۈۋى ئۆرۈلۈپ ئۆتمە تۆشۈك بولۇپ كەتكەن يانچۇقلىرىنى بىر-بىرلەپ، تەپسىلىي ئاختۇرۇپ چىقتى. لېكىن يانچۇقىدىن ھېچنىمە تېپىلمىدى. ئۇ، ئۈمچەيگەن ھالدا بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى پارقىراپ كەتكەنىدى.

- سىلىدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ئۇكام... پۇلىسىنى چوقۇم بېرىمەن...

ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنچىلىك تىتىرەك ۋە بوش چىقتىكى، ئۇنى ئاڭلاپ يۈرىكىم ئېزىلىپ كەتتى. مەن ھازىرغا قەدەر، ياشانغان كىشىلەرنىڭ بۇنداق ئېچىنىشلىق، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى زادىلا كۆرمەپتىكەنمەن. ئۇنىڭ بىچارىلەرچە مۆلدۈرلەپ تۇرغان ئۇياتچان كۆزلىرى لازىچىغا ئاغدۇرۇلدى. لازىچى ئۇنىڭ سۆزھەرىكىتى ۋە تەلمۈرۈپ قاراشلىرىدىن سەل تەسىرلەندى بولغاي، بايامقى ئەپتىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك سەل بوشاپ:

- ئەستاغپۇرۇللا... بۇ قەغەزنىغۇ بېرەرمەن ئاكا، ئوقۇيالمىسىلا نېمە قىلالا بۇنى؟ موللامچە خەت ئىكەنلىكىگە قاراپلا ساقلاپ قوياي دېدىلىغۇ- ھە؟- دېدى.

- ياق، ئۇكام، مەن ئوقۇيالايمەن.

- ۋاي نېمە دەيدىغانلا ھوي، - دېدى

لازىچى بۇرۇتىنى ھېرىپ قويۇپ، — سىلىنى خەت تونۇمايدۇ، دەپ يۇرۇيمەنۇ... ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ، بىزچە خەت بولمىسا ...

ئەمدىلىكتە، لازىچىنىڭ بايامقى ھەيرانلىقى بىردىنلا قىزىقىشقا ئالماشتى. ئۇ، تۇرسۇن ئاكامغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ، ھېلىقى قەغەزگە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ھەر ئىككىيلەنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك ئاز — تولا يوقالغانىدى. تۇرسۇن ئاكام خېلى ئۇمىدلەنگەندەك قىلاتتى.

— بۇ، موللامچە خەت ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ خېتى، ئۇكام، ئۆزىمىزنىڭ. سىلى دېگەن موللامچە خەتنىڭ ساكىن، زىر، زەبەرلىرى بولىدىغۇ، بۇنىڭ بولمىسا ماناۋ — ئۇنىڭ ئاۋازى زەئىپ بولۇشىغا قارىماي شۇنچە سىلىق چىقىۋاتاتتى.

— مەنمۇغۇ بۇنىڭ موللامچە خەت ئىكەنلىكىگە تازا ئىشىنىپ كېتەلمىگەن، — دېدى لازىچى بايامقى گېپىدىن يېنىپ، — موللامچە خەتنىڭ سىلى دېگەندەك، قاشىن، ساكىنلىرى بولىدىغان... ئۆزىمىزنىڭ خېتىنىڭمۇ سەل-پەل ئوخشاپراق تۇرىدۇ. لېكىن شۇنچە ھەجلەپ باقسامۇ ئۇقۇيالمايۋاتىمەن، شۇنىڭغا قاراپ ...

— ھەئە، ھازىرقى خېتىمىزگە دېگەندەك ئوخشاپ كەتمەيدۇ.

ھەر ئىككىيلەن بىردىنلا شۇكلەپ كەتتى. لازىچى بايامقى قوپالىقىدىن خىجىل بولغاندەك يەرگە قاراپ، گەپ - سۆزسىزلا، قەغەزدىن لازا خالتىسى ياساپ ئولتۇراتتى. تۇرسۇن ئاكام ئاغزىنى بىر نەچچە قېتىم ئۆمەللەپ باقتىيۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى. ئۇ، غەيرەتلەنگەندەك، لازىچىغا يېقىن كەلدى.

— خاپا بولمىسىلا، شۇنداق قىلاملا ئۇكام؟— ئۇ، ئاجىز ئەمما ئۇمىدلىك كۆزىنى لازىچىنىڭ چۈشىنىكسىز، يوغان كۆزلىرىگە تىكتى.

— قارىغاندا، شۇنچە قىزىق گەپلەر بار ئوخشايدۇ - ھە، ئاكا، بۇنىڭدا؟ — لازىچى ئالدىرىماي سورىدى. ئۇ، خېلىلا يۇمشاپ قالغانىدى.

— بارىكەن... ئاھايىتى مۇھىم گەپ بارىكەن، ئۇكام، — ئالدىراپ جاۋاب بەردى تۇرسۇن ئاكام.

سەپرايىم ئۆرلەپلا كەتتى. «ھۇ... جازانسىخور سېتىقچىلار، — دېدىم ئىچىمدە، — تۇرسۇن ئاكام شۇنچە كۆچۈكلىنىپ كەتتى. بەرگىسى بولسا شاق - شۇق بېرىۋاتقاي، يەنە ئوششاق بالىنى گەپكە سالغاندەك تولا گەپ سوراۋاتقىنىنى ... مۇشۇ تۇرسۇن ئاكامىزە ... خەقمۇ شۇڭا تالايدىكەن، نېمە قىلىدۇ سېسىق قەغەزلەرنى تالىشىپ...»

— ئۇنىڭدا، ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ گېپى بارمۇ نېمە؟ — بىردەمدىن كېيىن گۇمان بىلەنراق يەنە سورىدى لازىچى.

— شۇنداق، ئۇكام، شۇنداق ...

— ۋاي نېمە دېدىلەۋ؟... مەن... مەن ... موللامچە خەت بىلەن يېزىلغان ئوششاق گەپلەرمىكىن، دەپتىمەن تېخى. خۇدا... مېنى كۆپۈرلۈقتىن ساقلىغايسەن، — ئۇنىڭ خاتىرجەملىك چىقىپ تۇرغان چىرايى توساتتىنلا تاتىرىپ كەتتى. ئۇ، ئۆز ئېتىقادىنىڭ غايىبانە كۈچىدىن قورقۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ، بۇ قورقۇنچنى گويا تۇرسۇن ئاكاملا يوق قىلالايدىغاندەك، ئۇنىڭغا تەلمۈردى.

«ھمم... تۇرۇكە ئەمدى» مەن ئۇنىڭغا مەسخىرىلىك قاراپ قويدۇم. تۇرسۇن ئاكام ئۇنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، گەپ قىستۇردى:

ـ ئەكەلسىلە قېنى، ھەممىنى كۆرۈپ باقاي، ـ ئۇ، ھېلىقى قەغەزلەرنى قولىغا ئېلىپ، بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، داۋاملاشتۇردى، ـ تولۇق ئەمەسكەن ـ دە، لازا يۆگەپ بولدىلىمۇ ـ ياق؟

ـ ياق، ... ئەزبىرايى خۇدا ... خۇدا ئۆزى گۇۋاھ. مەن تېخى بۇنىڭغا لازا يۆگىگۈچى بولمۇدۇم، ـ لازىچى جىددىيلىشىپ كەتتى.

ـ مەن، بايا بىر ۋاردىنى كۆرۈپلا، بۇ قىممەتلىك قوليازمىكەن، دەپ ئويلىغانىدىم. پەرەز قىلغىنىمدىنمۇ قىممەتلىك قولياز-مىكەن. قارا، يۈسۈپجان، بۇ قانچىلىك قىممەتلىك ئەسەر، بىلەمسەن؟

ئۇ، ماڭا قارىدى. مەن «بىلمەيمەن» دەپ دېيىشنىڭ ئورنىغا بېشىمنى چايقاپ قويدۇم.

ـ بۇنىمۇ سۆزلەپ بېرىمەن ساڭا ... ـ ئۇ گەپ قىلالماي قالدى.

ـ بولدى، ھېلىقىدەك يانچۇقلىرىنى كولاپ يۈرمەسىلە... بىز، قانداق خەت ئىكەنلىكىنى بىلمىگەندىن كېيىن ھەر نېمە دەيدىكەنسىز... بۇنى سىلىگىلا بېرىۋېتەي، ئۆزلىرى ساقلىسىلا، ئاكا، ـ نېمىشقىدۇر لازىچىنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقىۋاتاتتى.

ـ رەھمەت، رەھمەت ئۆكام... ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن بولسۇن، ـ ئۇ، لازىچىغا سەجدە قىلىپ تۇرۇپ رەھمەت ئېيىتتى. يۈكۈنەلەيدىغان ئىككى پۈتمىنىڭ يوقلۇقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭ بۇ ئولتۇرۇشى ئىخلاس بىلەن سەجدە قىلىۋاتقان نامازخانغا ئوخشايتتى. مەن «خەتكە ئىمراق» بۇ ئادەمنىڭ بۇنچىلىك قىلىپ كەتكىنىدىن ھەيران قالدىم.

ئۇ، لازىچىغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ، تىترەك ئاۋازدا يەنە بىر نەچچە قېتىم رەھمەت ئېيىتتى. لازىچى خىجالەت ئىچىدە بېشىنى قاشلاپ تۇراتتى.

ـ رەھمەت، سىلىگە مىڭ مەرتىۋە رەھمەت دېسەممۇ كەملىق قىلمىدۇ، ئۇكام، ـ ئۇنىڭ ئاۋازى بازغانچە پەسلەپ، ئىككىمىز ئىماران ئاڭلىغۇدەكلا چىقىۋاتاتتى، ـ سىلىدىن بەكمۇ خۇرسەن بولۇۋاتىمەن. سىلى نېمىلا بولمىسۇن لەۋزىمنى يەردە قويمىدىلا ... سىلىگە مەلۇم، مېنى «توكۇر، تىلەمچى» دەپ ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ، مەن ئولتۇرغان ئاۋۇ يەردىكى ئېخلەتچىلىكمۇ كۆرمەيدۇ، ھەتتا كىتاب ئوقۇغىنىمنى كۆرسىمۇ يەيدىغاندەك چەكچىيىپ قاريشىدۇ... توكۇر، تىلەمچىلەر كىتاب ئوقۇماسلىقى ساقلىماسلىقى كېرەكمىكەن؟... توكۇر دېسۇن، خاھى تىلەمچى دېسۇن مەنمۇ ئادەم ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ ئەھۋالىمنى مانا ماۋۇ بالىمىز يۈسۈپ-جانىنىڭ دادىسى ئوبدان بىلىدۇ. مەن توكۇرلۇق، تىلەمچىلىكنى خۇدادىن تىلىۋالغان ئەمەس. مېنىڭمۇ تىجارەت قىلىپ، بايىشات ياشىغان ۋاقتىم بولغان. بىر چاغلاردا مانا مۇشۇنداق قوليازما، كىتابلارنى يوشۇرۇپ قويغىنىم، سۈيىلەپ كەلسە «بەرمەيمەن» دەپ تۇرۇۋالغىنىم ئۈچۈن ئىككى پۈتۈم چېقىلغان... كېيىن ... كېيىن... دوختۇرلار «ساقايمايدۇ» دەپ كېسىۋەتتى. شۇنىڭ-دىن كېيىن مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىپ بالىلىرىمنىڭ يوقلۇقىدا ھەر تەرەپتە سەر-سان بولۇپ ئۆمىلەپ يۈردۇم. ئىككى پۈتۈم ساق ۋاقتىدا بۇ بالىمىزنىڭ دادىسى «ئا-يالىمىز ئۆلۈپ كەتتى، تاماق ئېتىپ يەلەل-مەيمىز» دەپ ياغلىق ـ تۇرۇم تاماقلاردىن ئەكىرىپ تۇرىدىغان. خۇدانىڭ شۈكرى، ھېلى-غىچە ئۇنتۇپ قالمىدى... مەن ئىككى پۈ-تۈمدىن ئايرىلىپ قالارمەن، خەقلەر

بەرگەن سەدىقىگە تەلمۈرۈپ تۇرىدىغان تىلەمچى بولۇپ قالارمەن، دەپ ئويلىماپتىكەنمەن. بەزىدە خەقلەرنىڭ قاتتىق - يىرىك گېپىدىن نومۇس قىلىپ، بىراقىلا ئۆلۈپلا تۈگىشەي، دەپمۇ ئويلايمەن. ھەي... يەنىلا بۇ جان تاتلىقكەن، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈش ئۈمىدى بۇنىڭغا يول قويمايدىكەن... راست، مەن تېنىۋالالمايمەن، مەن تىلەمچى ... مەن داپيۈز دىۋانە!...

ئۇ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ چوڭقۇر چاناقلىرىدىن سىرغىپ چىققان ياشلار تۈك باسقان يۈزىنى بويلاپ دۇمىلاپ چۈشۈپ چىگىشلىشىپ كەتكەن ساقاللىرى ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى. لازىچى پۈتۈن ۋۇجۇدىنى دەرد - ئەلەم چۇلغىۋالغان كىشىلەردەك مۇڭلانغىنىچە، نېمە قىلىشىنى بىلمەي، ئۈن - تىنسىز ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى. مەنمۇ خۇددى بىر مۆجىزە كۆرگەندەك، ئۇنىڭغا تېخىمۇ بەكرەك تىكىلىپ قارىدىم. بىر پەس سۈكۈناتتىن كېيىن تۇرسۇن ئاكام يەنە ئېغىز ئاچتى. ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزىنى توختىتىپ سۆزلىگەن كىشىلەرنىڭ ئاۋازىدەك خېلى ئايانچىلىق چىقىۋاتاتتى.

- ھە، ئېيتماقچى، ئابايىقى چوكان مۇشۇ قەغەزدىن يەنە بار، دېگەندەك قىلدىما؟

- ھەئە، بار، - دېدى.

- ئۇنداقتا مەن بېرىپ باقاي، - ئۇ، قولىدىكى قەغەزلەرنى چىرايلىق قاتلاپ، خۇددى مېھرىبان ئانىنىڭ ئوماق بالىسىنى يۇمشاق يۆگەككە ئاۋايلاپ يۆگىگىنىگە ئوخشاش يۆگەپ، قويۇن يانچۇقىغا ئاستا تىقتى ۋە، - سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن، يۈسۈپچان، - دېدى ماڭا قاراپ.

- بارمىسىلا، ئاكا، - دېدى لازىچى ئۇنى توسۇپ، - ئۇ چوكان بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە مۇشۇنداق قەغەزلەرنى لازىغا تېگىشكىلى ئېلىپ كەلمەكچى، شۇ چاغدا ھەممىنى سىلىگە بېرەي.

- شۇ دېگەنلىرىگە رەھمەت ئۇكام، شۇنداقتىمۇ ئىزدەپ - سوراپ بېرىپ باقاي.

- ئۇ چوكانمۇ تېخى كەتمەپتۇ. ئەنە ئاۋۇ لەڭپۇڭچىنىڭ ئالدىدا بىرىسى بىلەن گەپلىشىپ تۇرىدۇ، - دېدى لازىچى قولى بىلەن كۆرسىتىپ.

- ھە، ئوبدان، ئوبدان... ئارقىسىدىنلا بېرىپ باقاي ئەمىسە، ئۇكام.

لازىچى ئۇنى توسۇپ قالالمىدى. ئۇ، ئىككى قولىنى يەرگە مەھكەم تىرەپ، ئاجىز پۇتىنى سۆرىگىنىچە ئۆمىلەپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ تۆت پۇتلۇق ھايۋانلاردەك ھەرىكەت بىلەن كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېقىن ئەتراپتىكى بەزى بەتقىلىق بالىلار سەتلا چۇرقىراشتى:

- ماۋۇ قېرى تىلەمچى پاقىغىلا ئوخشايدىدىكەن، پاقىغا!

- ئاۋۇ سەتەڭ خوتۇننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىۋالغىنىنى قاراڭلار!

- ھاي توكۇر، بۇ چوكاننىڭ ئېرى بار جۇمۇ!

- .....

يەنە بىر مۇنچە ھاقارەتلىك سۆزلەر ئېنىق ئاڭلاندى. ھەممە كىشى ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇپ، بۇ سۆزلەرگە ۋە مۇشۇ ھاقارەتلەرنىڭ ئوبيېكتى بولغان تۇرسۇن ئاكامغا دىققەت قىلىشقىمۇ چولىسى تەگمەيتتى. پەقەت لازىچى بىلەن ئىككىمىزلا زۇۋان سۈرمەي، ئورنىمىزدا قېتىپ قالغاندەك تۇراتتۇق. لازىچى يەنىلا ئۆمىلەپ

كېتىۋاتقان تۇرسۇن ئاكامغا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ جىيەكلىرى قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەنىدى.

مەنمۇ پاقىچىلاپ كېتىۋاتقان تۇرسۇن ئاكامدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي قاراپ تۇردۇم: ئۇ، ئەمدىلا ئۆمىلەشنى ئۆگەنگەن بوۋاق بالىلارغا ئوخشاش يەر بېغىرلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ، ھەر قېتىم تىزىنى يۆتكىگەندە يەرگە تايىنىپ تۇرغان ئىككى قولى سۆرۈلۈپ كېتىۋاتقان پۇتىغا ئورۇن بوشىتىپ، ئالدىغا ئىنتىلەتتى. كۈچسىز بىلىكى ئۆزىدىن يوغان تەننى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ تۇراتتى. كەڭ ئېچىلغان بارمىقى بىردە شېخىل - تاشلارنىڭ، بىردە كۆكتات شۆپۈكىنىڭ، يەنە بىردە تېزەكلەرنىڭ ئۈستىگە تاشلىناتتى. ئەنە، ئۇ توختىدى. ئۇ، بىر قولىدا يەرگە تايىنىپ، يەنە بىر قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن پېشانىسىنى سۈرتتى. ئاھ!.. ئۇ، ھېرىپتۇ...

مەن ئۇزۇندىن بۇيان سەسكىنىپ كېلىۋاتقان بۇ تىلەمچىگە ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈرۈپ يۈرىكىمنىڭ قات - قېتىدىن چىقىۋاتقان بالىلىق مېھرىم بىلەن تىكىلدىم. شۇئان كۆز چاناقلىرىمدىن ئىختىيارسىز ھالدا تېشىپ چىققان ئىسسىق ياش مەڭزىمنى بويلاپ ئېقىپ چۈشتى. ئەمدى زادىلا چىدىيالمىدىم. مەن: «تۇرسۇن ئاكا!!...» دەپ توۋلىغىنىمچە بوغچامغىمۇ، تېخىچە ئېسىگە كېلەلمەي ئاغزىنى ئاچقىنىچە تۇرۇپ قالغان لازىچىغىمۇ قارىماي، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بوراندەك تېزلىكتە يۈگۈردۈم...

× × ×

مەن چۆچۈپ بېشىمنى كۆتۈردۈم. ئەسلىدە شۇ كۈندىكى ئىشلارنى ئويلىغانىكەنمەن. ھېلىقى تەجرىبە تۈگەپ، باشقا تەجرىبە باشلانغانىدى. مەن ئەمدى زېھنىمنى چاچماي ئولتۇرۇشقا نىيەت قىلدىم.

قايسى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى تەلەپ قىلدىكىن، بىر ھازادىن كېيىن «ساپ سۇ ئايرىش ئۆتكىلى» يەنە ئىشلەندى. مەن ئۆزۈمۇ ئىپادىلەپ بىرەلمەيدىغان بىر خىل ھېسسىياتقا كېلىپ قالدىم. چۈنكى بۈگۈن «يۇندا»نىڭ قانداق تازىلىنىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانىدىم. مەن پۈتۈن دىققىتىم بىلەن تىكىلىپ ئولتۇرىمەن. پروبىركىدىكى سۇ بولسا يەنىلا بوش تەۋرىنىپ تۇراتتى... ئازراق قاراپ تۇرغاندىن كېيىن پروبىركىدىكى سۇ بىلەن ھېلىقى تونۇش چىراي توختىماي ئالمىشىپ تۇرغاندەك بىلىندى. سەللا دىققەت قىلمىسام، خىيال پاتقىقىغا پېتىپ قالىدىغانلىقىم «مانا مەن» دەپ چىقىپلا تۇراتتى. دىققىتىمنى يىغىش ئۈچۈن لېۋىمنى ئاغرىغىدەك چىشلەپ ئولتۇردۇم. خېلىدىن بېرى دىققىتىمنى ئوغرىلاپ قېچىۋاتقان ھېلىقى چىراي ئەمدى كۆرۈنمەي قالدى، كۆرۈۋاتقىنىم پەقەت پروبىركىدىكى بىر نەچچە تامچا سۇلا بولدى: ئۇ، تېخى ھېلىلا مەينەت سۇ تامچىسى ئىدى، شۇنداق، كۆرۈمسىز تامچا ئىدى...

مەن نېمىشقىدۇر ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزەلمەي، تېخىمۇ سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىم. ئۇ، ئېلېكتر چىرىغىنىڭ كۈچلۈك نۇرى ئاستىدا بوش تەۋرىنىپ، ئۆزىنىڭ سۈزۈكلۈكى ۋە ئەبەدىي پاكلىقى بىلەن مەرۋايىتتەك جۇلالىنىپ تۇراتتى...

1987 - يىل دېكابىر، ئاقۇ

(فېلىيەتون)

ھېزىم قاسىم

تالاغا چىققان كۆزى ئوچۇقلىكى كىشى ئەڭ ئالدى بىلەن كوچىلاردا ئالدىراش كېتىۋاتقان ئاپتوبۇس ۋە يولۇچىلارنى، رەستە ۋە ماگىزىنلاردا ئېلىم - سېتىم قىلىۋاتقان تىجارەتچى ۋە خېرىدارلارنى، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقان سورۇننىڭ قەيەر، ئەتراپىدىكى ئادىمىزاتنىڭ كىم ۋە قايسى دەرىجىلىك كىشى بولۇشىدىن قەتئىيىنەزەر ھېيىقىش، «ھۈرمەت» دېگەن گەپلەرنى نېرى قويۇپ تۈكۈرگىسى كەلسەگېلىنى قىرىپ ياكى بولۇشىچە ئىچىگە دەم تارتىپ كۈچەپ تۈكۈرۈۋاتقانلىقى، ياكى بۇرنى ئۈزۈلۈپ چۈشكۈدەك دەرىجىدە چىڭقىلىپ بۇرنىنى قېقىۋاتقانلىقىنى، قولىنى سىلكىپ بىر نېمىلەرنى ئەتراپقا چاچرىتىۋاتقانلىقىنى

ماڭدامدا بىر كۆرەلەيدۇ. «ئەدەبگە لايىق كەلمىگەنگە نەزەر سالما» دېگەندەك ھەر قايسىمىز «نەزەر سالماسلىق» لازىم بولغان بۇ ئىشنىڭ ھەر قايسىمىزغا ئادەت بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى كىممۇ ئېسىگە ئالسۇن؟ بىز بۇ «ئادەت»نىڭ ھەر قايسىمىز ئۆز ئارا كۆرۈشكەندە دېيىشىدىغان «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ياكى «ياخشىمۇسىز» دېگەندەك سۆزلىرىمىزنىڭ ئورنىنى ئىگىلىۋېلىشىدىن ھەزەر ئەيلىمىسەك بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. چۈنكى، كوچا، رەستە، ماگىزىنلاردىلا ئەمەس، بەلكى ھەشەمەتلىك رېستوران، ئايرودروم، ۋوگزاللار، چوڭ - كىچىك زىياپەتلەر، كىنو، تىياتىرخانىلار... دىمۇ تونۇش ياكى ناتونۇش ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىنىڭ ئۇدۇل، يان ياكى ئارقا تەرەپلىرىدىن ئۆتكەندە «سەت بولار»، «كۆڭلىگە كېلىپ قالار» دېمەي، بۇ «ئادەت»نى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ كۆرۈشۈش سوۋغىسى سۈپىتىدە شۇ كىشىگە «مەدھىيە» قىلىۋاتقانلىقىغا «نەزەرىمىز سېلىنىپ» قالىدۇ. بولۇپمۇ شەھىرىمىزگە سوغۇق ھاۋا ئېقىمى كىرىپ، تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 30 گرادۇسقا دەسسەپ قالغان ياكى يازدا يەل - يېمىش، سەي - كۆكتات تۆكمە بولغان چاغلاردا بۇ «مۇبارەك» «ئادەت» لەر تېخىمۇ ئەدەپ كېتىدۇ.

قايسىبىر كۈنى ئەتىگىنى قۇياشنىڭ قىيپاش نۇرىدا مەن بۇ «ئادەت»نىڭ قۇياش نۇرى ئاستىدىكى «گۈزەل» مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ باقتىم. كىشىلەرنىڭ ئېغىز - بۇرۇنلىرىدىن ھەر خىل ئاۋاز ۋە ھەجىمدە ئالىۋالماس ئېتىلىپ چىقىپ، موللاق ئېتىپ كېلىپ، نەلەرگىدۇر چاپلىشىپ قېلىۋاتقان بىر نېمىلەر گۈللۈكلەردە پىلىلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن ھېسابسىز كېپىنەكلەرنى ئەسلىتەتتى. ئالدى تەرىپىمدىلا يانداپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىرەيلەننىڭ تامبىلىغا چاپلىشىپ قالغان بۇ بىر نېمە شۇ مەيداندا ۋاقتى ئىنتايىن قىسقا بولغان بىر ماجراغىمۇ سەۋەبچى بولۇپ قالدى. بۇرنىدىكى بىر نەرسىنى سېرىپ ئېلىپ، يانتۇ سىلكىنگەن بىر قول بىر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ تۇمشۇقى ئاستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەندەكمۇ قىلدى. پەلتۇسىنىڭ كەينى پېشىگە بۇ نەرسىنى نەدىدۇر چاپلاشتۇرۇۋالغان بىرەيلەن ئالدىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قېقىلغان بۇرنىدىكى بىر نەرسىنى بىر تۈپ دەرەخقە يۆگەشتۈرۈۋاتقاندا، «ئەدەبگە لايىق كەلمىگەن» بۇ ئىشقا «نەزەر سالغان» بىر سېرىق چاچ، كۆك كۆزلۈك كىشى ھېلىقى دەرەختىكى ئاپئاق قولدىن كۆپكۆك كۆزلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن جىسمىنى چەتكە ئالغاندەك قىلدى. پاھ، پاھ، نېمىدېگەن قىزىقچىلىق ھە؟ داڭلىق سېرىك نومۇرلىرىلا مۇشۇنداق قىزىق بولۇشى مۇمكىن. شۇ كۈنى ئۆيگە كېلىپ قارىسام شۇنچە پىنھان جايدا «تاماشا» كۆردۈم، دېسەممۇ، ئۆتۈكۈمنىڭ پاشنىسىنىڭ يۇقىرىراق تەرىپىدە، چاپىنىمنىڭ ئالدى پېشىنىڭ كەينىدە كېۋەز غوزىسىدىن چاغراق بولغان بىر نەرسە شىيىندەك قېتىپ ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئويلىسام، قايسىبىر يولۇچى ماڭىمۇ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ «سالام قىلغانىكەن»، ئەپسۇسكى مەن ئۇ كىشىنىڭ «سالامى»نى ئىلىك ئالماي قويۇپتىمەن، بەللى!

قۇياشنىڭ قىيپاش نۇرىدا ئۇچۇپ يۈرگەن ھېلىقى «كېپىنەك»لەرنى كۆرۈۋېتىپ، ئۇشتۇمتۇت مۇراسىملاردا گۈل چاچقۇسى چاچىدىغان ئىش يادىمغا كېلىپ قالدى. ھەممىمىز بىلگەندەك، مۇراسىملاردا چاچىدىغان چاچقۇنى «گۈل چاچقۇسى»دېسەك، كوچا - كويلاردا چېچىلىدىغان ھېلىقى «چاچقۇ»لارنى «كوچا چاچقۇسى» دېسەكمۇ بولىدۇ. پەمىمچە، «كوچا چاچقۇ»لىرى پەقەت ئىككى خىللا بولىدىكەن: بىرى، «ئېغىز چاچقۇسى»، بىرى، «بۇرۇن

چاچقۇسى». سىز بۇ «چاچقۇ»لارنىڭ ئاتۇرال سانلار قانارىدىكى «ئۈككى» دېگەن ئەك ئاددىي، ئەك ئاز رەقەم بىلەن ئىپادىلىنىدىغانلىقىغا قاراپ ھەرگىز ئۇنى بوش چاغلىمايسىز. سىز «بوش» چاغلىغان بۇ «كوچا چاچقۇ»لىرى رەڭ - تۈس جەھەتتە ھېلىقى قەغەز گۈل چاچقۇلىرىدەك رەڭدار بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئومۇملىشىش دەرىجىسىدىن ئالغاندا، ھەر قايسىمىز تۇرۇۋاتقان مۇشۇ شەھەر «كوچا چاچقۇسى» چېچىشتا خېلىلا يۇقىرى تۇرىدۇ، دەپ ئويلايمەن. ئىشەنمىسىڭىز، سىز مۇشۇ ماقالىنى ئوقۇۋاتقان چېغىڭىزدا ئەتراپىڭىزغا يېقىن كوچىغا چىقىپ سەپسېلىپ بېقىڭ. ئىشخانا كاردورلىرى، پەلەمپەيلەرنىڭ بۇلۇڭ - پۇچماقلىرى، كوچىدىكى پىيادىلەر يولى... دا سۆرۈلۈپ يۈرگەن، قېتىپ قالغان «كوچا چاچقۇ»لىرىنىڭ كىچىكرەكلىرى ئاق ئەتىر گۈلنىڭ غۇنچىسى چۈگلۈقىدا بولسا، بەزىلىرىنىڭ دىئامېتىرى يېرىم ئىنگلىز چىسىغا يەتمەسمۇ، ھەر ھالدا ئۇنىڭدىن چاغ كەلمەيدۇ.

بىئولوگلار ئورگانىك جىسىم بولغان ھەر قايسىمىزنىڭ بىئولوگىك ۋە پىسخولوگىك جەريانلىرىمىزنى تەتقىق قىلغاندا، كۈپىنچە، ئۇرسىيەتلىك ھالەت ۋە قان سىستېمىسىغا بەكمۇ ئېتىبار بىلەن قارايدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. بۇ، راست گەپتۇ، دەپ 20 - ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدا ھەر قايسىمىز تۇرۇۋاتقان ھەر قايسى ئورۇنلاردا ئالا بولغان ئۆرۈكنى كۆرۈپ، ھەممە ئۆرۈك بىر كېچىدىلا ئالا بولۇپ كەتكەندەك، دەھشەتلىك يوسۇندا ئومۇملىشىپ كېتىۋاتقان «مۇبارەك» ئادەتنىڭ ئىرسىيەتلىك ھالىتىنى قېتىدىپ باقتىم: ئاتا - بوۋىمىز بولغان ھونلار تارىخىغادائىركىتابلارغاقاراپ باقسام، ئۇ چاغدىكى شەھەرلەر بۇگۈنكىدەك ئاۋات ھەم ھەشەمەتلىك بولمىغانلىقى ئۈچۈنمۇ «كوچا چاچقۇسى»غا دائىر مەلۇماتلارغا ئىگە بولالمىدىم. قاراخانىلار ۋە سەئىدىيە خانلىقى دەۋرىگە دائىر كىتابلاردىمۇ رەھمىتى ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر-بىرى بىلەن كۆرۈشكەن ياكى ئالدى - كەينىدىن ئۆتكەن، ئوك - سولىدا ئولتۇرغىنىدا ئېغىز ۋە بۇرۇن «چاچقۇ»لىرىنى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېگەن سۆزنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىلىپ، كىشىنىڭ «زوقى»نى كەلتۈرگەنلىكىگە دائىر يازما ماتېرىياللارنىمۇ كۆرەلمىدىم. ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئېسىلزادىلەردىن بولغانلىقىدىنمىكىنتاك، شۇ چاغدىكى ئەدەبىي كىتابلاردىمۇ «تۇفى» دېگەن سۆزلەرنى مەن ئوقىغان كىتابلاردىن ئۇچراتقىلى بولمىدى. بۇنىڭدىن «ئەجدادىمىزنىڭ مۇنداق،مۇبارەك،ئادەتلىرى يوق ئىكەن»دېيىلمەيمىز، لېكىن ئىنچىكىلەپ قارىغاندا، ئەجدادلىرىمىزنىڭ تولىمۇ دېيانەتلىك، «ئەدەبكە لايىق كەلمىگەن»نى قىلمايدىغان، پەدىشەپلىك ئىكەنلىكىنى، «ئەدەبكە لايىق كەلمىگەن»بۇ ئىشنى بەكلا قىلغۇسى كېلىپ كەتكەندىمۇ ئۆپچۆرىسىگە قاراپ، ئېغىز-بۇرنى جايلاشتان كاللىسى ۋە كاللىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈيدىغان ئورگانىك جىسمىنى ئادىمىزات كۆرمەيدىغانراق پىنھان جايغا تارتىپ قىلمىدىغانلىقىنى قىياس قىلالايمىز. ئۇنداقتا، بىزنىڭ بۇ«مۇبارەك»ئادىتىمىز ئىرسىيەتلىك ھالەتنىڭ ئاتوم دەۋرى بەخىش ئەتكەن«زامانىۋىلىشىش»بولۇپ قالمىدۇ، بەللى!

قان سىستېمىسى توغرىسىدا ھېچقانچە بىر نەرسە بىلمەيمەن. ئوتتۇرا ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئامېرىكا تەرەپلەردىكى تەرەققىي تاپقان مەللەتلەر بىلەن قانچىلىك قاندىشىلىق مۇناسىۋىتىمىز بارلىقىنىمۇ ئانچە بىلىپ كېتەلمەيمەن. ئۇلارنىڭ ئۆزۈم كۆرگەن كىنولاردىكى شەھەر ۋە ئادىمىزاتلىرىنى ئېلىپ ئېيتسام، ئۇلار تۇرغان شەھەرلەر بىزنىڭ شەھەرلىرىمىزدىنمۇ ئاۋات، ئادىمىزاتلىرى بىزنىڭكىدەك غول بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا ھەر قايسىمىزدەك ئاۋات شەھەرنىڭ كەلىسە-كەلمەس سورۇنلىرىدا ۋۇجۇدى كۆتۈرۈپ تۇرغان كاللىسىنى خالىغان يەرگە ئېگىشتۈرۈپ

«چاچقۇ» چېچىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگىلى بولمايدىكەن. بەك بولالمىغاندا يانچۇقىدا زاپاس ئېلىپ يۈرىيدىغان قولياغلىقى بىلەن پەم ئىشلىتىپ بىر نېمە قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئۇلار كۆرۈشكەندىمۇ «ياخشىمۇ سىز» دەپ زوۋان چىقىرىپ ياكى شىلەپىسىنى بېشىدىن ئېلىپ سالام-سەھەت قىلىشىدىكەن. ھەرگىز ھەر قايسىمىزدەك 50 كىلوگىراملىق يۈكنى ئون مېتىر ئېگىزلىككە ئېتىپ چىقىرىش ئۈچۈن سەرپ بولىدىغان قىممەتلىك ئېنېرگىيىسىنى گال قىرىش ۋە بۇرۇن قېقىشقا زايا قىلىپ، شۇ كۈچ ئېتىپ چىقارغان ئېغىز ۋە بۇرۇن «چاچقۇ»لىرىنى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ۋە ياكى ئالدىدىن ئۇدۇل كېلىۋاتقان كىشىگە سالام-سەھەت قىلىش «سوۋغىسى» سۈپىتىدە ھەدىيە قىلمايدىكەن.

بىز ھەممىمىز ئاتىلىشتا، ئومۇمەن، ئادىمىزات دەپ ئاتالساقمۇ، ئەمما، ھەر قايسىمىزنىڭ ئەزان چىللاپ قويغان ئىسىم-فامىلىمىز بولغاندەك، «كوچا چاچقۇ»لىرىنىڭمۇ خىلمۇ - خىل ناملىرى بولىدىغان ئوخشايدۇ. مەن ئۇنىڭ كىشىنىڭ ئەڭ «زوقىنى قوزغىتىدىغان» ئەڭ مەشھۇرلىرىدىن «رېستوران چاچقۇسى» ۋە «ماگىزىن چاچقۇسى» توغرىسىدىلا سۆزلەپ بېرەي. رېستوران، ئەلۋەتتە، كوچا ئەمەس. ئەمما، رېستوراندا «كوچا چاچقۇسى»نىڭ ھەر ئىككىلا خىلى - ئېغىز ۋە بۇرۇن «چاچقۇ»لىرىنى چېچىپ، بەخىرامان ئولتۇرۇپ مەززە قىلىپ غىزالىنىۋاتقان ئادىمىزاتلارنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىسىز. راسا ئىشتەي بىلەن غىزالىنىۋاتقىنىڭىزدا ھېلىقى ئېسىلزادە «ئادىمىزات» غوجام ئېغىز ۋە بۇرۇن «چاچقۇ»لىرىنى يەڭگۈشلەپ چاچقىلى تۇرسا، سالماقلىق «چاچقۇلار» ھېزى بولمىسىڭىز ئۆتۈك ۋە تامباللىرىڭىزنى بېزەپ قىلىۋېتىشى، مۇبارەك قوللىرىنى سىلكىگەندە قاچىڭىزنىڭ ئۈستىدىن كەپتەردەك مولـلاق ئېتىپ ئۆتۈپ كېتىشى، «ھېرىپ» قالغانلىرى ھەتتا قاچىڭىزغا «چولتۇككىدا» چۈشۈپ كېتىشىمۇ تۇرغان گەپ. مۇنداق چاغلاردا يەۋاتقان غىزايىڭىز ھارام بولماي قالمايدۇ. نېمىمۇ دېيەلەيسىز؟ ناھايىنى كەلسە ئىچىڭىزدە بىر نېمىلەرنى دەپ، كۆزىڭىزنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقىرىپ، گۆلىيىپ قويالايسىز؟ ھېلىقى «چاچقۇ» چاچقۇچى غوجامغا شۇنداق ھۆمىيىۋاتقىنىڭىزدا رېستورانىنىڭ تاملىرىغا ئېسىغلىق تۇرغان: «ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشايلى» دەپ يېزىپ قويۇلغان پىلاكاتلارمۇ كۆزىڭىزگە چۈشۈپ قالىدۇ، تېخى. پاھ، ۋاھ!

«ماگىزىن چاچقۇ»لىرىمۇ كارامەت بولىدىكەن. كۆرگىنىمنى ئېيىتسام، سەھرالىق قېرىنداشلىرىمىز كۆرۈپ: «ئايىغىمىز بىلەن كىرىۋېرەمدىغاندۇق، ياكى يالىڭاياغ مېڭىپ كىرىۋېرەمدىغاندۇق»، دەپ ئەندىككىدەك دەرىجىدە پارقىراپ تۇرىدىغان ماگىزىنلاردا مەخسۇس «چاچقۇ» قاچىلىرىنىڭ قويۇپ قويۇلغانلىقىغا قارىماي، كەلسە-كەلمەس سورۇنلاردا سوزۇلۇپ، يېيىلىپ، كەشلىرىڭىزگە يۆگىشىپ يۈرگەن «ماگىزىن چاچقۇ»لىرىنى ناھايىتى قويۇق كۆرەلەيسىز.

مۇندىن خېلى كۈنلەر ئىلگىرى چاپ-چاپ سودا بولىدىغان بىر كۆكتات ماگىزىنىدا كۆكتاتنىڭ ياخشىسىنى جىڭلىتالماي قالغان بىر تېرىككەك خېرىدار بىلەن كۆكتات جىڭلىغۇچى ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان دىۋەيلىشىشنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قاپتىمەن. بۇنداق ماجرانىڭ گرادۇسىنىڭ بۇغا تىنجىقى كۈنلىرىدىكى تېرمومېتردەك تېز كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغانلىقى ھەممىمىزگە ئايان. ئۆزىنى بېسىۋالالماي قالغان ھېلىقى تېرىككەك خېرىدار بېشى پوكەينىڭ بۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەن جىڭلىغۇچىنىڭ يۈزىگە «ئېغىز چاچقۇسى»دىن بىرنى شاققىدە چېچىۋەتتى. ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ قارشى تەرەپنىڭ قاڭشىرىغا تەگكەن «چاچقۇ» ئوقى ئۇنىڭ تەگكەن جايىنى تېشىپ ئۆتۈپ كېتەلمىگەندىن كېيىن، شۇ يەردىن ساقىپ ساڭگىلاشقا باشلىدى. ھەش-

پەش دېگۈچە ئىككى ئوتتۇرىدا «چاچقۇ» چېچىش «جېڭى» باشلىنىپ كەتتى. «چاچقۇ» ئوقىنىڭ تېگىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن خېرىدارلار قېچىشىپ ئۆزىنى دالدىغا ئېلىۋاتقاندا قارىسام، ئۇدۇلدىكى تامدا «مەدەنىي سودا قىلىمىز» دېگەن خەت يېزىلغان، شىلىملىرى تېخى قۇرۇپ كەتمىگەن بىر پىلاكات ساڭگىلاپ تۇرۇپتۇ. قايسى بىر كۈنى ئەتىگىنى ئاپتوبۇستا ئىككى يولۇچىنىڭ، مەكتەپ قورۇسىدا ئىككى شاكىچىكنىڭ، قورۇيىمىزدا ماي تارتىشىپ قالغان ئىككى قوشنىمىزنىڭ بىر-بىرىگە «چاچقۇ» چېچىشىۋاتقانلىقىنىمۇ كۆرگەنىدىم. يۇقىرىقى ئۈچ سورۇندىكى ئۈچلا مەيداندا «گۈزەل ئەخلاق» توغرىسىدىكى پىلاكاتلارنى كۆرگەندەك قىلغانىدىم. رادىئو كانىيىدىنمۇ دىكتورنىڭ بۇ ھەقتىكى سۆزلىرى داۋاملىق جاراڭلاپ تۇراتتى.

ئويلاپ قالدىمكى، يېقىنقى بىر نەچچە يىل مابەينىدە ئېلىپ بېرىلغان ئەخلاق تەربىيىسى شەھىرىمىزنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا ئېلىپ بېرىلغان ھەر قانداق ۋاقىتتىكى تەربىيىدىن كۈچلۈك بولغانلىقىنىمۇ ھەممە ئادەم بىلىدۇ. گەرچە، بۇ تەربىيە ئەخلاقنىڭ باشقا ساھەلىرىدە، سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما «كوچا چاچقۇ» لىرىنى چەكلەشتە ئۆز كۈچىنى كۆرسىتەلمەيۋاتقانلىقىنى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش دېمەي بولمايدۇ.

بىز «كوچا چاچقۇ» لىرىنىڭ مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى ۋە ئادىمىزاتنىڭ سالامەتلىكىگە ئېلىپ كېلىدىغان زىيانلىق ئاقىۋەتلىرىنى ئاڭقىرىپلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ ناھايىتى بەتقىلىق ئىش ئىكەنلىكىنىمۇ بىلىمىز. بولۇپمۇ ئۇدۇلمۇ - ئۇدۇل كېلىۋاتقان ئادەمگە قاراپ تۇرۇپ ئاچچىق ئۈچەيلىرىمىزنى قىرىپ «چاچقۇ» چېچىشنى شۇ كىشى بىلەن «ئەسالامۇ ئەلەيكۇم» ۋە ياكى «ياخشىمۇسىز» دەپ كۆرۈشۈشنىڭ ئورنىغا دەسسىتىۋېلىۋاتقانلىقىمىزنىڭ نەقەدەر بىھايالىق ئىكەنلىكىنىمۇ بىلىمىز. ئەمما، بىلىپ تۇرۇپ قىلىمىز. ئەھۋالدىن قارىغاندا، بىزنىڭ بۇ ئادىتىمىز «زىيانلىق»، «بەتقىلىق» دېگەندەك ئەخلاق تەربىيىلىرى ئارقىلىق شىپا تاپمايدىغاندەك تۇرىدۇ. بىز ئادىمىزاتنىڭ شۇنداق بىر خۇيىمىز باركى، «بۇ ئىشنى قىلما، زىيانلىق» دېگەنسېرى ھەددىمىزدىن ئېشىپ كېتىمىز. قاراڭ، «كوچا چاچقۇسى» ھەققىدە گەپ بولسا ئاغزى-ئاغزىمىزغا تەگمەي: بۇ «ئادىتىمىز» نىڭ- 80- يىللاردىكى «زامانىۋى» كىشىلەرنىڭ راستتىن زامانىۋى مەدەنىيەتلىك ياكى مەدەنىيەتسىز؛ ئەخلاقلىق ياكى ئەخلاقسىز، ھايا ۋە نومۇسنى بىلىدىغان ياكى بىلمەيدىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدىغان ئەڭ ئادەتتىكى تۇرمۇش تارازىسى، كىشىلىك تۇرمۇشتىكى نەزەردىن ساقىت قىلىۋاتقان بىر بۇرجەك ئىكەنلىكى ھەققىدە قىزىشىپ سۆزلەيمىز.

مانا، «تارازا»، «بۇرجەك» نىڭ گېپى چىقىش بىلەنلا «كوچا چاچقۇسى» چېچىپ ئۆگىنىپ قالغان بەزىلەر ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىپ، يەنە گېلىنى قىرىشقا باشلىدى:

- تۇفى، شۇنداق تارازاڭنى.

- كوچا - كويلارغا تۈكۈرگەن كىشى مەدەنىيەتلىك ھېسابلانمامدىكەن؟

- شۇنداق بولىدىغان بولسا، مانا ئەمىسە: تۈفى، تۈف. مانا ئەمىسە، مانا...

1987 - يىل يانۋار، ئۈرۈمچى

دانشمەنلەر ئەدەپ ـ ئەخلاق توغرىسىدا

ھېكايەتلەر

شەيخ سەئدى

بىر پاكدىل كىشى بىر پەھلىۋاننى راسا غەزەپلەنگەن ۋە ئاغزىدىن كۆپۈك ئاققان ھالەتتە كۆردى. ئۇ كىشى سورىدى: «ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟» (كىشىلەر) جاۋاب بېرىشتى: «ئۇنى پالانچى تىللاپتۇ.»

پاكدىل كىشى دېدى: «بۇ پەسكەش يۈز پاتمان تاشنى كۆتۈرىدۇ، بىرەر ئېغىز گەپنى كۆتۈرەلمەمدىكەن؟»

* * *

مەغرىبلىك بىر تىلەمچى ھەلەبنىڭ گەزمال رەستىسىدىكى دۇكاندارلارغا مۇنداق دېگەن: «ئەي بايلار! ئەگەر سىلەردە ئىنساب بولۇپ، بىزدە قانائەت بولغان بولسا، ئۇ چاغدا تىلەمچىلىك ئادىتى دۇنيادىن يوقالغان بولاتتى!»

* * *

دوستلىرىمدىن بىرىگە دېدىم: «سۆز قىلىشتىن ئۆزۈمنى تارتىشنى شۇ سەۋەبتىن ئىختىيار قىلدىمكى: كۆپ چاغلاردا سۆزدە ياخشى ـ يامان ھەممىسى ئېيتىلىدۇ، ئەمما دۈشمەننىڭ كۆزى ياماندىن باشقىنى كۆرمەيدۇ.»

* * *

بىر سودىگەر مىڭ دىنار زىيان تارتقانىدى، ئوغلىغا: «ھېچكىمگە دەپ تاشلىما!» دېدى. ئوغلى دېدى: «ئاتا! سېنىڭ بۇيرۇقۇڭ بويىچە بولسۇن، ئېيتماي، لېكىن بۇنىڭ نېمە پايدىسى بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭچۇ، مەخپىي تۇتۇشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟»

ئاتىسى دېدى: «خاپىچىلىق ئىككى بولۇپ قالمىسۇن: بىرى، سەرمايىنىڭ كېمەيگەنلىكى، يەنە بىرى، قوشنىلارنىڭ ئىچى يامانلىق بىلەن خۇشال بولۇشى!»

* * *

ئاڭلىشىمچە، بىر دانىشمەن مۇنداق دېگەن: «كىشى ھەرگىز ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى ئىقرار قىلمايدۇ، پەقەت شۇ كىشىكى، بىرسى سۆزلەۋاتقان چاغدا، سۆز تۈگىمەي تۇرۇپلا سۆز باشلىسا، بۇ ئاشۇ ئادەمنىڭ ئۆز نادانلىقىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقى!»

* * *

بىر دانىشمەن ئوغۇللىرىغا نەسىھەت قىلاتتى: «جېنىم بالىلىرىم، ھۈنەر ئۆگىنىڭلار،

چۈنكى دۇنيانىڭ مال ۋە بايلىقىغا ئىشەنچ قىلىپ بولمايدۇ، ئالتۇن - كۈمۈش (دېگەن نەرسە) بۇ ئۆتكۈنچى دۇنيادا خەتەر ئاستىدە دۇر؛ يا ئوغرى سۇپۇرۇپ كېتىدۇ، ياكى ئىگىسى ئاز - ئازدىن يەپ تۈگىتىدۇ، ئەمما ھۈنەر تۈگىمەس - پۈتمەس بۇلاق ۋە ئەبەدىي بايلىقتۇر. ئەگەر ھۈنەرۋەن دۆلىتىدىن يىقىلسا ھېچبىر غەم قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھۈنەر بايلىق، نەگە بارسا ھۆرمەت تاپىدۇ ۋە تۆردە ئولتۇرىدۇ، بەھۈنەر ئادەم بولسا تىلەمچىلىك قىلمىدۇ، مۇھتاجلىق تارتمىدۇ.

* * *

كۆڭلىمىزنىڭ ئىچىدە بىر جاراھىتىم بار ئىدى، ئۇستازىم (ئۇنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن!) ھەر كۈنى «قانداقراق؟» دەپ سوراپ قويياتتى، ئەمما «قەيەردە ئۇ؟» دەپ سورىمايتتى. ئۇستازىمنىڭ ئېھتىياتكارلىق بىلەن سۆزلىگىنىدىن شۇنى بىلدىمكى، ھەممە ئەزانى تىلغا ئېلىشىرىش تۇغرا ئەمەس ئىكەن. ئاقىللار ئېيتقانكى: «كىمبىكى سۆزنى چاغلاپ سۆزلىمىسە، ئاچچىق جاۋاب ئاڭلايدۇ.»

* * *

بىر ساددا ئادەمنىڭ كۆزى ئاغرىپ قالغانىدى، مال دوختۇرىنىڭ قېشىغا بېرىپ: «كۆزۈمنى داۋالاپ قويغىن» دېدى. مال دوختۇرى چارۋا مالىلارنىڭ كۆزىگە سۈرتىدىغان دورىنى ئۇنىڭ كۆزىگە سۈرتكەنىدى، ئۇ، كور بولۇپ قالدى. ئۇلار دەۋالاشقا ئەدلىيە باشلىقىنىڭ ئالدىغا بارغانىدى، ئۇ، دېدى: «ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ قويغىلى بولمايدۇ، چۈنكى بۇ ئادەم ئېشەك بولمىسا مال دوختۇرىنىڭ ئالدىغا بارمىغان بولاتتى!»

بۇ سۆزنىڭ مەنىسى مۇنداق: بىلگىنكى، كىمكى چوڭ ئىشنى تەجرىبىسىز نادانغا تاپشۇرسا، ئۇ پۈشايمان قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئاقىللارنىڭ ئارىسىدا كالتە پېقىم دېگەن ئاتاققا قالىدۇ.

ئەقىللىق ئادەم ھەرگىزمۇ قويماس
تەنتەك ئادەمنى ئۇلۇغۋار ئىشقا.
باپكا بولسىمۇ گەرچە بوريچى،
يولاتماس ئۇنى ئەتلەس توقۇشقا.

«گۈلىستان»دىن نەشرگە تەييارلىغۇچى:
ئابدۇۋەلى زەيدىن

◄ ھېكمەتلەر ◄

ئوبۇلھەسەن ئابدۇللا مۇقەففا

* كىشىنىڭ ئەدەبلىك ۋە پەزىلەتلىك بولۇشى تەربىيە ۋە ئىززەت - ئىكرام تېپىشتىن بولىدۇ، ھەرگىز ئېسىللىق ۋە نەسەبنامىڭ بولۇشتىن ئەمەس.

* تەبىئىيىتى پەس، بېخىللارنىڭ ئالالمىتى شۈكى، كىشىنىڭ كىشىگە سەخىيلىق قىلغىنىنى كۆرەلمەيدۇ.

* ياخشى تەدبىر كۆڭۈل يارىسىغا مەلھەمدۇر.

* ھەرقانداق ئىشنىڭ باشلىنىشىدىلا ئۇنىڭ نەتىجىسىگە نەزەر سالالىغان ۋە قىلغان - ئەتكەن، دېگەنلەرنىڭ پۈشايمانلىق ۋە پەرىشانلىق كەلتۈرمىگەن كىشىلەر ئاقىل ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، پۈشايمان دۇشمەنلىنىڭ شاد بولۇشى ۋە دوستىنىڭ مالال بولۇشىدىن بۆلەك پايدا بەرمەيدۇ.

* ئارتۇقچە تاما كىشىنى ھايا پەردىسىدىن چىقىرىدۇ. ئورۇنسىز گۇمان ۋە چېكىدىن ئاشقان ھەسەت كىشىنى ئىمانىدىن ئېقىرىدۇ.

* ھىيلىنىڭ تولىسى ھىيلە ئىشلەتكۈچىنىڭ ئۆزىگە زەرەر قىلىدۇ ۋە جازاسى يېتىدۇ. ئاخىرى ھىيلە پەردىسى يىرتىلىپ رەسۋا بولىدۇ.

* يىگىنىنىڭ قولىدىن كەلمىگەن ئىش

نەيزىنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. نەيزىنىڭ قولىدىن كەلمىگەن ئىش يىڭنىنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. ئوت كىچىك بولسىمۇ پۈتۈن بىر ئالەمنى كۆيدۈرۈشى مۇمكىن.

«كەلىلە ۋە دېمىنە»دىن نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئالىمجان ئازاد

نەسىھەتلەر

ئائىلىلىك بولمىغان ئادەملەر يولداشسىز ۋە ياردەمچىسىز قالىدۇ، دۇنيادىن نەسىل قالدۇرماي ئۆتۈپ كېتىدۇ، كۆڭۈللىرى ھەر دائىم تەشۋىش ۋە ئەلەم ئىچىدە ئۆتىدۇ، ھەر خىل بۇزۇقچىلىق يوللىرىغا كىرىپ كېتىشلىرى مۇمكىن، مەئىشەت ۋە ھاياتنىڭ لەززىتى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرمۇش قۇرۇش بەخىت - سائادەت كەلتۈرىدۇ.

* * *

بىرەر كىشى توغرىسىدا ھەركىمگە بىھۇدە، يامان سۆزلەرنى قىلىپ يۈرۈش غەيۋەت دەپ ئاتىلىدۇ. غەيۋەت يامان خۇلۇق - مىجەزلەردىن ھېسابلىنىدۇ. غەيۋىتى قىلىنغان كىشى غەيۋەتخورنىڭ سۆزلىرىنى ئەلۋەتتە ئاڭلىماي قالمايدۇ. ئۇمۇ غەيۋەتخور توغرىسىدا غەزەپلىنىپ، يارىماس سۆزلەرنى قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسى بىر - بىرىگە دۈشمەن بولۇپ قالىدۇ.

غەيۋەت دەپ ئاتالغان بۇ يارىماس خۇلۇق - مىجەز ئىككى دوستنى، ئىككى قوشنىنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ تاشلايدۇ. يولداشلىرىڭىز، قوشنىلىرىڭىز بىلەن ئىناق ئۆتۈشنى خالىسىڭىز، بۇ ناچار قىلىقتىن قېچىپ، غەيۋەتخۇر - ئىغۋاگەرلەرنىڭ سۆزلىرىگە زادى قۇلاق سالماڭ!

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: جېلىل مۇھەممەت

ياخشىلىق ھەققىدە

* ياخشىلىقنىڭ چوڭى يوق، يامانلىقنىڭ كىچىكى.

* ياخشى ئىش قىلغان ئادەمنىڭ كۆڭلى كۈندىن- كۈنگە تىنچ بولۇر. يامان ئىش قىلغان ئادەمنىڭ كۆڭلى كۈندىن- كۈنگە ئەنسىز بولۇر.

* ھەر كىشىنىڭ ئادەم بولۇپ كامال تېپىشى - ئەلۋەتتە ياخشى ئىش قىلىپ يوشۇرغانلىقىدىندۇر.

* مۇلايىم بولۇش، كەمتەر بولۇش، قائىدە- يوسۇنلۇق بولۇش - ياخشىلىقى زىيادە بولۇشنىڭ ئالامىتىدۇر. تەرسالىق، بىشەملىك، ھاكاۋۇرلۇق - پېشكەللىكنىڭ ئىپتىداسىدۇر.

* كىشىنىڭ ئىززىتى ئۇنىڭ كىشىلەردىن تەمە قىلماسلىقى، ئۆزىنى پاك ساقلىشىدادۇر.

* ئەقىللىق ئادەملەر خەلق ئالدىدا ئۆزىنىڭ كەمچىللىكلىرىدىن ئەپۇ سورايدۇ.

* ئەقىل - سەن ئۈچۈن نەسىھەت قىلغۇچى ۋەزىردۇر.

* كىمىكى سېنىڭ يامانلىق قىلىشىڭغا ياردەم بەرسە، ئۇنىڭ ساڭا زۇلۇم قىلغانلىقى.

* ئەقىلنىڭ يېرىمى خەلق بىلەن كېلىشىشتە.

ھەقىقەت توغرىسىدا

* سېنىڭ ھەممە كىشىگە ياخشى بولالىشىڭ مۇمكىن ئەمەس، پەقەت ھەقىقەت ئالدىدا ياخشى بولالىساڭ بولدى.

* پەقەت ھاماقەت كىشىلا نېمىنى بىلمىسە، شۇنىڭغا تۆھمەت چاپلايدۇ. دۇنيادا ھەرگىز- مۇ ئەھمىيەتسىز نەرسە يوق.

* تۇرمۇش ئىنتايىن قىيىن ئىمتىھان. پەقەت ئۈمىدۋار، قەيسەر ۋە تەمكىن كىشىلەرلا بۇ ئىمتىھاندىن ئوڭۇشلۇق ئۆتەلەيدۇ.

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئادالەت ھادىي قىزى

(هېكايه)

ئەزىز ئەسمېمن (تۈركىيە)

مۇبادا، شادى ئەپەندى بىلەن تونۇشماقچى بولسىڭىز، ئۇ، كىشىلەر ئىچىدىكى «چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئادەم»... ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ خىلدىكى ئادەملەرنىڭ تېپىك ۋەكىلى. ئۇ ئەزەلدىن يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلاشمايدۇ.

ناۋادا بىرسى ئۇنىڭدىن:

– تۈركىيىدە قانچە سىياسىي پارتىيە بار؟ – دەپ سورىسا: «بىلمەيمەن» دەپلا قوتۇلۇشنىڭ ئورنىغا مۆرىسىنى چىقىرىپ، ئاغزىنى قىيسايتىپ قويىدۇ. ئۇ، كۆرۈنۈشتە ئېغىر – بېسىق، بۇنداق چاغدا ئىنىدىمەي جىم تۇرۇۋالىدۇ. ئۇ مەندىن ئون ياشلا چوڭ، ئەمما ناھايىتى ئىچى پىشىق، ئۆتۈپ كەتكەن قاقباش، بۇ جەھەتتە ئۇ

ھەقىقەتەنمۇ مېنى ئوقۇتمىدۇ. ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ ئاغزىدىن ھەرگىز گەپ ئالالمايسىز.

ئۇ، ئايالى ۋە قىزى بىلەن ئىستامبول شەھىرى ئەتراپىدىكى بىر يېزىغا جايلاشقان ناھايىتى چوڭ بىر داچىدا تۇرىدۇ. بۇ داچا ئۇنىڭغا دادىسىدىن قالغان. داچىسىنىڭ بىر قىسمىنى ئىجارىگە بەرسە بولاتتى. لېكىن قېرىشقاندەك قىزى ئۇلارنىڭ داچىسىدا ئىجارىگە ئۆي ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتقان بىر يىگىت بىلەن توي قىلىۋالدى. يىگىت ئىچ كۆيەرگە غۇل بولۇپ كىرگەچكە، شادى ئەپەندى بۇ نەيىتتىدىن نائىلاج ۋاز كەچتى.

ئىككىيلەن ھەر كۈنى ئەتىگەندە يا شەھەر ئەتراپىغا قاتنايدىغان پويىزدا، يا بولمىسا ھەيدەر پاشا پرىستانىدا - ماتورلۇق كېمىدە ئۇچرىشىپ قالاتتۇق.

مەن يېقىندا ساقسىز بولۇپ قېلىپ تورۇغرا بىر ئاي ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدىم. ساقىيىپلا خىزمەتكە چۈشتۈم. شادى ئەپەندى ئىككىمىز پويىزدىن چۈشۈپ ھەيدەر پاشا پرىستانىغا قاراپ ماڭدۇق. بىز بىلەن بىللە كېتىۋاتقانلاردىن بىرسى ئۇنىڭدىن:

- بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟- دەپ سورىدى. شادى ئەپەندى بىر ئىپىغىز گەپ قىلماي پەرۋاسىزلىق بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. كەينىمىزدە كېلىۋاتقان يەنە بىرەيلەن بىزگە يېتىشىۋالدى. بىز مەرمەر پەلەمپەي بىلەن پەسكە چۈشۈپ كېتىۋاتاتتۇق.

تىنچلىقمۇ، شادى ئەپەندى؟- دەپ ئامانلاشتى ھېلىقى كىشى.

- تىنچلىقمۇ؟ - دېدى جاۋابەن شادى ئەپەندى.

- بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟

ھېلىقى ئادەم شۇنداق دەپلا كىشىلەر ئارىسىغا كىرىپ غايىب بولدى. ئۇ بىز بىلەن بىللە كېتىۋاتقان تونۇش ئىرسى ئىدى. مەن شادى ئەپەندىگە قارىدىم، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا تامدەك تاتىرىپ بىر قىسما بولۇپكەتتى... بۇ چاغدا ئۆپچۆرىمىزدىكى ئادەملەر خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك تۇشتۇم-تۇشتىن:

- بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟

- شادى ئەپەندى، بۈگۈن ھاۋا قانداق؟- دەپ قۇلاق - مىيەمنى يەپكەتتى.

شادى ئەپەندىنىڭ ناھايىتى قاتتىق ئاچچىقى كەلدىيۇ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. بىز ماتورلۇق كېمىگە چىقتۇق. كېمىنىڭ ئاستىنقى قەۋىتىدىن ئۆز ئورنىمىزنى تېپىپ ئولتۇردۇق. بىز بىلەن كېمىگە چىققان بىر يولۇچى شادى ئەپەندى بىلەن ئامانلاشتى.

- تىنچلىقمۇ، شادى ئەپەندى!

مەن بۇ ئادەمنى تونۇمايتتىم. ئۇ، ياشانغان، مۆتىۋەر ئادەمدەك قىلاتتى. شادى ئەپەندى:

- خۇداغا شۈكرى، ئەپەندى! - دېدى جاۋابەن.

- يېقىنىڭغىياقى تەن سالامەتلىكىڭىز قانداقراق؟

- رەھمەت سىزگە، ناھايىتى ياخشى، سىزگە كۆپ رەھمەت.

- ھمم، ھمم! خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي. بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟

شادى ئەپەندى خۇددى چايىان چىقىۋالغاندەك چىچاڭشىپ كەتتى. ئۇ دەرھال يانچۇقىدىن دوپپىسىنى ئېلىپ سىرتقا قاراپ يۈگۈردى. ئۇ مېنىڭ قەدىناس ئاغىنەم بولغاچقا، مەنمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن چىقتىم.

بىز كېمىنىڭ پالوبىسىدا ياندىشىپ تۇردۇق. قانداق گەپ ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئاچچىقىنى كەلتۈرگەنلىكى ماڭا ئايان. لېكىن مەن بىر ھازا ئويلىنىپ، ئۇنىڭ تېخىمۇ زەردىسىنى قايناتماي، دەپ سەۋەبىنى سوراشقا پېتىنالمىدىم.

بىز كېمە قىرغاققا يەتكىچە گەپ قىلىشماي تۇردۇق. قىرغاققا چىقىشىمىزغا كىشىلەر بۇ قەدىناس ئاغىنەمدىن:

-بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟

- شادى ئەپەندى، بۈگۈن ھاۋا قانداق؟ - دەپ چۈۋۈلدۈشۈپ كەتتى.

تۇرۇپ مېنىڭمۇ «غۇژژىدە» ئاچچىقىم كەلدى. مەن ئۇنىڭدىن بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى سوراپ بېقىش نىيىتىگە كەلدىم. چۈنكى خەقلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن يالغۇز ئۇنىڭدىنلا «بۈگۈن ھاۋا قانداق؟» دەپ سۇرايدىغانلىقىنى مېنىڭمۇ بىلگۈم كەلدى. ناۋادا شۇلار قەدىناس ئاغىنەمنى-يۇۋاش، مۆمىن ئادەمنى مۇشۇنداق بىمەنىلەرچە كولدۇرلاتقان بولسا، بۇ زادىلا قاملاشمىغان ئىش-تە.

شادى ئەپەندى ئىككىمىز ترامۋايغا چۈشتۇق.

-زادى نېمە ئىش بولدى، شادى ئەپەندى؟ نېمىشقا ھەممىلا ئادەم سىزدىن ھاۋا رايىنى سورايدۇ؟

شادى ئەپەندى ماڭا تازا بىر چەكچىيىپ قارىۋېتىپ:

-سىز تېخى بىلمەمسىز؟- دەپ ياندۇرۇپ مەندىن سورىدى.

-ياق، بىلمەيمەن.

-ئەمىسە، بۇرادەر، كەچتە كېمىگە چىققاندادەپ بېرەي،- دېدى.

بىز بېكەتكە كەلگەنىدە ئايرىلدۇق. مەن ئاغرىپ يېتىپ قالغاندا شادى ئەپەندىنىڭ قانداقتۇر كۆڭۈلسىز بىر ئىشقا يولۇققانلىقى ئېنىق ئىدى. ئادەتتە سىپايە، ئېھتىياتچان بۇ ئادەمنىڭ جىمغۇر، خاپىغان بولۇپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي كەچ كىرگىچە خامۇش يۈردۈم.

كەچ كىردى. بىز پىرىستاننىڭ بېشىدىكى كۆۋرۈكنىڭ يان تەرىپىدە ئۇچراشتۇق.

-مېنىڭ ھازىر ماڭىدىغان ماتۇرلۇق كېمىگە چىققىم يوق،- دېدى شادى ئەپەندى.

مەن چۈشەندىم. ئۇ مۇشۇ كېمىگە چىقسا، خەقلەر ئۇنى يەنە كولدۇرلىتاتتى. چۈنكى بىز بىلەن بىللە كەلگەنلەرنىڭ ھەننىۋاسى مۇشۇ كېمىگە چىقاتتى.

بىر قېيىقتا يېڭى بېلىق سېتىۋاتاتتى. شادى ئەپەندى بېلىقتىن بىر يېرىم كىلو ئالدى. بىز پىرىستاندا بىر دەم تۇرۇپ، سائەت سەككىزدە ماڭىدىغان ماتورلۇق كېمىگە چىقتۇق. بېلىق ئورىغان قەغەز بولاقنىڭ بىر نەچچە يېرى-يىرتىلىپ كەتكەن بولسىمۇ شادى ئەپەندى يەنىلا چىڭ تۇتۇپ تۇراتتى. بىزپالوبىدا ئولتۇردۇق.

-سىز راستىنلا بىلمەمسىز؟- دەپ ئالدى بىلەن ئۇ گەپ باشلىدى. شۇ ئەسناداكەينىمىزدە تۇرغان بىرەيلەن:

- بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟ - دەپ گەپكە ئارىلاشتى.

شادى ئەپەندى گەپ قىلماستىن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئىككىمىز كېمىنىڭ ئاستىنقى قەۋىتىگە چۈشۈپ كېمىنىڭ ئاياغ تەرىپىگە باردۇق. ئۇ، بىلىكىنى پالوبىنىڭ تۆمۈر رېشاتكىسىنىڭ ئۈستىگە قويدى. مەن ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم. شادى ئەپەندى بېلىق ئورالغان قەغەز بولاقنى ئاۋايلاپ تۇتقىنىچە يېنىمدا تۇراتتى.

- خۇدا ھەققى، ھەر ۋاقىت ئىالدى- كەينىگە قاراپ گەپ قىلىش كېرەككەن، - دەپ گەپ باشلىدى ئۇ، - بىرسى سىزدىن ھاۋا رايىنى سورىسا، ئاڭلىمىغان بولۇپ، شۇئان ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىڭ، زىنھار گەپ قىلغۇچى بولماڭ. ئۇ ئاۋۋال سىزدىن ھاۋا رايىنى سورايدۇ. ئارقىدىن خىلمۇ - خىل سوئال سوراپ سىزنى ساراڭ قىلىۋېتىدۇ؛ ئاخىرى بېرىپ سىز بالاغا قالىسىز... ئۇ دەسلەپ ھاۋارايى، ئاندىن يامغۇر توغرىلىق سۆزلەپ كېلىپ يەرنىڭ گېپىگە چۈشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن قانداقلارچە گەپكە ئارىلىشىپ قالغىنىڭىزنى ئۆزىڭىزمۇ سەزمەي قالىسىز. توۋا خۇدايىم... ئادەم ھەر قاچان ئۆزىگە ھېزى بولمىسا، ئېھتىياتچان ھەم ھوشيار تۇرمىسا بولمايدىكەن! تېخى مۇشۇ يېقىندا ... 15 كۈن بولمىدىغۇ دەيمەن. مەن پويىزغا چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەستىنلا ناتونۇش بىر ئادەم يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى. بىز ئۈچ مىنۇتقىچە لام - جىم دېمەي ئولتۇردۇق. ئۇ بىر چاغدا:

- نېمىدېگەن تىنجىق، نېمىدېگەن ئوسال كۈن بۇ... - دەپ گەپ باشلىدى. مەن ئادەمنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ ئىچىنى پۇشۇرىدىغان گەپ خالتىسى - ۋالاقتەككۇرلەرگە ئەزەلدىن ئۆچ ئىدىم. شۇڭا زۇۋان سۈرمەي ئولتۇردۇم. ئارىدىن ئازىراق ۋاقىت ئۆتتى، ھېلىقى ئادەم مېنى يەنە پاراڭغا تۇتتى.

- نېمىدېگەن ئوسال كۈن بۇ؟ قارىمامسىز، ئەپەندى؟ - دېدى ئۇ.

- شۇنداق، - دېدىم مەنمۇ جاۋابەن. دېگەن گېپىم شۇ... بىر ئېغىز ئارتۇق گەپ قىلغان بولسام، خۇدا ئۇرسۇن! گېپىگە جاۋاب بەرمىسەم، ئەدەبسىزلىك بولۇپ قالار، دەپتىمەن.

- بەلكىم بۇ يىل بىرەر قېتىممۇ يامغۇر ياغمايدىغان ئوخشىمامدۇ؟ - ئۇ، گېپىنى يەنە داۋام قىلدى. قاراڭ، ئۇ خۇددى دىۋانىدەك كۆزۈمگە كىرىپلىۋالدى.

- شۇنداققۇ، ئەپەندى، بەلكىم بۇ يىل بىرەر قېتىممۇ يامغۇر ياغمايدىغان ئوخشىمامدۇ - نېمە؟ - دېدى ئۇ بايىقى گېپىنى تەكرارلاپ. ئۇ مەندىن خۇدا ھەققى مۇشۇنداق سورىدى. يالغان ئېيتقان بولسام، قان قۇسۇپ ئۆلەي!

- شۇنداق، - دەپ قويدۇم مەن نائىلاج، - نېمە، ياق، يامغۇر ياغىدۇ، دېسەم بولامتى؟ يامغۇر ياغامدۇ - ياغمامدۇ، مەن نەدىن بىلەي؟ بۇ چاغدا ئۇ گېپىنى قۇرغاقچىلىق ئۈستىگە يۆتكىدى:

- يامغۇر ياغماي، بەك يامان بولدى... مەن ئىچىمدە بىلىپ تۇرساممۇ، زىنھار ئېغىز ئاچمىدىم.

- ئەپەندى، يامغۇر ياغمىسا، زىرائەتلەر قۇرۇپ كېتىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ - ئۇ يەنە سورىدى.

- شۇنداق، - دېدىم چىداپ تۇرالماي.

- يامغۇر ياغمىسا، ئاچارچىلىق بولىدۇ، - دېدى ئۇ يەنە، - بۇ يىل ئاچارچىلىق بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھالىمىز خاراب. پۈتكۈل ئاناتولىيە ئېگىزلىكى ئىسسىقتا قاغجىراپ كەتتى.

ئۈستىمىزدە خۇدايىم تۇرۇپتۇ. مەن ئۈنىدىمىدىم.

- شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟ - ئۇ يەنە سورىدى.

- شۇنداق، - دېدىم نائىلاج.

- ئۇنداق بولسا، ئەپەندى، بىز يەنە

چەت ئەلدىن بۇغداي ئىمپورت قىلىمىزمۇ؟ — دېدى، مەن جىم تۇردۇم.

— شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى، بىز يەنە چەت ئەلدىن بۇغداي ئىمپورت قىلىمىز!

مۇشۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ، بۇرادەر، مەن يا تۈركىيىنىڭ سودا مىنىستىرى بولمىسام؟ چەت ئەلدىن بۇغداي كىرگۈزەمدۇ، ئارپا كىرگۈزەمدۇ، مېنىڭ نېمە كارىم؟

— ھەر قانداق نەرسىنى چەت ئەلدىن ئىمپورت قىلامدۇ، ئەپەندى؟

مەن يا «ياق»، يا «ھە» دېمەي دېمىقىمدا «ھىم» دەپلا قويدۇم.

— بۇنداق سىياسەت ئەمدى ئاقمايدۇ، — ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ھۆكۈمەت بۇ ئىشنى ياخشى بىر تەرەپ قىلمىسا... قاراڭ، گەپ ئەمدى ھاۋارايىدىن ھۆكۈمەت ئۈستىگە يۆتكەلدى. ئۇنىڭ گەپنى بۇنداق يەرلەرگە ئەگىتىدىغىنىنى مەن نەدىن بىلەي؟

— ھۆكۈمەت قاملاشماي قالدى، شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟

شۇنداق قىلىپ ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ غەيۋىتىگە چۈشۈپ كەتتى. مەن ھەتتا «ھىم» دېيىشكىمۇ پېتىنالمىدىم. ھاۋانىڭ ياخشى - يامانلىقى، يامغۇرنىڭ يېغىش - ياغماسلىقى توغرىلىق ئاز - تولا بىر نەرسە بىلىمەن. لېكىن، ھۆكۈمەت توغرىلىق! خۇدا ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن! مەن گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم. لېكىن ئۇ مېنى نوقۇشلاپ كەتتى.

— شۇنداق، — دېدىم يەنە ئامالسىزلىقتىن. گېپىگە جاۋاب بەرمىگەن بولسام، ئۇ نوقۇشلاۋەرگەن بولاتتى.

— مال باھاسى سۆسۈپ كەتتى، كىم بىلىدۇ، ئالدىمىزدا يەنە قانداق تارتقۇلۇقىمىز بار؟ ئۇنىڭ گېپى تۈگەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. مەن ئەسلىدە:

— نېمە بولدىڭىز؟ مال باھاسى چۈشۈپ كېتىۋاتمامدۇ؟ دېمەكچى بولدۇم. ناۋادا شۇنداق دېسەم، ئۇنىڭ بىلەن باش - ئايىغى يوق دەتالاشتا قالغان بولاتتىم. شۇڭا بۇ ئەبلەختىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن «ھە» دەپ قويدۇم.

— ھوي، پات ئارىدا چوقۇم چوڭ ئاپەت بولىدۇ، — دېدى ئۇ يەنە. قاراڭ بىزنىڭ پارىڭىمىز مۇشۇنداق قىلىپ چەكتىن چىقىپ كەتتى. مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي، ھېچقانداق پوزىتسىيە بىلدۈرمىدىم.

— شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟ — دەپ ئۇ كۆزۈمگە كىرىپلىۋالدى. مەن گەپ قىلمىدىم. بۇ چاغدا ئۇ جەينىكى بىلەن بېلىمگە بىرنى سالدى. مەن ئاغرىققا چىدىماي ۋايۋايلىغىنىمچە «شۇنداق» دەۋەتتىم. ناۋادا سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇرغان بولسام، ئۇ چوقۇم مۇشت بىلەن كېلىشتۈرۈپ تۇمشۇقىمغا سالغان بولاتتى.

— شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟ — ئۇ كوچىلاپ سورىدى. مەن نائىلاج دېرىزىدىن سىرتقا قارىغان بولۇۋالدىم. ئېھ، خۇدا، پويىز قاچانمۇ پرىستانغا يېتىپ بارار؟ دەپ تىت - تىت بولاتتىم. بىر تۇرۇپ ئۇنىڭغا:

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، — دېمەكچىمۇ بولدۇم. لېكىن شۇنداق دەپ قويۇپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىم كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى رودىپايدەك چاپلىشىۋېلىپ ھەدەپ گەپ قىلاتتى. ھەربىر ئېغىز سۆزدىن كېيىن: «شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟» دەيتتى. جاۋاب بەرمىسەم

جەينىكى بىلەن نوقۇپ ماڭا ئارام بەرمەيتتى. مەن «شۇنداق» ياكى «ھىم» دەپ سۈرۈلۈپ يېنىدىن نېرىراق كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۇ ئاخىرى مېنى قىستاپ دېرىزە تۈۋىگە ئەكېلىپ قويدى. مەن چۈشۈلۈپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم. ئۇ بىر تەرەپتىن، تۈرلۈك ئىجتىمائىي ھالەتلەرنى سۆكسە، يەنە بىر تەرەپتىن، تىزلىرىمغا شاپىلاقلاپ «توغرىمۇ - توغرا ئەمەس، ئەپەندى؟» دەپ تۇرۇۋالاتتى. «شۇنداق» دەپلا قۇتۇلاتتىم مەنمۇ. مەن ئاغرىپ كېتىۋاتقان تىزلىرىمنى ئۇۋىلايتتىم. بىردەمدىن كېيىن ئۇ مۈرەمنى تۇتۇپ سىلكىشلەپ: «شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەپەندى؟» دېدى ئۇ يەنە. «شۇنداق» دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم. راست گەپنى قىلسام، مەن بىرەر ئەبلەختىن ئۆلگۈدەك تاياق يېگەن بولساممۇ، بۈگۈنكىدەك بۇنداق ئازابلانمىغان بولاتتىم. ئۇ، يولدا كەلگەچ نوقۇشلاپ تىزلىرىمغا شاپىلاقلاپ ھالىمنى قويمىدى. ھەيدەر پاشا پرىستانىغا كەلگەندە، خۇداغا مىڭ قاتلىق شۈكرى، دەۋەتتىم.

ھېلقى ئەبلەخ پويىزدىن چۈشۈپلا كۆزۈمدىن يۈتتى. مەن يەردىن بېشىمنى ئالماي، دەككە - دۈككە ئىچىدە كېتىۋاتىمەن. ئىچىمدە، ئۇچراپ قالمىسىكەن، دەيمەن. پرىستانغا بېرىپ، ماتورلۇق كېمىگە چىقاي دېيىشىمگە، مۈرەمگە كىمنىڭدۇر بىرسىنىڭ قولى تەگدى. مەن شۇئان كەينىمگە ئۆرۈلۈپ تۇرۇپ قالدىم! ئالدىمدا بىر ساقچى تۇراتتى!

- سىزنى بىر مىنۇت مالال قىلسام بولامدۇ؟ مەن بىلەن بىللە شۆبە ساقچى ئىدارىسىغا بېرىپ كەلسىڭىز، قانداق؟ - دېدى ئۇ. «شۆبە ساقچى ئىدارىسى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ تىزلىرىم دىرىلداپ تىترەپ كەتتى. مەن ئۆمرىمدە قانداقتۇر «شۆبە ساقچى ئىدارىسى»نى كۆرۈپمۇ باقمىغانىدىم. لېكىن بۇ دۆرەم...

مەن نائىلاج شۆبە ساقچى ئىدارىسىغا باردىم. ئىشىكتىن كىرىپلا پويىزدا مېنىڭدىن: «توغرىمۇ - توغرا ئەمەسمۇ؟» دەپ توختىماي سوئال سورىغان ھېلقى ئەبلەخنى كۆردۈم. ئۇمۇ ساقچىدا ئولتۇراتتى. ئۇ مېنى كۆرۈپ ياۋۇزلارچە كۈلۈپ قويدى. ئۇندىن باشقا يەنە ئىككى يولۇچىمۇ بار ئىدى. مەن تېخى خىيالىمدا، ئۇنىڭ يولبويى مېنى نوقۇپ، شاپىلاقلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن بۇ ئىككى يولۇچى ناھەقچىلىققا چىدىماي، ئۇنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن.

- مەن ھېچكىمنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلمايمەن، - دېدىم ھېلقى ساقچىغا.

- بىرسى سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن ئەرز قىلىپ كەلدى. مانا مۇشۇ ئەپەندى... - دېدى ھېلقى ساقچى.

- توۋا قىلدىم، توۋا، مەن غەرەزسىز ھالدا ئۇنىڭ گېپىگە جاۋابەن «شۇنداق» دەپ قويغۇنۇم ئۈچۈن ئۇ ئەرز قىلىپ مەشەگە كەپتۇ - دە! قاراڭلار، جاھاندا مۇشۇنداقمۇ غەلىتە ئىشلار بولىدىكەن - دە!...

- راست، مەن ئەرز قىلىپ كەلدىم، - دېدى ھېلقى ئەبلەخ گەپنىڭ بېلىگە تېپىپ، - ماۋۇ ئىككى ئەپەندى گۇۋاھ، ئۇ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ھۆكۈمەتنىڭ يامان گېپىنى قىلدى.... شۇنداق قىلىپ ئۇ پويىزدا بولۇنغان پاراڭلارنىڭ ھەممىسىنى ماڭا دۆڭگەپ قويدى.

- بۇ گەپلەرنى مەن ئەمەس، ئۇ قىلغان، - دېدىم مەن ئۆزۈمنى ئاقلاپ.

— راست، بۇ گەپلەرنى ئۇ قىلغان. لېكىن بۇ ئەپەندى ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلاپ «شۇنداق، شۇنداق» دېدى، — ھېلقى ئىككى يولۇچى شۇنداق دەپ گۇۋاھلىق بەردى. بۇ چاغدا ھېلقى ئەبلەخ:

— مەن بۇ گەپلەرنى ئۇنىڭ ئاغزىدىن گەپ ئېلىش ئۈچۈن قەستەن قىلغان، — دېدى. قاراڭ، مەن غەرەزسىز ھالدا «شۇنداق، شۇنداق» دەپ قاراپ تۇرۇپ ئۇنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپتىمەن.

سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە شادى ئەپەندى بېلىق ئورالغان قەغەز بولاقنى تېخىمۇ چىڭ تۇتتى.

— بېلىق يەرگە چۈشۈپ كېتىدىغان بولدى، — دېدى ئۇ، — قاراڭ، قەغەز بولاق يىرتىلىپ كەتتى.

— شۇنداق قىلىپ شادى ئەپەندى، كېيىن قانداق بولدى؟ — دەپ سورۇدۇم ئۇنىڭدىن.

— قانداق بولماقچىدى! ساقچىلار كۆزۈمگە كىرىۋالدى. ھەدېسىلا چاقىرىتىدۇ، تا بۈگۈنگىچە شۇنداق قىلىۋاتىدۇ. ھازىر سوتنىڭ ئەيىبلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن...

— ھېلىقى ئەبلەخ سىزنى نېمىشقا بىكاردىن — بىكارغا ساقچىغا چاقىدۇ؟

— مەن ساقچىدىن يېنىپ چىقتىم. كەينىمدىن ئۇمۇ چىقتى، — نېمىشقا بۇنداق قىلىسەن؟ — دەپ سورىسام، ئۇ:

— سىز گېپىمنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ پەرۋا قىلماي تۇردىڭىز، مەن سىزنى ساقچىغا بېرىپ ئەرز قىلارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالدىم. شۇڭا پويىزدىن چۈشۈپلا ئۇدۇل ساقچىغا كەلدىم، — دېدى.

— يارايسىز، بۇرادەر، رەھمەت سىزگە، — دېدىم ئۇنىڭغا، — مۇشۇنچىلىك ھالىڭغا، بالا تەگكەن ئاغزىڭنى يىغساڭ بولمامدۇ؟

— نېمە چارە؟ بۇرادەر، بىزنىڭ تۈركىيىدە، ھەقىقەتەنمۇ... ھەي! قورساقتا گەپ جىق، دېمەي تۇرالمايمەن! — دېدى ئۇ بېزەڭلىك بىلەن.

— ھەي، — دېدى شادى ئەپەندى خۇرسىنغان ھالدا ماڭا، — خۇدا ھەققى! بۇرادەر، ئۆزىمىزگە قاتتىق ئاگاھ بولايلى. ھازىر جىمى ئادەم نارازى، دەردىسە بولۇپ يۈرۈيدۇ. پۇرسەت تاپسىلا، ئۇچرىغان ئادەمگە دەردىنى تۆكىدۇ. بۇرادەر، چوڭ — كىچىك سورۇنلاردا، ھەر قانداق چاغدا، ھەر قانداق ئادەمگە ئاز گەپ قىلغان ياخشىكەن! ئۇنداقلار دەسلەپتە ھاۋارايىدىن گەپ ئاچىدۇ. بىلەمسىز، ھاۋا رايىدىن! ناۋادا بىرسى سىزدىن ھاۋارايىنى سورىسا، سىز بەدەر تىكىۋېتىڭ! بولمىسا، ماڭا ئوخشاش بالاغا قالىسىز.

مەن ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتىم. بىر پەستىن كېيىن پەقەتلا ئۆزۈمنى تۇتالماي سىناپ بېقىش نىيىتىدە ئۇنىڭدىن:

— بۈگۈن ھاۋا قانداق، شادى ئەپەندى؟ — دەپ سورۇدۇم.

بېلىق ئورىغان قەغەز بولاق قۇلاق تۈۋىمدىن ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۈستىبېشىمنى قېقىپ كەينىمگە قارىسام، شادى ئەپەندىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

خۇاچىڭ نەشرىياتى تۈزگەن «چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئادەم» دېگەن ھېكايىلار توپلىمىدىن:

ياسىن سېيىت تەرجىمىسى

ئوقيا تۈسسۇلى

تۈردى ئېلى فوتوسى

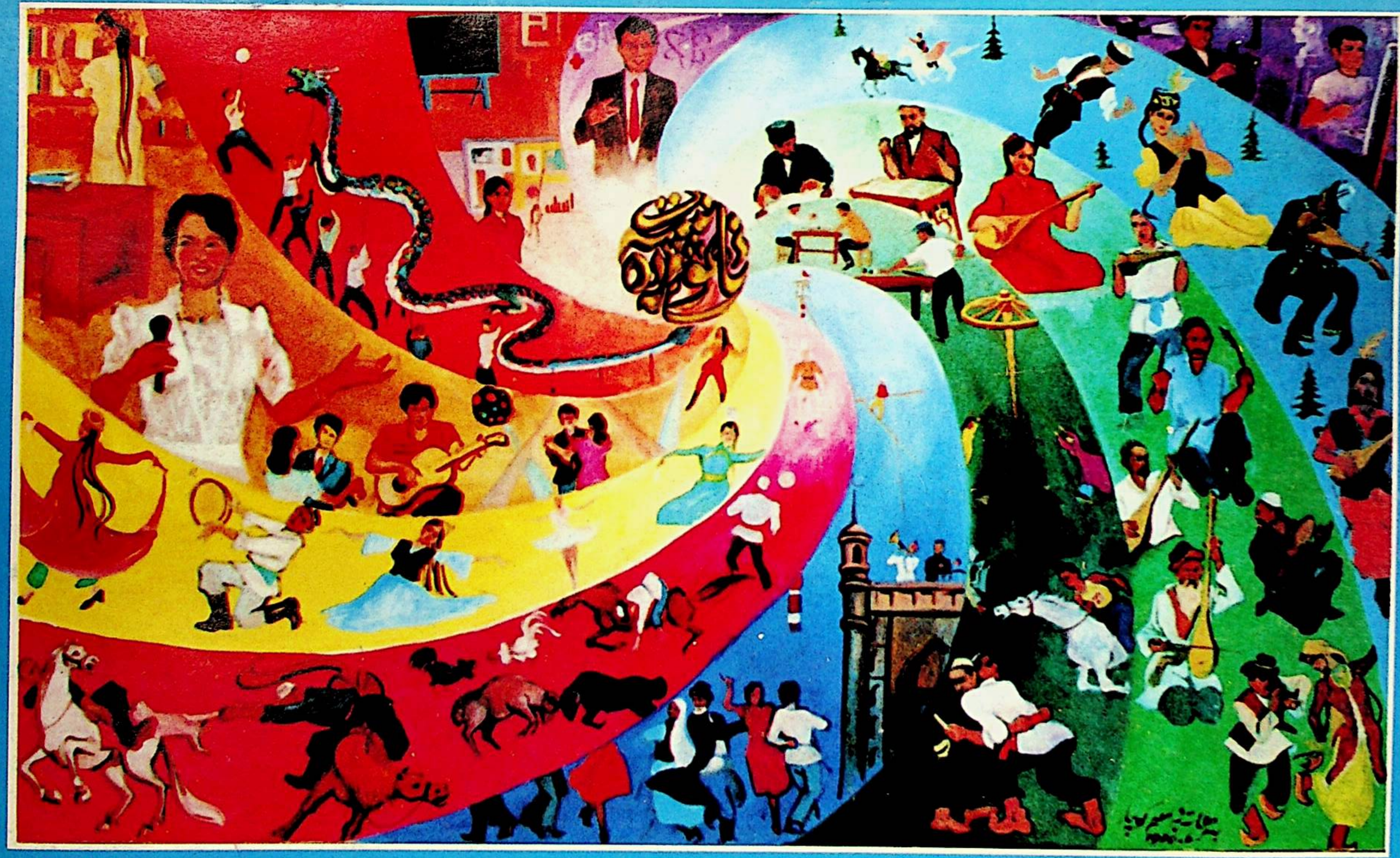

《新疆文化》 综合性文学双月刊（维吾尔文）

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» (قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال) 1990 - يىل 6 - سان

编辑：《新疆文化》编辑部 • 出版：新疆维吾尔自治区群众艺术馆 •

印刷：《新疆日报》印刷厂 • 发行：乌鲁木齐市邮局 • 订阅：各地邮局（所）•

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزدى. ش ئۇ ئا ر ئاممىۋىي سەنئەت يۇرتى نەشىر قىلدى. «شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى. ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. جايلاردىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ.

国内统一刊号：CN 65－1073 1　本刊代号：58－22　定价：伍角

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى: CN 65 - 1073/1 ۋاكالەت نومۇرى: 22 - 58. باھاسى 0.50 يۈەن